

**T.C
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİ VE BATI AVRUPA TÜRKLERİNİN
TÜRK-AB İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ**

Hazırlayan

Hüseyin KOCABIYIK

Ankara, 2006

**T.C
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİ VE BATI AVRUPA TÜRKLERİNİN
TÜRK-AB İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ**

Hazırlayan

Hüseyin KOCABIYIK

**Tez Danışmanı
Doç.Dr. İdris BAL**

Ankara, 2006

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Hüseyin Kocabıyık'a ait AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİ VE AVRUPA TÜRKLERİNİN TÜRK-AB İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....
Doç.Dr. Veysel Bilgiç

Üye.....
Doç.Dr. İdris Bal (Danışman)

Üye.....
Yard.Doç.Dr. Bahar Hurmi

İÇİNDEKİLER

TABLolar.....	3
GİRİŞ.....	6
I.BÖLÜM: TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ	
1.1. Giriş.....	9
1.2. Geçmişten Günümüze Avrupa Birliği.....	9
1.3. Türkiye ve Avrupa Birliği.....	13
1.3.1 Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi.....	13
1.3.2 Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinin Bugünü.....	23
1.3.2.1 Günümüzde İlişkileri Etkileyen Önemli Değişiklikler.....	23
1.3.3 Günümüzde Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerini Etkileyen Temel Sorunlar.....	28
1.3.3.1 Türkiye'nin Demokratikleşme Sorunu.....	28
1.3.3.2 Kıbrıs Sorunu.....	31
1.3.3.3 Kültürel Sorunlar.....	33
1.3.3.4 Türkiye'nin Demografik Yapısı.....	34
1.3.3.5 Ekonomik Sorunlar.....	35
1.4. Sonuç.....	36
II.BÖLÜM: TÜRKİYE'DEN AVRUPA'YA GÖÇ HAREKETLERİ VE KİMLİK SAVAŞLARI	
2.5. Giriş.....	37
2.6. Küresel Bir Fenomen Olarak Göç.....	37
2.7. Türkiye'den Avrupa'ya Göç Hareketleri ve Avrupa Türkleri Kavramının Oluşumu.....	38
2.8. Kimlik Sürtüşmeleri.....	41
2.8.1 Kuşaklararası Boyut.....	41
2.8.2 Kültürler ve Uygarlıklararası Boyut.....	46

2.9. Avrupa’da Türklerin Karşılaştıkları Başlıca Sorun Alanları.....	49
2.10. Avrupa Türklerinin Türkiye-AB ilişkileri Açısından Diplomatik Değeri.....	52
2.10.1 Avrupalı Türkler ve AB Üyelik Süreci.....	52
2.10.2 Avrupa Türklerinin Sivil Gücü: Toplumsal Ağlar ve Toplumsal Sermaye.....	54
2.11 Avrupa Türk Sivil Toplum Kuruluşları Türkiye-AB İlişkilerine Yaklaşımı.....	56

III.BÖLÜM: AVRUPA’DAKİ TÜRKLERİN TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ: HOLLANDA ÖRNEĞİ

3.1 Araştırmanın Konusu.....	60
3.2 Araştırmanın Amacı.....	61
3.3 Araştırmanın Tarihi ve Fikri Arka Planı.....	62
3.4 Avrupalı Türkler ve AB Üyelik Süreci.....	65
3.5 Araştırma ve Veri Toplama Yöntemleri.....	66
3.6 Hollanda Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerine Yaklaşımları.....	113
SONUÇ.....	164
ARAŞTIRMA SORU FORMU.....	168
KAYNAKÇA.....	181

TABLolar

Figür 1. Avrupa'daki Türklerin Ülkelere göre dağılımı

Tablo 1. Araştırmaya katılan kuruluş sayısı.

Tablo 2. Araştırmaya katılan kuruluşların faaliyete başlama yılı.

Tablo 3. Kuruluşların kendilerini tanımlamaları.

Tablo 4. Kuruluşların etkinlik düzeyleri.

Tablo 5. Kuruluş bir üst kuruluş müdür?

Tablo 6. Kuruluşların bağlı olduğu yer.

Tablo 7. Örgütlerin kuruluş amaçları.

Tablo 8. Kuruluşların öncelikli hedef kitlesi.

Tablo 9. Yaş gurubu itibariyle kuruluşların öncelikli hedef kitlesi

Tablo 10. Cinsiyet gurubu itibariyle kuruluşların öncelikli hedef kitlesi

Tablo 11. Kuruluşların üyelik sistemi.

Tablo 12. Kuruluşların kayıtlı üye sayınız nedir.

Tablo 13. Kuruluşların yoğunlaştıkları toplumsal amaçlı temel faaliyetler.

Tablo 14. Son bir yıl içinde gerçekleştirilen etkinlik sayısı.

Tablo 15. Etkinliklere katılan ortalama insan sayısı.

Tablo 16. Etkinliklere katılanların sayısına ilişkin görüş.

Tablo 17. Kuruluş üyelerinin ve etkinliklere katılanların yoğunluklu istekleri.

Tablo 18. Etkinlikleri yürütmek için gereken mali kaynaklar.

Tablo 19. Etkinliklere ağırlıklı olarak katılanlar.

Tablo 20. Kuruluşunuza ait her yayın organı.

Tablo 21. Kuruluşların Hollandalı kuruluşlarla ortak çalışmaları.

Tablo 22. Kuruluşların kurumsal kimlik tanımı.

Tablo 23. Kuruluşların Hollanda'daki benzer (Türk) kurumlarla olan ilişkileri.

Tablo 24. Kuruluşların Hollandalı yerel ve ulusal Sivil Toplum Kuruluşları, Medya ve Siyasal Partilerle ilişkileri.

Tablo 25. Ortak sorunlar karşısında Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının birlikte hareketine bakış.

Tablo 26. Ortak sorunlar karşısında Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının şu andaki çalışma ve etkinlik düzeyine bakış.

Tablo 27. Türklerin Hollanda toplumuna entegre olmasına, Hollanda toplumu ile bütünleşmesine bakış.

Tablo 28. Türkiye kökenli ailelerin çocuklarının Hollanda’ca yanında Türk dili ve kültürünü öğrenmesine bakış.

Tablo 29. Türkiye kökenli ailelerin çocuklarının müslüman din kültürü almasına bakış.

Tablo 30. Kuruluşlara göre Hollanda’daki Türklerin en önemli sorunu.

Tablo 31. Hollanda Türk Sivil Toplum örgütlerinin sorunların çözümüne katkıda bulunmasına ilişkin görüş.

Tablo 32. Kuruluşların Hollanda’nın Türklere yönelik (yabancı/ göçmenlik/ vatandaşlık) politikasına bakışı.

Tablo 33. Kuruluşların Hollanda’daki Türklerin buradaki imajına ilişkin görüşü.

Tablo 34. Kuruluşların Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğine bakışı.

Tablo 35. Türkiye’nin AB’ye tam üye olması durumunda Avrupa ve Hollanda’ya yeni Türk göçü olup olmayacağına ilişkin görüş.

Tablo 36. Avrupa ve Hollanda’ya yeni bir göç dalgası ihtimali hakkındaki düşünceler.

Tablo 37. Türkiye’nin AB’ye tam üye olması durumunda Türkiye açısından doğacak sonuçlara ilişkin görüşler.

Tablo 38. Avrupalı ve Hollandalı Türklerin, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğindeki rollerine ilişkin görüşler.

Tablo 39. Hollanda Türk Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye’nin AB üyeliği sürecine katkı potansiyeline ilişkin görüşler.

Tablo 40. Kuruluşların Türkiye’nin AB üyeliği sürecine katkıda bulunmak için yaptıkları etkinlikler.

Tablo 41. Kuruluşların, Türkiye’nin AB üyeliğini desteklemek için geliştirdiği ve Tablo uygulamaya koyduğunuz projeler.

Tablo 42. Kuruluşların, “Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ve Avrupa Birliği” konularında Hollanda’da düzenlenen etkinliklere katılımı.

Tablo 43. Kuruluşların, Türkiye’nin ve Türk Halkının Hollanda’daki imajına ilişkin gözlemleri.

Tablo 44. Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının birikimlerinin Türkiye’deki benzer kuruluşlara ve Türkiye-AB ilişkilerine yansımaları.

Tablo 45. Kuruluşların, Türkiye’nin AB’ye tam üye olması ve Avrupa’nın refah düzeyine ulaşması halinde Hollanda Türklerinin Türkiye’ye dönüşüne bakışları.

Tablo 46. Kuruluşların tam üyelik olsa refah düzeyinin yükselmesi durumunda Hollanda’da yaşayan Türklerin göç eğilimine ilişkin bakışları.

Tablo 47. Kuruluşların Avrupa Birliğini tanımlama biçimleri.

Tablo 48. Kuruluşların, Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olmasını üyelik açısından engel olarak görüp görmedikleri.

Tablo 49. Kuruluşların, Avrupa Birliği'ni "Hıristiyan Kulübü" olarak tanımlayanlara bakışı.

Tablo 50. Kuruluşlara göre Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği yolundaki en büyük engel.

Tablo 51. Kuruluşlara göre, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecindeki engelleri aşmak için Hollanda Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının yapması gerekenler.

Tablo 52. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda Hollanda'daki Türk diplomatik temsilcileri kuruluşlardan katkı talep edip etmedikleri.

Tablo 53. Kuruluşların, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda Hollanda'daki Türk diplomatik temsilcilerinin katkı talebine bakışı.

Tablo 54. Kuruluşların, Avrupa Birliği'nin, Türkiye'yi tam üye olarak kabul etmesine ilişkin görüşleri.

Tablo 55. Kuruluşlara göre, Hollanda halkının Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğini destekleyip desteklemedikleri.

Tablo 56. Kuruluşlara göre, Hollanda hükümeti ve siyasal partilerinin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğini destekleyip desteklemedikleri.

Tablo 57. Kuruluşlara göre Hollanda siyasal partilerinden Türkiye'nin AB üyeliğine bakışı.

Tablo 58. Kuruluşlara göre yerel ve ulusal düzeyde Hollanda siyasal partilerinde etkin olan Türk kökenli politikacıların, Türkiye'nin AB'ye girmesi sürecindeki çalışmaları.

Tablo 59. Kuruluşların, Türklerin Hollanda vatandaşlığına geçmesine ilişkin görüşleri.

Tablo 60. Kuruluşların, Türklerin Hollanda'daki siyasi hayata katılımına ilişkin görüşleri.

Tablo 61. Kuruluşlara göre Türklerin Hollanda'daki siyasi hayata katılım düzeyi.

Tablo 62. Kuruluşların Hollanda ve AB bünyesinde sivil toplum kuruluşlarına verilen yardım fonlarına ilişkin bilgisi.

Tablo 63. Kuruluşların, Hollanda ve AB bünyesinde sivil toplum kuruluşlarına verilen yardım fonlarını kullanıp kullanmadıkları.

Tablo 64. Kuruluşların önümüzdeki beş yıllık dönemdeki başlıca hedefleri ve projeleri.

GİRİŞ

Sivil kuruluşlar toplumsal sermayenin en belirgin ve etkin göstergesidir. Sivil kuruluşlar ve bunların oluşturduğu ağlar ne kadar yoğun ise ortak sorunların çözümü için işbirliği ve dayanışma da o kadar yoğun ve etkili olur. Toplumsal sermaye yaklaşımı, sosyal ağların önemi ve gücü olduğu fikrine dayanır. Bu anlamda toplumsal sermaye, bütün sosyal ağların oluşturduğu kolektif değer tümünü ve bu ağlarda yer alanların karşılıklı olarak birbirleri için bir şeyler yapma eğilimini ifade eder. Bu araştırmada sosyal bilim alanlarında son yıllarda gittikçe önem kazanan toplumsal sermaye (social capital) ve sosyal ağ (social network) kuramlarının yaklaşımları çerçevesinde Hollanda ve diğer AB ülkelerinde yaşayan Türklerin nüfus, ekonomik güç, siyasi katılım ve sivil kuruluşlar gibi kazanımlarından hareketle ne kadar etkili bir toplumsal sermaye oluşturdukları ve Avrupa çağında ne kadar geniş bir sosyal ağ kurduklarını konusu ele alınacaktır. Dünyanın bir çok ülkesinde sivil kuruluş ve girişimlerin güçlü bir toplumsal kapital oluşturduğu ve sosyolojik anlamda göçmen toplulukların da benzer birikimlere ulaştığı gözlenmektedir. Bu araştırmada işte böyle gelişme trendlerinin olduğu sosyo-politik bir bağlamda Türklerin Hollanda'da kurdukları sivil toplum kuruluşlarının, toplumsal sermaye ve sosyal ağ gücü oluşturarak, önümüzdeki yıllarda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine katkılarını analiz edilecektir.

Araştırmanın temel amacı, Hollanda örneğinden hareketle Avrupa Türk sivil toplumu örgütlerinin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde yaratabileceği pozitif katkıları tespit etmek, Türkiye - Avrupa Birliği yakınlaşmasında bu tür kurumlara düşen rolleri belirlemek ve bu yönde atılacak adımların ve takip edilecek politikaların belirlenmesine katkıda bulunmaktır. Araştırma, Avrupa Türk sivil toplum kuruluşlarının siyasal partiler, kamu kuruluşları, basın ve yayın organları ile eğitim kurumlarında Türkiye lehinde kamuoyu yaratma potansiyelinin nasıl formüle edileceğine ve bunun için hangi yöntemlere başvurulması gerektiğine ve ne tür somut projeler geliştirilmesine ilişkin öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma çeşitli alanlarda etkinlik yürüten Hollanda Türk sivil kuruluşlarının oluşturduğu toplumsal sermaye ve sosyal ağların potansiyel gücünü ve bu gücün Türkiye-AB ilişkilerine yapıcı bir şekilde yansımalarının yöntemlerini tespit etmeyi amaçlayan bu araştırma disiplinler arası bir yaklaşımla konuyla bilimsel

tartışmalara da katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Diğer yandan bu araştırma Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde uzun vadeli politikaların belirlenmesinde karar verme mekanizmasında olan siyaset adamı, bürokrat ve uzmanlara doğru ve güvenilir bilgiler sunmayı amaçlamaktadır.

İsteğe bağlı veya zorunlu uluslararası insan göçü tarihin her döneminde rastlanan ve günümüzde de devam ederek sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlere neden olan yaygın bir olgudur. Savaş, sel, yangın ve deprem gibi felaketler, refah ve istihdam arayışı gibi ekonomik nedenler ile baskılardan kurtulma, düşünce ve fikir hürriyeti elde etme uğruna güvenli ve özgür bir ülke arayışı gibi siyasal nedenler geçmişte olduğu gibi günümüzde de nüfus hareketlerine ve göçlere neden olmaktadır. Göçlerin neden olduğu geniş çaplı ve derin değişimler sosyolojik araştırmaların en önemli konuları arasında yer almaktadır. Her ne kadar ulus devletlerin ortaya çıkışı ile bağımsızlık ve egemenliğin birer göstergesi olan sınırlar ortaya çıkmış ve nüfus hareketliliğinin önüne engeller örülmüş ise de yasal veya yasal olmayan yollardan çok sayıda insan sınırları aşarak farklı ülkelere göçmüş, oraya yerleşmiş ve çoğunlukla da göç ettikleri ülke toplumlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir. Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri gelişmiş ülkeler olarak göçlerin başlıca merkezleri haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerindeki demokratik sivil kültür ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin yarattığı refah ve istihdam imkanları bu merkezlere yapılan göçü artırmıştır. Küresel bir gerçeklik olan uluslararası ve ulus aşırı göçler sonucunda hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Avrupa ülkelerinde çok kültürlü bir toplumsal yapı oluşmuştur. Göçmenlerin oluşturduğu azınlık gruplar farklı dini, etnik, kültürel ve linguistik kimlikleriyle bu ülkelerin sosyal ve demografik yapısındaki heterojenliği artırmış ve kendi kimliklerini, çoğunlukla anayurt özlemini ve bağlılığını da kaybetmeden, yeni ülkelerinde tekrar üretmişlerdir.

Türklerin Batı Avrupa ülkelerine göç süreci 1950 sonları ve 1960'ların ilk yıllarından başlayarak devam etmiştir. 1973 yılındaki petrol krizine dayalı ekonomik duraklama göç hareketini bir süreliğine kesintiye uğratmakla birlikte aile birleşimi şeklinde dışarıya göç hareketi ivme kazanarak devam etmiştir. Türkiye'ye dönüş planları sadece mitolojik bir niyet olarak kalmış ve aile birleşmeleri ile Avrupa'daki Türk nüfusu her yıl gittikçe artmıştır. Günümüzde Avrupa'da 4 milyona yakın Türkiye kökenli insan yaşamaktadır. Avrupa'daki Türk nüfusun büyük bir çoğunluğu buldukları ülke vatandaşlığına geçmiş ve göçmenlik statüsünü terk etmek suretiyle bu ülkelerde yerleşik hayat sürmeye başlamıştır. Avrupa'da doğup büyüyen genç kuşaklar da eğitimlerini bu

ülkelerde almakta, bu ülkelerin okullarında sosyalleşmekte ve yaşadıkları toplumun sivil değerlerini benimsemektedir. Bunun sonucu olarak yeni kuşaklar ciddi bir sivil toplum bilinci geliştirmekte ve bu nedenle de Türkler tarafından kurulan sivil kuruluşların sayısı Avrupa çapında artarak geniş bir örgütlenme ağı oluşturmaktadır. Araştırma yukarıda açıklanan tarihi derinliğin izlerini sürmekte ve günümüzdeki Türk sivil toplum kuruluşlarını mercek altına alarak Hollanda örneğinden hareketle Avrupa Türklerinin toplumsal sermayeye dönüşüm sürecini irdelemektedir.

Bu çalışma bir literatür taramasına ve Avrupa’da-özel olarak Hollanda’da-faaliyet gösteren Türk ve yabancı sivil toplum örgütlerinin yöneticileriyle yapılmış derinlemesine mülakatların ve anketlerin bilgisayar ortamında istatistiki yöntemlerle değerlendirilmesine dayanacaktır. Görüşülecek kişi sayısı 20 kişidir. Uygulanacak anket 65 sorudan oluşan ve 100 sivil toplum kuruluşuna uygulanan bir anket olacaktır.

I.BÖLÜM: TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

1.1.Giriş

Bu bölümde Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerinin kısa tarihi hikaye edilecektir. AB'nin ilk kuruluş evreleri ve bunun devamında kazandığı ekonomik ve siyasal kimlik belirtilerek Türkiye'nin bu sürece nasıl dahil olduğu irdelenecektir. Daha sonra Türk-AB ilişkilerinin genel seyrini etkileyen olaylar içerikleriyle izah edilerek günümüzde ilişkileri etkileyen önemli değişiklikler,Türkiye'nin demokratikleşme sorunları,Kıbrıs sorunu,kültürel sorunlar,ekonomik sorunlar ele alınmıştır.

1.2. Geçmişten Günümüze Avrupa Birliği

Avrupa ülküsü, gerçek bir siyasi projeye dönüşüp AT üyesi ülkelerin hükümet politikalarında uzun vadeli bir hedef haline gelmeden önce, sadece filozoflarla önezi kimselerin düşüncelerinde yaşıyordu. Avrupa Birleşik Devletleri hümanist ve barışçı bir hayalin parçasıydı. Avrupa yüzyıllarca, sık sık yaşanan kanlı savaflara sahne oldu. 1870-1945 yılları arasında Fransa ve Almanya üç kez savaştılar. Birçok insan yaşamını kaybetti. Bu felaketler üzerine bazı Avrupa ülkelerinin liderleri, barışın sürdürülebilmesinin tek yolunun, ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden birleşmesi olduğu fikrine vardılar. Avrupa'da ulusal uzlaşmazlıkları aşabilecek bir örgütlenmenin kuruluşu İkinci Dünya Savaşı sırasında totaliter yönetimlere karşı savaşıan direniş hareketlerinden kaynaklandı¹.

Avrupa'da bütünleşme sürecine ivme kazandıran, biri federasyon yanlısı diğeri işlevselci iki akımın başlıca savunucuları İtalyan federalist Altiero Spinelli ile 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulmasına yol açan Schuman Planı'nın ilham kaynağı Jean Monnet'dir. Federasyon yanlısı bu yaklaşım, yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa ölçeğindeki güç odakları arasında diyaloga ve tamamlayıcı bir ilişki kurulmasına dayanıyordu. İşlevselci yaklaşım ise egemenliğin ulusal düzeyden Topluluk düzeyine tedricen aktarılmasını savunuyordu. Bu iki görüş, günümüzde, tek pazar, para politikası, ekonomik ve sosyal kaynaşma, dış politika ve güvenlik gibi ortak eylemin devletlerin tek tek hareket etmelerinden daha etkili olduğu alanlarda, demokratik ve bağımsız Avrupa kurumlarına ulusal ve bölgesel makamlar kadar sorumluluk verilmesi gerektiği inancında iç

¹ Beril Dedeoğlu, "Dünden Yarına Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri", *Siyasa*, 1, 1 (Bahar 2005), ss. 26-29.

içe geçmiştir. Sonuç olarak 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Belçika, Batı Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile kuruldu. Bu ülkelerdeki kömür ve çelik sanayii ile ilgili alınan kararlar, bağımsız ve devletlerüstü bir kuruma (Yüksek Otorite) devredildi. Söz konusu kurumun ilk başkanı ise Jean Monnet oldu².

Avrupa Birliği 1995'te ilk öncülerinin anısına dikilmiş bir anıt gibidir; ekonomi, sanayi, siyaset, yurttaş hakları ve dış politika alanlarını kapsayan çok-sektörlü bütünleşmenin en ileri biçimidir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992), Üye devletleri egemen Devletler arasındaki geleneksel anlaşmalardan daha sıkı bir biçimde birbirine bağlayan AB'nin hukuki temellerini meydana getirir. Avrupa Birliği, doğrudan uygulanma imkanı olan bir mevzuat oluşturabilmekte ve yurttaşları lehine özel haklar ihdas edebilmektedir.

Topluluğun çalışmaları, başlangıçta altı kurucu üyesi (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında bir kömür ve çelik ortak pazarı kurulmasıyla sınırlıydı. Savaş ertesindeki o günlerde savaşın galip ve mağluplarını, eşitler olarak işbirliğinde bulunabilecekleri bir kurumsal yapı içinde bir araya getiren Topluluk, temelde barışı güvence altına almanın bir aracı olarak algılanıyordu. Altılar 1957'de, Fransız Ulusal Meclisi'nin Avrupa Savunma Topluluğu projesini reddetmesinden üç yıl sonra, işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Mamul mallarda gümrük vergileri planlandığı gibi 1 Temmuz 1968'de kaldırıldı; özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikalar 60'ların sonunda yerli yerine oturmuştu. Altılar'ın başarısı Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'yı Topluluk üyeliğine başvurmaya yöneltti. General "de Gaulle" yönetimindeki Fransa'nın 1961'de ve 1967'de iki kez veto yetkisini kullandığı çetin bir pazarlık dönemini takiben, bu üç ülke 1972 yılında üyeliğe kabul edildiler. Üye devlet sayısını altıdan dokuza yükselten ilk genişleme ile birlikte, Topluluk sosyal, bölgesel ve çevresel konularda üstlendiği sorumluluklarla yeni bir derinlik kazandı³.

² S.Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta BasımYayın, 1998, ss. 3-10.

³ Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, ss. 15-16.

Amerika Birleşik Devletleri'nin 1970 başlarında dolarn konvertibilitesini askıya almasıyla ekonomik yakınlaşma ve parasal birlik gereksinimi açıkça kendini gösterdi. 1973 ve 1979'daki iki petrol kriziyle dünya çapında parasal istikrarsızlık daha da ağırlaştı. 1979 yılında Avrupa Para Sistemi'nin işlerlik kazanması döviz kurlarının sabitleşmesine yardımcı oldu ve Üye Devletlerin kararlı ekonomik politikalar izleyerek açık bir ekonomik alanın dayattığı disiplinden yararlanmalarını ve birbirlerine karşılıklı destek vermelerini sağladı⁴. Topluluk 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla güneye doğru genişledi. Bu genişlemeler, On ikiler'in, ekonomik gelişmeleri arasındaki farklılıkları azaltmaya yönelik yapısal programlar uygulamalarını kaçınılmaz kıldı. Bu dönemde Topluluk Güney Akdeniz ile Afrika, Karayipler ve Pasifik (AKP) ülkeleri ile yeni anlaşmalar imzalayarak uluslararası düzeyde daha önemli bir rol oynamaya başladı; AKP ülkeleri birbirini izleyen dört Lomé Sözleşmesi (1975, 1979, 1984 ve 1989) ile Toplulukla bağ kurdu. Tüm GATT üyeleri arasında 15 Nisan 1994'te Marakeş'te imzalanan bir anlaşma ile dünya ticaretinin gelişiminde yeni bir aşamaya girildi. Pazarlıkları bir blok olarak sürdüren Avrupa Birliği görüşmelere damgasını vurma ve çıkarlarının gözetilmesini sağlama konusunda çaba harcadı⁵.

1 Ocak 1995'te Avrupa Birliği'ne üç yeni üye katıldı. Avusturya, Finlandiya ve İsveç kendilerine özgü katkılarıyla Birliği zenginleştirmekte, Orta ve Kuzey Avrupa'da yeni açılımlar sağlamaktadırlar. 2004 yılında ise on yeni ülke Avrupa Birliği'ne üye oldu. (Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya). 1995 tarihinde üyelik başvuruları kabul edilen Bulgaristan ve Romanya ile 2000 yılında resmi müzakerelere başlandı ve 2007'de birlik üyesi olabilecekleri öngörülmektedir. 1987 yılında üyelik başvurusunda bulunmuş olan Türkiye ise 3 Ekim 2005'te müzakere çerçeve belgesinin kabulü ile resmen müzakere sürecine başlamaya hak kazanmıştır. Müzakerelerin ilk bölümü olan tarama sürecinin tamamlanma tarihinin Eylül 2006 olacağı öngörülmektedir. 2003'te adaylık başvurusunu yapmış olan Hırvatistan ile 2005'te müzakerelere başlanmıştır. 2004'te adaylık başvurusu yapan Makedonya ise Aralık 2005'te aday ülke statüsü kazanmıştır. Son olarak da Arnavutluk, Sırbistan-Karadağ, Bosna Hersek ve BM güvencesi altında korunan Kosova adaylık statüsü bekleyen ülkelerdir.

⁴ Devlet Planlama Teşkilatı, **VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Avrupa Birliğinde Gelişmeler (1996-2000)**, Ankara, 2000, ss. 34-36.

⁵ İKV, **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, Yayın No:170, İstanbul, 2002, ss. 45-48.

Birlik, Dünyanın en büyük ticaret gücü olmasına karşın, Birlik diplomatik etkinliğini arttıracak yapıları geliştirmekte ağır davranmıştır. Avrupa siyasi işbirliğinin amacı dışişleri ve güvenlik politikası alanlarında hükümetler arasında daha derinlemesine bir eşgüdümün sağlanmasıdır. Dünyadaki durgunluk ve mali yükün paylaşımı konusundaki iç çekişmeler 1980 başlarında bir "Avrupa karamsarlığı" havasının doğmasına neden oldu. Ama 1984'ten sonra bunun yerini Topluluğun canlandırılması konusunda daha umutlu beklentiler aldı. Jacques Delors başkanlığındaki Komisyonun 1984'te hazırladığı Beyaz Kitaba dayanarak Topluluk 1 Ocak 1993'e kadar tek pazar oluşturmayı kendisine hedef edindi. Avrupa Tek Senedi 17 ve 28 Şubat 1986'da imzalandı ve bu iddialı hedefle ilgili mevzuatın kabulü konusunda yeni usuller geliştirdi. Tek Senet 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girdi. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından 3 Kasım 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet denetiminden kurtulmaları ve demokratikleşmeleri, Aralık 1991'de de Sovyetler Birliği'nin çözülmesi Avrupa'nın siyasi yapısını baştan aşağı değiştirdi. Üye Devletler bağlarını güçlendirme kararlılığıyla, temel özellikleri 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan Avrupa Doruğu'nda kararlaştırılan yeni bir Antlaşmanın müzakerelerine başladılar. 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması Üye Devletlerin önüne iddialı bir program koymaktadır: 1999'a kadar parasal birlik; yeni ortak politikalar, Avrupa yurttaşlığı; diplomatik işbirliği; ortak savunma ve iç güvenlik. Dünya ölçeğindeki rekabeti göğüsleyebilmek ve işsizliği azaltmak için Avrupa Zirvesi, Komisyon tarafından sunulan 'Büyüme, rekabet, istihdam' adlı Beyaz Kitaba dayanarak Temmuz 1994'te kıta ölçeğinde altyapı ve iletişim projelerini yürürlüğe koymaya karar verdi⁶.

Artık AB'nin, bir yandan Üye Devletlerin kimliklerini korurken diğer yandan da karar verebilme ve uygulama yeteneği bulunan hem etkili hem de demokratik bir örgüt olma yolunda daha ileri gitmekten başka seçeneği yoktur. Yapısını güçlendirip karar mekanizmalarını rasyonalize edemezse, iyice gevşeme ya da kımıldayamaz hale gelme seçeneğiyle karşı karşıya kalacaktır. Atlas Okyanusu'ndan Urallar'a uzanan 'Büyük Avrupa' ancak tek sesle konuşup hareket eden istikrarlı bir çekirdek etrafında yapılırsa örgütlü bir güç olarak gelişebilir. Birliğin hedefi 25 üyeli yapısının yeni görevleri göğüsleyebilecek şekilde uyarlanması ve kurucularının büyük siyasi projelerinin kaynakları göz ardı edilmeden ve kapsamı kısıtlanmadan tüm kıtaya istikrar sağlanması ve yeni üyelerin katılımına yardım ve teşvihtir. Yaklaşık yarım yüzyıldır Avrupa bütünleşmesi, kıtanın gelişmesi ve halkının zihniyeti üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur; aynı zamanda güçler

⁶TCMB, *Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye*, Ankara, 1999, s. 41.

dengeğini de değiştirmiştir. Siyasi renklerinden bağımsız olarak tüm hükümetler mutlak ulusal egemenlik çağının artık geçtiğinin farkındadır. Ancak güçlerin birleştirilmesi ve AKÇT Antlaşması'nın ifadesiyle "gelecekteki kader birliği" için harcanacak çabalar sayesinde, Avrupa'nın eski ulusları ekonomik ve sosyal gelişmelerini sürdürebilir ve dünya ölçeğindeki etkinliklerini koruyabilirler. Ulusal ve ortak çıkarların sürekli dengelenmesine, ulusal geleneklerin farklılığına saygı gösterilmesine ve farklı kimliklerin güçlendirilmesine dayalı Topluluk yaklaşımı her zaman olduğu gibi bugün de geçerlidir. Devletler arasındaki ilişkilere damgasını vuran köklü düşmanlıkları, üstünlük saplantılarını ve savaşçı eğilimleri aşacak biçimde tasarlanan bu yaklaşım Soğuk Savaş yılları boyunca Avrupa'nın demokratik ülkelerinin özgürlüğe olan bağlılıkları çevresinde birleşmelerini sağlamıştır. Doğu-Batı karşıtlığının ortadan kalkması ve kıtanın siyasi ve ekonomik bakımdan yeniden birleşmesi, Avrupalıların gelecekleri için bugün her zamankinden daha fazla ihtiyaç duydukları Avrupa ruhunun zaferidir.

1.3. Türkiye ve Avrupa Birliği

1.3.1 Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki ilişkilere, Avrupa Topluluğu (AT) ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması temel oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde kurulmuştur. Ankara Anlaşmasınının 28. maddesinde, Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu Kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Âkit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelenmesi hükme bağlanmaktadır. Ankara Anlaşmasında, Türkiye ile AT arasında kurulan ve nihai amacı Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliği olan ortaklığın, üç dönemden geçerek gerçekleşmesi öngörülmüştür. Bunlar; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönemdir. Geçiş döneminde Türkiye ile AT arasındaki ilişkilere, Ankara Anlaşmasınının yanı sıra, 23 Kasım 1970'de imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol uyarınca düzenlenmiştir. Geçiş döneminde, taraflar arasında sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin tedricen gerçekleştirilmesi, işçilerin karşılıklı olarak serbest dolaşımının sağlanması, tarım ürünlerinde giderek genişleyecek bir tercihli ticaret rejiminin uygulanması, Katma Protokolün belirlediği alanlarda Türkiye ile AT arasında mevzuat ve politikaların

yaklaştırılması ile şartların elverdiği ölçüde, hizmetlerin serbest dolaşımı süreçlerinin başlatılması öngörülmüştür⁷.

Ankara Anlaşmasının 2. maddesinde Türkiye ile AT arasında başlatılması öngörülen gümrük birliği, yine Ankara Anlaşmasının 10. maddesine göre, Topluluk üyesi Devletlerle Türkiye arasında, ithalatta olduğu gibi ihracatta da gümrük vergileri ve eş etkili vergi ve resimlerin, miktar kısıtlamalarının ve eş etkili başka her türlü tedbirin yasaklanmasını; Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerinde, Topluluğun ortak gümrük tarifesinin kabulünü ve Toplulukça dış ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata yaklaşmayı kapsamaktadır⁸.

Gümrük birliğinin (sınai ürünlerde) tamamlanmasını izleyen dönem, Ankara Anlaşmasında "son dönem" olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde, Türkiye ile Topluluk arasında, özellikle, tarım ürünleri ticaretinde, önce tavizli rejimin genişletilmesi, tedricen serbest dolaşıma geçilmesi (ancak, bunun için Türkiye'nin tarım politikası ile AT'nin tarım politikasının yaklaştırılması gerekmektedir); kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması yönünde somut adımlar atılması; Türkiye'nin geniş anlamda rekabet hukuku mevzuat ve uygulamalarının Topluluk sistemiyle giderek tam uyumlu hale getirilmesi; Türkiye ile Topluluk arasında ekonomik ve hatta sosyal politika koordinasyonunun tedricen güçlendirilmesi ve dış ticaret politikalarının tam uyumlu hale getirilmesi yönünde somut gelişmelerin olması gerekmektedir. Ankara Anlaşması, son dönem için bir süre saptamamış, bunu taraflara bırakmıştır.

Bu çerçevede, AT, sanayi ürünlerinde, Türkiye'ye karşı gümrük vergilerini, eş etkili vergi ve resimleri, bir kısım tekstil ve petrol ürünleri dışında, Katma Protokolün ticari hükümlerini yürürlüğe koyan Geçici Anlaşma uyarınca, 1 Ocak 1971 tarihi itibarıyla kaldırmıştır. Türkiye çıkışlı tarım ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini 1 Ocak 1981'den itibaren kademeli olarak uyguladığı indirimlerle 1 Ocak 1987'de kaldırmıştır. İşçilerin serbest dolaşımının en geç 1 Aralık 1986'da karşılıklı olarak gerçekleşmesi gerekir iken, temelde herhangi bir gelişme sağlanamamış, sadece Ortaklık Konseyi, 1976 ve 1980 yıllarında, Avrupa'da çalışmakta olan Türk vatandaşlarının durumunu iyileştirici bazı kararlar almıştır.

⁷ S. Rıdvan Karlık ve Özgür Tonus, **AB Kapısında Türkiye**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002, ss. 105-107.

⁸ Tuğrul Arat, **Avrupa Toplulukları Hukuku**, Ankara, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, 1995, ss. 43-46.

Katma Protokolde 1985 ve 1995 olarak belirlenen takvimlere göre tespit edilen 12 ve 22 yıllık listelerde AT menşeli sınaî ürünlere gümrük sıfırlamasını, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesine uyumu tedricen gerçekleştirme taahhüdü altına girmiş bulunan Türkiye ise, 1995 yılbaşı itibariyle, 12 Yıllık Listede yüzde 95, 22 Yıllık Listede yüzde 90 oranında gümrük indirimi gerçekleştirmiş, ortak gümrük tarifesine ise, söz konusu listeler itibariyle, sırasıyla yüzde 90 ve yüzde 85 oranında uyum sağlamıştır. 1993 yılı İthalat Rejimiyle ilk kez Topluluk çıkışlı bazı tarım ürünlerine taviz tanınmış, 1994 yılında ise taviz listesi genişletilmiştir. Türkiye, nihai amacı yönünde, 14 Nisan 1987 tarihinde, AT'ye, ortaklık ilişkisinden bağımsız olarak tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve 1988 yılında AT Komisyonu ile yapılan Ad Hoc Komite toplantıları ilişkilerin canlandırılması bakımından yeni bir dönemi başlatmıştır⁹.

Bu dönemde, ortaklığın önemli karar organı Ortaklık Konseyinin etkinlik kazanmaya başladığı görülmüş olup, 30 Eylül 1991'de Ortaklık Konseyi uzun bir süreden sonra ilk kez toplanmıştır. 9 Kasım 1992 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi'nin isteği doğrultusunda yürütülmeye başlanan ortak çalışmalar sonucunda, gümrük birliğinin 1995 yılında tamamlanması amacıyla yapılacak çalışmaların tespiti ve izlenmesini sağlamak üzere, Türkiye-AT Gümrük Birliği Yönlendirme Komitesi kurulmuştur.

Anılan Komite tarafından hazırlanan Gümrük Birliği Çalışma Programı çerçevesinde, Türkiye ile AT arasında kurulacak gümrük birliğinin iyi işlemesi için gerekli konuları içeren bir Ortaklık Konseyi Karar Taslağı hazırlanmıştır. Taslak 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyinde karara bağlanmıştır. 6 Mart 1995 tarihli ve 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile, Türkiye ile AT arasında, sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin tam olarak kurulması aşamasına gelinmiştir. Ortaklık Konseyinin 1/95 sayılı bu Kararı, beraberindeki iki metinle (Ortaklık İlişkilerinin Gelişmesine İlişkin İlke Kararı ve Mali İşbirliğine İlişkin Topluluk Bildirisi), Türkiye ile AT arasındaki ortaklık ilişkisinin 1 Ocak 1996'da başlayan son döneminin gelişme doğrultusunu belirlemektedir.

1/95 sayılı OKK'da, Türkiye ile AT arasındaki gümrük birliğinin tam olarak işlemeye başlaması için, Türkiye'nin gümrükler ve dış ticaret mevzuatı konularında yerine getirmesi gerekli uyum çalışmaları yanında, rekabet hukuku, fikri ve sınaî haklar, sınaî mevzuat alanlarında mevzuatını AT hukuk düzenine yaklaştırması için göz önünde tutması gerekli AT mevzuatı da belirtilmektedir. Karara göre, Türkiye yukarıda anılan alanlardaki

⁹ KARLUK ve TONUS, **AB Kapısında Türkiye**, s. 121-127.

mevzuat yaklaştırmasının önemli bir bölümünü 31 Aralık 1995 tarihine kadar tamamlamak durumundadır. Ortaklık Konseyi Kararının diğer önemli bir bölümü de, gümrük birliğinin 1996 yılı ve sonrasında sağlıklı biçimde işlemedi için alınması gerekli tedbirler ile izlenmesi gerekli usulleri tespit etmekte, bu amaçla, ortaklığın kurumsal veğhelerini, özellikle danışma prosedürleri açısından takviye edici yeni düzenlemeler getirmektedir.

6 Mart 1995’de toplanan Ortaklık Konseyinden geçen ikinci metin, Ortaklık İlişkilerinin Kesilmesine İlişkin İlke Kararı’dır. İlke Kararında, ortaklık rejiminin son dönemine ilişkin olarak, Türkiye-AT ilişkilerinin gelişme yönünü belirleyici konularda yapılacak çalışmaların genel çerçevesi ortaya konmaktadır. Bu çerçevede; Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşmasının kapsamına giren ürünlerin taraflar arasında serbest dolaşımını sağlayacak müzakerelerin ve tarım ürünlerine karşılıklı olarak tanınacak yeni tavizlere ilişkin müzakerelerin 1995 yılında tamamlanması ilke olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, taraflar arasında makroekonomik konularda bilgi ve görüş alış verişinin başlaması kabul edilmekte ve enerji, taşımacılık, telekomünikasyon alanlarında Trans-Avrupa alt yapı projelerine Türkiye’nin katılımı başta olmak üzere, taraflar arasında geniş bir çerçevede işbirliğinin sağlanması amacıyla ortak çalışmalar yapılması düşünölen öncelikli alanlar tespit edilmektedir. Söz konusu öncelikli alanlar arasında sanayi, ulaştırma, enerji, telekomünikasyon, tarım ve çevre gibi sektörlerin yanı sıra, istatistik, adalet ve içişleri, tüketicinin korunması, kültür, enformasyon ve haberleşme gibi konular da bulunmaktadır.

6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi toplantısında ele alınan üçüncü metin, Mali İşbirliğine İlişkin Topluluk Bildirisi’dir. Bildiride Topluluk tarafı, Türkiye ile mali işbirliğine, gümrük birliğinin işlemeye başlamasıyla birlikte yeniden başlanacağını ve bu konudaki ayrıntılı düzenlemelerin 1995 yılının ikinci yarısında belirleneceğini taahhüt etmektedir. Ortaklık Konseyinin 6 Mart 1995 tarihli toplantısında alınan İlke Kararı doğrultusunda, Türkiye-AT Ortaklık ilişkisinin son döneminde öncelikle ele alınması gereken çalışmalar çerçevesinde olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşmanın Yetki Alanına Giren Ürünlerin Ticareti İle İlgili Anlaşma, 25 Temmuz 1996 tarihinde imzalanmış ve 1 Ağustos 1996 tarih ve 22714 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir¹⁰.

¹⁰ Devlet Planlama Teşkilatı, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Avrupa Birliğinde Gelişmeler (1996-2000), Ankara, 2000, ss. 34-36.

Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, yukarıda bahse konu, 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Belgelerinin 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmesiyle ivme kazanmıştır. Öte yandan, Türkiye'nin AB'ye tam üye olma yönündeki nihai hedef ve çabaları da gerek gümrük birliğinin gerçekleştirilmiş olması, gerek AB'nin genişleme sürecine ilişkin olarak son dönemlerde ortaya çıkan bir dizi gelişme sonucunda, yeni boyutlar kazanmıştır. Böylece, bir taraftan gümrük birliği sürecindeki yükümlülüklerimiz doğrultusunda faaliyetler sürdürülürken, diğer yandan AB'nin genişleme sürecinde yer alma yönündeki girişimler de yoğunlaştırılmıştır¹¹.

Yukarıda da belirtildiği üzere, 14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye, Ankara Anlaşmasından ayrı olarak, tüm Avrupa ülkelerine tanınmış haktan yararlanarak Avrupa Topluluklarına tam üyelik başvurusunda bulunmuş, bu başvuru 1989 yılında AT Komisyonu tarafından bir Görüş Raporu (AVİS) ile değerlendirilmiş ve o dönem itibarıyla Türkiye'nin üyeliğine ilişkin olarak verilecek kararın ertelenmesinin uygun olacağı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna somut ve kesin bir cevap verilmemiştir. Türkiye, 1996 yılından itibaren AB tarafından başlatılmış bulunan yeni genişleme sürecinde yer almak istediğini AB'ye iletmiştir. Bu çerçevede, AB Dışişleri Bakanlarının 15-16 Mart 1997 tarihlerinde Hollanda'nın Apeldoorn kentinde gerçekleştirdikleri toplantıda, 1963 Ankara Anlaşması ve 1989 AT Komisyonu Görüşünde belirtildiği şekilde Türkiye'nin tam üyeliğe ehil bulunduğu teyid edilmiş olup; adaylık konusunda Türkiye'ye diğer aday ülkelerle aynı ölçütlerin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu anlayış, 29 Nisan 1997 tarihli Türkiye-AT Ortaklık Konseyi toplantısında da tekrar edilmiştir.

Önemli bir değişim sürecinin içinde bulunan AB'nin yapısal ve kurumsal açılardan güçlendirilmesi ve genişleme hazırlıklarının tamamlanması ile ilgili kararların alınması aşamasındaki bir diğer gelişme olan ve 16-17 Haziran 1997 tarihlerinde Amsterdam'da gerçekleştirilen AB Zirvesinde ise, hiçbir aday ülkenin ismi zikredilmemiş; ancak Türkiye, Zirveyi izleyen 27 Haziran tarihli bilgilendirme toplantısına diğer adaylarla birlikte eşit şartlar altında katılmıştır. Bu gelişmeleri izleyen dönemde Avrupa Komisyonu, 16 Temmuz 1997 tarihinde genişleme süreci politikalarına ilişkin olarak "Günden 2000" başlıklı raporu yayımlayarak 10 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi (MDAÜ) ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin genişleme sürecine dahil edilmesini öngörmüş olup; Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya ile tam üyelik müzakerelerinin açılmasını önermiştir.

¹¹ Arat, *Avrupa Toplulukları Hukuku*, s. 55.

Anılan raporda Türkiye'ye genişleme boyutunda yer verilmekle birlikte, ülkemiz ne katılım müzakereleri açılacak ülkeler arasında, ne de katılım öncesi stratejiye dahil ülkeler kapsamında sayılmıştır. Türkiye, Avrupa Komisyonunun "Gündem 2000" ile aynı zamanda açıkladığı ve Türkiye ile ilişkilerin güçlendirilmesini hedef alan "Bildirim" çerçevesinde ele alınmış olup; sadece ilişkilerin gümrük birliği ötesine geçecek şekilde geliştirilmesi önerilmiştir. 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da toplanan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde de, Türkiye'nin beklentilerinin büyük bir kısmı gerçekleşmemiştir. Her ne kadar Türkiye'nin AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda, katılım öncesi strateji olarak nitelendirilebilecek bir işbirliği programının geliştirileceği ifade edilmiş ve ülkemiz Avrupa Konferansına davet edilmiş ise de, gerek Türkiye'nin diğer on bir aday ülke ile birlikte değerlendirilmeyerek AB tarafından ayrımcı bir yaklaşımın benimsenmesi; gerek bahse konu Konferansın genişleme süreci ile bağlantısının kesilerek, Türkiye açısından öngörülen kapsam ve nitelikten uzaklaşmış olması; gerekse Türkiye için diğer aday ülkelerden farklı "özel siyasi koşullar" öne sürülmesi nedeniyle, anılan Zirve ertesinde taraflar arasındaki siyasi ilişkilerde bir tıkanıklığın baş gösterdiği gözlemlenmiştir. Nitekim Türkiye, 12 Mart 1998 tarihinde Londra'da toplanan Avrupa Konferansına katılmayı tercih etmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, Türk hükümetinin 14 Aralık 1997 tarihinde yayımlanmış olduğu Bildiride, bir yandan Kıbrıs, Türk-Yunan ilişkileri ve insan hakları başlıkları altında ve esasen AB tarafından ortaya konmuş bulunan siyasi konuların karşılıklı ilişkilerimizde gündem dışında tutulmasına özen gösterileceği; diğer taraftan da, bu ilişkilerin ekonomik ve ticari boyutlarına hanel getirilmemesine gayret edileceği ifade edilmiştir.

12 Mart 1998 tarihli Avrupa Konferansının hemen öncesinde Avrupa Komisyonu tarafından 4 Mart 1998 tarihinde "Türkiye İçin Avrupa Stratejisi" başlıklı bir belge yayımlanmıştır. Anılan belge, 1997 yılının Temmuz ayında yayımlanan "Bildirim" in ötesine çok geçmemekle birlikte Türkiye'nin her alanda AB'ye yakınlaştırılması suretiyle tam üyeliğe hazırlanmasının önemini vurgulamaktadır. Söz konusu belgenin Türkiye tarafından yetersiz bulunmasının ardından, Türkiye, 22 Temmuz 1998 tarihinde, Türkiye – AB ilişkilerinin geliştirilmesine dair görüş, talep ve önerilerini içeren mukabil bir "Strateji Belgesi"ni AB tarafına iletmiştir.

"Strateji Belgesi"nde, Ortaklık Anlaşmasının nihai amacının, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyeliği olduğu belirtilerek, ortaklık ilişkilerindeki gelişmelerin ancak bu hedef yönünde gerçekleşmesi halinde bir değer taşıyabileceği, bu gerçekleşmenin ise, AB'nin

yükümlülüğü olan mali işbirliğinin sağlıklı biçimde işlemesine, Ortaklık Konseyinin etkili ve düzenli çalışmasına ve Türkiye'nin, gümrük birliğiyle doğrudan ilgili konularda Avrupa Birliğince alınan kararlar üzerinde etkili olabilmesini sağlayacak mekanizmaların sağlıklı işlemesine bağlı olduğu özellikle vurgulanmıştır. Aynı belgede, ayrıca, Türkiye – AB ilişkilerinin gelişmesi bakımından öncelikle ele alınması gereken hususlar da yapıcı bir anlayışla Topluluk tarafına iletilmiştir. Cardiff'de, 15-16 Haziran 1998 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Zirvesinin ardından yayımlanan Zirve Sonuçları Belgesinin Türkiye ile ilgili kısımları, anılan Belgenin “Genişleme” başlığı altında yer almıştır. AB'nin en kapsamlı genişleme perspektifinin belirlendiği ve önümüzdeki dönemde AB'ye katılacak ülkelerin tespit edilerek, bu ülkelere ilişkin katılım stratejilerinin geliştirildiği Lüksemburg Zirvesinin Türkiye'ye ilişkin kısımları ile mukayese edildiğinde, Cardiff Zirvesi sonuçlarının Türkiye'nin konumunda nisbî bir ilerleme sağladığı söylenebilir.

Cardiff Zirvesinde, Avrupa Komisyonunun, diğer aday ülkeler bakımından izlenen yönetime uygun olarak, Türkiye'de AB'ye üyelik yönünde sürdürülen çalışmaları izlemek ve bu alandaki gelişmeler hakkında Zirveye düzenli olarak rapor vermekle görevlendirilmesi, Avrupa Birliğinin, Lüksemburg'da aldığı kararın düzeltilmesi açısından olumlu bulunmuştur. Ayrıca, Zirve Sonuç Belgesinde “Türkiye için Avrupa Stratejisi”nin olumlu karşılandığı ve bu Stratejinin Türkiye'nin önerileri doğrultusunda geliştirilebileceği ifade edilmiştir. Ancak, Türkiye'nin adaylığının, Lüksemburg Zirvesinde, Türkiye için özel olarak öngörölmüş bulunan bazı siyasi şartlara bağlanmış olması hususunda herhangi bir değişiklik yapılmaması nedeniyle, Cardiff Zirvesi sonuçları da Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmamıştır. Cardiff Zirvesinde alınan karar uyarınca, Türkiye de diğer adayların dahil olduğu rapor sistemine dahil edilmiş ve Türkiye'nin Kopenhag kriterleri bakımından performansını inceleyen ilk İlerleme Raporu 1998 yılında yayımlanmıştır.

11-12 Aralık 1998 tarihlerinde gerçekleştirilen Viyana Zirvesi neticesinde hazırlanan Zirve Sonuçları Belgesinin genişlemeye ilişkin kısmında da, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem verildiği belirtilmiş ve Türkiye'nin AB üyeliğine hazırlanması amacına yönelik olarak oluşturulan Avrupa Stratejisinin, Lüksemburg ve Cardiff Zirveleri sonuçları da dikkate alınarak uygulanmasının taşıdığı önem vurgulanmıştır. Zirve sonuçları, Türkiye'nin AB üyeliğinin teyid edilmesi açısından olumlu olarak değerlendirilse de, herhangi bir yenilik getirmemiştir. Türkiye, bahse konu Zirve sonrasında da, Avrupa Stratejisinin bir katılım stratejisi olarak yetersiz kaldığı ve geliştirilmesi gerektiği yönündeki tutumunu değiştirmemiştir.

AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde Köln'de gerçekleştirdikleri Zirvede de, yukarıda ifade edilen özel siyasi koşulların bertaraf edilmesine ilişkin bir gelişme olmamıştır. Buna karşılık, Almanya ve Almanya ile birlikte hareket eden birkaç ülke Türkiye'nin "aday ülke" olarak telakki edilmesini mümkün kılacak bir ifadenin sonuç belgesine eklenmesini istemişlerdir. Ancak, Yunanistan, İsveç ve İtalya'nın bu ifadeye karşı çıkmaları sonucunda Köln Zirvesinde Türkiye'ye ilişkin herhangi bir gelişme kaydedilememiştir.

AB Dışişleri Bakanlarının 4-5 Eylül 1999 tarihlerinde Finlandiya'da Saariselka'da yaptıkları ve AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının Aralık ayında Finlandiya'nın dönem başkanlığı sonunda yapacakları zirve toplantısı için bir hazırlık niteliği taşıyan gayri-resmi toplantıda, Türkiye'ye resmi adaylık statüsü kazandırılması yönünde AB üye ülkeleri arasında bir görüş birliği sağlanamamıştır. Almanya, Fransa, Hollanda ve İtalya Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesi gerektiğini vurgularken, başını İsveç ve Danimarka'nın çektiği Baltık ülkeleri adaylık statüsü verilmeden önce Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine, özellikle de siyasi alandaki kriterlere uyum sağlaması gerektiğini vurgulamışlardır. Yunanistan prensip olarak Türkiye'nin adaylığına ve tam üyeliğine karşı olmadığını bildirmiş, ancak bunun gerçekleşmesi için Türkiye'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin AB üyeliğine karşı benimsediği olumsuz tutumu değiştirmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Türkiye'ye ilişkin ikinci İlerleme Raporu 13 Ekim 1999 tarihinde yayımlanmış ve anılan Raporda, Türkiye'nin AB ile gümrük birliğini gerçekleştirme konusunda ciddi bir performans gösterdiğine dikkat çekilerek, aday ülkeler arasına Türkiye'nin de dahil edilmesi yönünde görüş bildirilmiştir.

Nitekim, 10-11 Aralık tarihlerinde Helsinki'de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde Türkiye, diğer aday ülkelerle eşit şartlarda Avrupa Birliğine aday ülke olarak kabul edilmiştir¹². Bu gelişme, Türkiye-AB ilişkileri açısından büyük önem taşımaktadır. Zirve metninde, Türkiye'nin, diğer aday ülkelere uygulanan kriterler çerçevesinde aday ülke olduğunun ilan edilmesinin yanı sıra, üyelik bakımından gerekli olan reformların gerçekleştirilmesine yönelik olarak Türkiye için bir "Katılım Öncesi Strateji" geliştirileceği belirtilmiştir. Ayrıca, katılım sürecinde, Türkiye'nin de Topluluk Programlarından faydalandırılacağı ve AB ile diğer aday üye ülkeler arasında yapılacak toplantılara dahil edileceği ifade edilmiştir. Bunlara ilaveten, Türkiye'nin AB'ye katılımında

¹² Özgür Tonus, "Helsinki Zirvesi Sonrasında Türkiye'nin AB'ne Tam Üyeliği", **Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi**, 169, 16 (2000), s. 43.

AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin bir ulusal program hazırlaması öngörülmüştür. Bu doğrultuda Zirvede, Avrupa Komisyonundan üstlenilmesi gereken AB mevzuatına ilişkin bir çalışma yapması ve katılım öncesi sağlanacak olan tüm mali yardımların koordinasyonuna ilişkin bir çerçeve hazırlaması talep edilmiştir¹³.

Taraflar arasındaki ilişkilerde meydana gelen bu gelişmeler sonrasında, 11 Nisan 2000 tarihinde Lüksemburg'da Türkiye-AT Ortaklık Konseyinin 39'uncu toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda alınan 2/2000 sayılı OKK uyarınca, gümrük birliğinden bu yana üzerinde çalışılan hizmetler ve kamu ihaleleri alanındaki müzakerelerin başlatılması öngörülmüştür. Bu doğrultuda, 2000 yılı içinde Türkiye ile AB arasında hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi ve kamu ihalesi pazarlarının karşılıklı olarak açılmasına ilişkin müzakereler başlatılmış ve Türkiye'nin adaylık perspektifini de içeren serbestleşmeyi öngören bir OKK hazırlanması yönünde adımlar atılmıştır. Ayrıca, söz konusu toplantıda alınan 3/2000 sayılı OKK uyarınca AB müktesebatına uyum aşamasında büyük önem taşıyan tarama sürecine bir ön hazırlık niteliği taşıyan analitik inceleme için 8 alt komitenin kurulması kararlaştırılmıştır. Bu komiteler aynı yıl içinde çalışmalarına başlamıştır. Böylece, hem Katılım Ortaklığı, hem Ulusal Program hazırlıkları için önemli bir adım atılmıştır.

Türkiye'nin, Helsinki Zirvesinde, diğer aday ülkelerle eşit şartlarda aday ülke ilan edilmesinin ardından, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB Konseyince onaylanan ve Türkiye'nin, Kopenhag kriterlerine (ekonomik ve siyasi) uyum için yapması gerekenleri, AB müktesebatına uyum yükümlülüklerini, sağlanması gereken mali yardımları ve üyelik için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikleri içeren ilk Katılım Ortaklığı Belgesi, 24 Mart 2001 tarihinde Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır¹⁴.

Katılım Ortaklığı Belgesine paralel olarak, AB müktesebatına uyum sağlanması için mevzuatımızda yapılacak değişikliklerin ve yeni düzenlemelerin, uyum için gerekli beşeri ve mali kaynakların, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen önceliklerin yanı sıra, Türkiye'nin uyum için gerekli gördüğü kendi önceliklerinin, AB müktesebatının üstlenilmesi için gerekli olan idari kapasitenin geliştirilmesinin ve kısa ve orta vadeli öncelikler takviminin yer aldığı AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (Ulusal Program) Taslağı DPT tarafından hazırlanarak, 28 Kasım 2000 tarihinde Avrupa Birliği Genel Sekreterliğine iletilmiştir. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından nihai hale getirilen

¹³ S. Rıdvan Karluk, Özgür Tonus, "Helsinki Zirvesi Sonrasında Türkiye'nin AB'ne Tam Üyeliği". Prof. Dr. Güneri Ergülen'in Hatırasına Armağan, **Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi**, 169, 1(2000), s. 27.

¹⁴ Atilla Eralp, "Helsinki Zirvesi Neler Getirdi?", **Yeni Türkiye**, 35 (2000), ss. 498.

Ulusal Program, 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulunda kabul edilerek 24 Mart 2001 tarih ve 24352 sayılı mükerrer Resmi Gazetede yayımlanmıştır¹⁵.

Ayrıca, AB'ye üyelik yönünde Türkiye'nin gerçekleştirmeyi öngördüğü ekonomik reformları içeren Katılım Öncesi Ekonomik Program ilki 2001 yılında DPT tarafından ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği halinde hazırlanmış ve Ekim 2001 tarihinde Avrupa Komisyonuna iletilmiştir. Katılım Öncesi Ekonomik Programlarda, Türkiye'nin ileriye yönelik makroekonomik hedeflerine ve sürdürülen yapısal reformlara yer verilmektedir. Ulusal Programda yer alan kısa ve orta vadeli önceliklerin tamamlanması yönünde, gerek mevzuat uyumu gerek idari yapılanma bakımından pek çok alanda çalışmalar sürdürülmüştür. 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde yapılan Laeken Zirvesinde, Türkiye tarafından Ekim 2001'de gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri, Türkiye ile müzakerelerin başlatılması yönünde önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiş ve Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kriterlere uyum yönünde reformlara devam etmesinin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, söz konusu Zirvede, Türkiye'nin müktesebata uyum durumunun değerlendirilmesinde yeni bir aşamaya geçilmesi gereğine dikkat çekilmiştir. Haziran 2002'de gerçekleştirilen Sevilla Zirvesinde, Türkiye'nin, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen önceliklerin tamamlanması konusundaki gayretlerinin desteklendiği belirtilmiş, siyasi ve ekonomik reformların hayata geçirilmesiyle Türkiye'nin AB'ye katılım ihtimalinin ortaya çıkacağı ifade edilmiştir. Türkiye'nin adaylığının bir sonraki aşamasına ilişkin kararın da Kopenhag Zirvesinde alınabileceği belirtilmiştir. AB'ye üyelik yönünde Türkiye'nin gerçekleştirmeyi öngördüğü ekonomik reformları içeren Katılım Öncesi Ekonomik Programın ikincisi yine DPT tarafından ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği halinde hazırlanarak Ağustos 2002 tarihinde Avrupa Komisyonuna iletilmiştir¹⁶.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönünde 2002 yılı içinde kaydettiği ilerlemelerin olumlu karşılandığı belirtilmiş, ancak siyasi kriterlere uyum bakımından uygulamanın da önem taşıdığı vurgulanmıştır. Zirvede, Komisyonun görüş ve tavsiyeleri ışığında, Aralık 2004'te toplanacak Zirvenin Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği yönünde bir karar alması halinde müzakerelerin gecikmeksizin başlatılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, Kopenhag Zirvesinde, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 9 Ekim 2002 tarihli genişlemeye ilişkin Strateji Belgesinde yer alan Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesinin

¹⁵ DPT, **Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (2001-2003)**, Ankara, 2001, ss. 101-109.

¹⁶ KARLUK ve TONUS, **AB Kapsamında Türkiye**, s. 133.

gözden geçirilmesi ve Türkiye'ye sağlanacak mali yardımın artırılması yönündeki yaklaşım kabul edilerek, Komisyon, Türkiye için yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamaya davet edilmiştir. Bu doğrultuda, Avrupa Komisyon tarafından hazırlanan yeni Katılım Ortaklığı Belgesi, 14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilmiştir.

19-20 Haziran 2003 tarihlerinde gerçekleştirilen Selanik Zirvesinde, başta 2003 yılı sonuna kadar tamamlanması öngörülen hukuki düzenlemeler olmak üzere, Türk hükümetinin reform sürecininin devam ettirilmesine ilişkin kararlılığının memnuniyetle karşılandığı belirtilmiş ve katılım müzakerelerinin başlatılması için Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi yönünde sürdürülen çabaların desteklendiği ifade edilmiştir. Yeni Katılım Ortaklığı Belgesine paralel olarak, Ulusal Programın revizyonu çalışmaları tüm kamu kurum ve kuruluşlarının katkılarıyla Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından tamamlanmıştır. Söz konusu Program, Bakanlar Kurulunda kabul edildikten sonra Avrupa Komisyonuna sunulacaktır.

1.3.2 Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinin Bugünü

1.3.2.1 Günümüzde İlişkileri Etkileyen Önemli Değişiklikler

Türkiye'nin 1959 yılında yaptığı başvurunun üzerinden geçen süre içinde özellikle 1990 sonrası Avrupa Birliği cephesinde çok önemli değişiklikler yaşanmıştır. O gün ekonomik nedenlerle ile bir araya gelmiş altı ülkesinin yerini, bugün politik ve askeri amaçları da olan, yirmi beş ülkenin yer aldığı "birlik" oluşturulmuştur. Hatta denilebilir ki o gün dahi entegrasyon düşüncesinin temelinde politik nedenler yatmakta idi¹⁷. Fransız devlet adamı Jean Monnet, "yarının politik birliği, ekonomik birliğin gündelik faaliyetlerde başarılı kılınmasına bağlı olacaktır"¹⁸ söylemiyle Avrupa'daki yeni birleşme hareketinin nihai hedefinin politik bütünleşme olduğu üzerinde önemle durmakta idi. Ekonomik entegrasyon, politik entegrasyona giden yolda en önemli bir kilometre taşı ve aynı zamanda politik entegrasyonun temin edilmesinin vazgeçilmez ön koşuludur. Öte yandan bu entegrasyonun nerede son bulacağı, nihai amacının ne olacağı, yasal ve politik olarak ne şekilde bitirileceği konusunda kesin bir görüş yoktur. Entegrasyon süreci, Avrupa insanların birliğine doğru adım adım ilerlemekte, her atılan adım bir sonrakinin

¹⁷ Justus Lipsius, "1996 Intergovernmental Conference", *E.L. Rev*, 20, 3 (1995), s. 235.

¹⁸ "Avrupa İçin Yeni Bir Antlaşma, Yurttaş Kılavuzu", <http://www.deltur.cec.eu.int>, (Erişim Tarihi: 14/09/2000).

altyapısını oluşturmaktadır¹⁹. Dolayısıyla Maastricht, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları bu politik ve yasal entegrasyon sürecinin son aşaması değildir. Bu entegrasyon sürecinin nerede biteceği belli olmadığından hareketle bazı yazarlar bunu sonu belli olmayan bir maceraya benzetmektedirler²⁰.

AB ekonomik entegrasyon için yola çıktığında bunun kaçınılmaz olarak politik entegrasyona doğru gideceğini yukarıda da değinildiği gibi daha AET kurulurken biliniyordu. Ancak politik entegrasyonun sağlanabilmesi için ekonomik entegrasyonda başarılı olmak bir ön şarttı. Bir yandan ortak pazarı tamamlama ve ortak para politikaları, diğer yandan genişleme çalışmaları AB'nin Türkiye ilişkilerinde hızlı adım atmasına yıllarca engel oluşturmuş öncelik bu politikalara tanınmıştır. Örneğin 1987 tarihinde yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi'nin ana hedefi Ortak Pazar'ın oluşturulmasının önündeki engelleri tamamen ortadan kaldırmaktı. 1992 yılında tüm engellerin ortadan kaldırılacağı hedeflenmişken bazı teknik konularda gecikmeler yaşanmıştır. Ancak bu hedef Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun olumsuz cevaplanması için iyi bir neden oluşturmuştur. Türkiye'nin üyelik için başvurduğu dönemde sayısı 6 olan üyeler, tam üyelik başvurusunun yapıldığı tarihte 12 olmuştur. AET özellikle Topluluğa son olarak katılan Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in katılımından doğan sorunlara öncelik vermek durumunda kalmıştır. Birliğe katılan her ülke, Birlik içinde Türkiye'ye karşı kendi politikalarını empoze etmiş, ilişkilerimizde yeni sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Üye sayısının 15'e çıkması ile ilişkilerimizde herhangi bir ilerleme olmamış hatta Birlik'e katılan yeni ülkeler, insan hakları ihlalleri konusunda Türkiye'ye karşı daha sert tutum takınılmasında etkin olmuşlardır. Birlik'in 25 üyeye ulaşması Türkiye'nin önüne yeni engeller çıkaracağı genel kabul gören bir gerçekliktir. Bir yandan yeni üyelerin getireceği ekonomik yük, diğer yandan özellikle Güney Kıbrıs'ın AB karar mekanizmasında takınacağı tavır müzakerelerin Aralık 2004 tarihinde başlaması durumunda bu sürecin daha uzun zamana yayılmasına neden olacaktır.

1990'lı yıllarda meydana gelen diğer bir yapısal değişiklik ise AB'nin genişleme politikalarında meydana gelen önemli değişiklikler olmuştur. Berlin duvarının yıkılması AB'nin genişleme politikalarında yeni ufuklar açmasını gerektirmiştir. Batı Almanya'nın kaçınılmaz olarak Doğu Almanya ile birleşmesi Birliğin de facto olarak genişlemesi sonucunu doğurmuştur. Bu AB'nin genişleme sürecini ve politikalarını kökten değiştiren

¹⁹ E. Brok, "Intergovernmental Conference 1996: Not A 'Maastricht II'", *C.M.L. Rev.*, 34 (1997), s. 1.

²⁰ Lipsius, "1996 Intergovernmental Conference", s. 236.

bir başlangıç olmuştur. Merkezi ve Doğu Avrupa'daki eski komünist blok ülkeleri teker teker genişleme sürecinin içine dahil olmuşlar ve bu gelişme Türkiye'nin Birliğe tam üyeliği ve verilecek mali yardımlar konusunda önüne yeni engellerin çıkmasına neden olmuştur²¹. Nitekim bu ülkeler 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla tam üye olarak Malta ve Kıbrıs ile birlikte AB'nin 5. ve en iddialı genişlemesini sağlamışlardır. AB, en başta Marshall planını reddederek Avrupa'da bütünleşmenin sadece Batı Avrupa ile sınırlı kalmasına neden olan Doğu ve Merkezi Avrupa ülkelerini bünyesine alarak Avrupa'da entegrasyonu 50 yıl gecikmeli de olsa sağlamış oldu. Bu genişlemenin AB'nin ekonomik ve siyasal yapısı üzerine yükleyeceği yeni sorunlar doğrudan ve dolaylı olarak Türkiye'nin tam üyelik sürecine etkisi olacaktır. Güney Kıbrıs'ın tek başına AB'ye üye olması AB içinde Türkiye karşıtı yeni bir direncin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Ayrıca yeni ülkelerin NATO ya üyeliği yoluyla ABD ile devam ettirdikleri sempatik ilişki Birlik'in son genişlemesinin yeni sancılara gebe olduğunun işareti olarak algılanmaktadır. Bir diğer önemli yapısal değişiklik ise AB'nin politik entegrasyon konusunda attığı adımlar olmuştur. 1990'lı yıllara kadar daha çok ekonomik entegrasyonu ön planda tutan AB, bu dönemde artık Ortak Pazar değil Tek Pazar olmuştur. AB, Ekonomik entegrasyon konusunda 1990'lı yılların ilk periyodunda para birliği hariç sorunlarını minimum düzeye indirince uzun yıllardır ertelediği politik entegrasyon konusunda daha ciddi adımlar atmaya başlamıştır. Bu anlamda Maastricht Antlaşması ile Birliğin politikaları arasında İçişleri ve Adalet, Ortak Savunma ve Dış Politika gibi daha önce Birliğin politikaları arasında yer almayan önemli konular girmeye başlamıştır. Irak savaşında AB ülkelerinin derin bir ihtilafa düşmesi, bu ihtilafa Polonya ve diğer yeni üyelerin takındıkları tavır AB merkezini derin endişelere sevk etmiştir. Siyasal entegrasyonun kaçınılmaz boyutu olan ortak Dış Politika'da ortaya çıkan bu derin ayrılık yeni üyelere karşı şüpheli bir yaklaşım sergilenmesine neden olabilecektir.

AB bir yandan Dış Politika ve Güvenlik sorunları ile uğraşırken, öte yandan iç güvenlik de yadsınamayacak bir sorun olarak AB'nin önünde durmaktadır. Schengen alanı ile dahildeki sınırlar (Schengen üyesi ülkeler bakımından) ortadan kalkmış, sadece AB üyesi ülkelerin vatandaşları değil, Schengen alanına dahil olan ülkelerdeki tüm bireyler serbest dolaşım olanağına kavuşmuştur. Bu serbestiler beraberinde özellikle terör ve organize suç örgütlerinin yoğun bir mobilite kazanmasına neden olmuştur. Bu olgu suç ve suçlular ile mücadelenin, kaçınılmaz olarak artık ulusal boyuttan AB boyutuna taşınması gereğini ortaya çıkarmıştır. İçişleri ve Adalet alanına giren konuların daha derin bir

²¹ Canan Balkır & Allan M. Williams, **Turkey and Europe**, London, Pinter Publishers, 1993, s. 15.

işbirliği çerçevesinde ele alınması kaçınılmaz olmuştur. Terörizm, yasadışı insan ticareti, organize suçlar ile mücadele artık Birliğin politikaları arasına girmiştir. Ancak bu alanın hala uluslararası olmak yerine uluslararası bir işbirliği içinde yürütülmesi iç güvenlik sorununun çözülmesi konusunda önemli açmazların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle AB'nin yeni coğrafi sınırlarının denetlenmesi, insan kaçakçılığı gibi Birlik'in geleceğini tehdit eden suçlarla etkin mücadele için kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu sorunun çözülmesinde klasik egemenlik duvarlarına sığınmanın sadece suç örgütlerinin bu duvarlardan rahatça giriş-çıkış yapmasına yarayacağı, dolayısıyla bu suç örgütleri ile mücadelede uluslararası sistem çerçevesinde çözüm aranması gerektiği ortadadır. 1990'lı yılların bir diğer sorunu ise, 1957 yılında 6 ülke için dikilen elbisenin yapılan rütuşlarla 15 ülkeye zor da olsa uydurulabilse de, yeni katılan 10 ve katılacak olan 3-4 aday ülkeyi içine almasının olası olmamasıdır. Dolayısıyla AB yeni üye kabul etmeden mutlaka kurumsal düzenlemeleri bitirmek zorunda kalmıştır. Parlamento'nun üye sayısı, Komisyonun oluşumu²² ve özellikle Konsey'de karar alma sorunu AB mimarlarını çok meşgul etmiştir.

AB Devlet ve Hükümet Başkanları 7-9 Aralık 2000 tarihinde Fransa'nın dönem başkanlığında bu sorunlara çözüm bulabilmek için Nice'de toplandı. AB yeni üyeler katılmadan 27-28 ükeli bir Birliğin karar mekanizmalarında oybirliği alanlarının azaltılarak nitelikli oy çokluğu ile karar verilen alanlarına artırılması yoluna giderek, bir üye devletin Birliğin politikalarını bloke etmesinin önüne geçmek için politikalar geliştirmektedir. Ancak ulusal oy ağırlıkları, ulusal veto ve nitelikli oy çokluğu konularında ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Almanya'nın 20 milyon nüfus fazlasının oy hakkını yansıtılmasını istemesi, 15 milyonluk Hollanda'nın haklı olarak 10 milyonluk Belçika'dan daha fazla oy sahibi olma talebi, İspanya'nın dört büyük ülke ile eşit oy hakkına sahip olma isteği gibi örnekler bu sorunların bazılarıdır²³. Ayrıca Birlik içinde "büyükler" "küçükler" ayrışması yeni genişleme süreci içinde daha da keskinleşecektir. AB'nin çekirdek ülkeleri yeni küçük ülkelerin Birliğe katılması ile lehlerine olan güç dengelerinin ciddi anlamda bozulabileceğinden endişe etmektedirler²⁴. Nice Zirvesi göstermiştir ki AB'nin genişleme sürecinde içine girdiği yeni yapılanma süreci hiç de kolay olmayacaktır. Nice Zirvesinde "büyükler" ile "küçükler" arasındaki sorunlar net olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim İrlanda'da yapılan ilk halkoylamasında Nice Antlaşmasına halkın

²² Komisyon'un sorunlarına ilişkin olarak bkz: Nick Clegg, **Doing Less To Do More: A New Focus For The EU**, Centre For European Reform, London, 2000, s. 12.

²³ Robin Oekley, "EU Leaders Clash At Nice Summit", www.cnn.com, (Erişim Tarihi: 09.12.2000).

²⁴ Faruk Şen & Çiğdem Akkaya, **Avrupa Birliği Yolundaki Türkiye**, İstanbul, Sodev, 2000, s.65.

ret oyu vermesi hem bu sürtüşmenin bir yansıması olarak hem de reform sürecinin zorluğunun bir yansıması olarak algılanabilir. İrlanda'nın Maastricht Antlaşmasını %72 ile en yüksek oranda kabul ettiğini de hatırlarsak bu zorluk daha iyi anlaşılacaktır²⁵. Nice'te yapılan bu değişiklikler henüz soğumadan AB Anayasa Taslağında bu konuda yeni düzenlemeler yapılması sorunların büyüklüğü ve AB içindeki öneminin anlaşılması için önemli bir gösterge olmuştur.

II. Dünya Savaşı ile yıkılan Avrupa, geçen süre içinde yeniden ayakları üzerine güçlü şekilde doğrulmuş, Marshall yardımları sahibi Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya ile ekonomik ve siyasal bir rekabetin içine girmiştir. İki kutuplu dünyada Amerikan güvenlik şemsiyesine şiddetle gereksinim duyan AB, bu gereksinimin azalacağını sinyallerini 1985 yılında Reagan-Gorbaçov ikilisinin el sıkışması ile almıştır²⁶. Nitekim 1990 yılında SSCB'nin dağılması ile soğuk savaş dönemi sona ermiş ve AB'nin, ABD'ye güvenlik konusundaki gereksinimi belirli bir oranda da olsa azalmıştır. AB dünyadaki bu gelişmelere paralel olarak yeni bir yapılanma içine girmiş, ve Maastricht Antlaşması ile "Birleşik Avrupa Devletleri"ne doğru yol almaya başlamıştır. Aşağıda değinileceği gibi Avrupa, özellikle Fransa, uzun yıllardır mücadelesini verdiği, kendisine özgü Savunma gücü oluşturma çabalarını "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği" (AGSK) ile somut bir hale getirmiştir.

Güvenlik sorununu, Doğu Bloku ülkelerini içine alarak ve bu ülkelerin aynı zamanda NATO ülkesi olmasını destekleyerek bir ölçüde hafifleten Avrupa için öncelikli gündem maddelerinden bir diğeri ise AB'nin genişlemesi ve derinleşmesi olmuştur. Bu madde Türkiye'yi doğrudan etkilediği için, AB'nin bu politikalarındaki değişiklikler üyelik sürecindeki Ülkemizin AB ile ilişkilerini belirleyen faktörler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu değişimlerin yeni fırsatlar yarattığını birçok AB lideri ve üst düzey bürokratu vurgulamıştır. Örneğin 1998 yılında AB Komisyon Başkanı olan J. Santer'e göre uluslararası arenada son on yılda meydana gelen bazı gelişmeler Avrupa'nın bütünleşmesi konusunda daha hızlı adımlar atılması sonucunu doğurmuştur. Bu gelişmelerin birincisi, Demir Perde'nin kalkması ve Soğuk Savaşın bitmesi ile Avrupa'nın barış ve özgürlük içinde birleşmesi ve bütünleşmesi konusunda nerede ise 500 yıldır yakalanamayan bir fırsatın ele geçmiş olmasıdır. Avrupalı devlet adamları bu tarihi fırsatı kaçırmak istememektedirler.

²⁵ Poul Damaret, "The Treaty Framework" David O'Keeffe & Patrick M. Twomey, London, **Legal Issues of Maastricht Treaty**, içinde, Wiley Chancery, 1994, s.3.

²⁶ Erol Manisalı, **Türkiye Avrupa İlişkileri**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1998, s. 112.

Ancak, J. Santer'in özlemine çektiği barış ortamı, Almanya'nın da etkisiyle daha çok Merkezi ve Doğu Avrupa'yı içine alan bir barış ortamının yaratılması anlamına gelmektedir. AB'nin genişlemesinde önceliğin bu ülkelere verilmesi, Türkiye'yi doğrudan etkilemekte ve en eski "ortak üye" nin tam üyelik hayallerinin gerçekleşmesinin önüne geçmektedir. J. Santer'e göre ikinci önemli gelişme ise Dünya ekonomisindeki globalleşmenin Avrupa'daki rekabet baskısını hızlandırmış olmasıdır. Ortak Pazarın tamamlanması ve ortak para Euro'ya geçilmesi bu süreci daha da hızlandıracaktır. Avrupa Birliği bu rekabet baskısının daha da artmasına neden olabilecek Türkiye gibi ekonomik ve siyasal sorunları olan büyük bir ülkeyi sorunları ile birlikte içine alması yakın gelecekte mümkün gözükmemektedir.

3 Ekim 2005'de tam üyelik için müzakere tarihi alınmış olması elbette tarihsel bir öneme sahiptir. müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte Türkiye'nin sorumlulukları daha çok artmış ve üzerindeki baskılar ağırlaşmıştır. Türkiye üzerindeki bu baskılardan demokrasi lehine sonuçlar çıkartmaya ve bu baskıları verimli bir alana kanalize etmeye çalışmada Kıbrıs gibi ulusal duyarlılık alanına giren konularda hem iç hem de dış politikayı etkileyen sıkıntılı süreçlerin .içine girmektedir

1.2.3 Günümüzde Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerini Etkileyen Temel Sorunlar

1.3.3.1 Türkiye'nin Demokratikleşme Sorunu

AB-Türkiye ilişkilerinde bir diğer önemli belki de Türkiye tarafından çözülmesi gereken en önemli sorun demokratikleşme ve insan hakları sorunudur. Bu sorunun önemi sadece yapılması gereken reform çalışmalarındaki gecikmeler veya Anayasa'da kapsam ve nitelik olarak yapılması gereken değişikliklerden değil, demokratik kültür eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu kültür düzeyine ulaşılabilsen yapılması gereken reformlar çok kısa sürede bitirilebilir. AB ile uyum konusunda ortaya çıkan sorunların temelinde bu demokratik kültür konusunda eksikliklerimiz yatmaktadır.

Örneğin eski komünist blok üyesi olan Bulgaristan, sürgündeki Kralının ülkesine dönerek demokratik seçimlere katılmasına ve sonuçta hükümet kurmasına demokratik bir hoşgörü çerçevesinde izin verebilmektedir. Yasalarda yapılacak değişiklikler yoluyla AB'nin yasal normları ile belki uyumda fazla sorun çıkmayacaktır. Ama Türkiye

Bulgaristan örneğinde olduğu gibi bir olay ile karşılaşsa acaba eski bir Kral'ın ülkeye dönüp iktidarı demokratik seçimler yoluyla ele geçirmesine izin verebilecek midir? Acaba kimler hangi gerekçeler ile karşı çıkacaklardı?

Başka bir örnek vermek gerekirse, 2000 Kasım ve 2001 Şubat ekonomik krizlerinden sonra Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik problemlerin gittikçe arttığı bilinen bir gerçekliktir. Bu gerçeği bilen ve piyasalarda dövize olan talebin yarattığı olumsuz havayı ortadan kaldırmak için bir sivil toplum kuruluşu "Döviz hayır, Türk Lirasına Güven" kampanyası başlattı. Hükümet Başbakan düzeyinde bu kampanyaya destek verdi. Amaç yeniden ulusal para biriminin güçlendirilmesi idi. Bu gerçekleri AB'nin 15 üye devletinin ulusal paralarını bir kenara iterek tek para birimi "euro" ya geçmeye çok az bir süre kaldığı günlerde, üye ülkelerin paralarını tamamen terk ettiklerinin bilincinde olarak yeniden bir değerlendirme yapalım: Katılmak istediğiniz Birliğin bir çok üyesinin ulusal paralarını terk ediyor ve siz ulusal paranızı korumak için düzenlenen kampanyaya destek veriyorsunuz. Bu durum AB ile Türkiye'nin politikaları arasındaki uçurumun derinliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu kampanyayı AB'nin yargı organı olan Adalet Divanı kararları çerçevesinde değerlendirecek olursak ortada yine AB'nin zihniyet yapısı ile uyuşmayan bir durum sözkonusu olacaktır. Adalet Divanı 1981 yılında Komisyon'un başvurusu üzerine İrlanda'ya karşı açılan bir davada²⁷, verdiği kararda, İrlanda'nın yerli malı tüketimini artırmak amacıyla başlattığı Buy Irish (Yerli Malı Satın Al) kampanyasını üye ülke malları arasında ayrımcılık yapıldığı ve yerli üreticiler lehine ayrımcılık içerdiği gerekçesi ile Roma Antlaşmasına aykırı bulmuştur.

Türk Lirası Kampanya'yı bu karar ışığında da değerlendirecek olursak AB'nin sahip olduğu düşünce örgüsü içinde bir yere oturabilmek mümkün değildir. Çünkü AB'ye giren her ülke egemenlik haklarından bir kısmını, en önemlisi yasama hakkından bir kısmını AB'ye devretmek zorundadır. Bu devir işlemi ise bir gün de olacak iş değildir. Zihinlerin, büyük, ortak bir havuzdan yararlanabilmek için, kendi küçük havuzundaki suyu o depoya akıtma ve tüm havuza hep birlikte sahip olma konusunda evrim geçirmesi gerekmektedir. Bu örneklerden yola çıkarak Türkiye'de asıl sorunun demokratik ve ekonomik düşünce yapısının değişmemesinden kaynaklandığı söylenebilir. İlişkilerin geliştirilmesinde 1999 sonrası, inisiyatifin Türkiye'nin eline geçtiği halde 1999 sonrası geçen özellikle ilk iki

²⁷ **Commission V. Ireland**, 249/81 sayılı karar, E.C.R. 1984, s. 4005.

yıllık süreçte siyasal partiler yasasında, yerel yönetimler yasasında, temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin Anayasa'da yapılacak değişiklikler konusunda ciddi anlamda yasal düzenlemelerin yapılamamış olması bu düşünce yapısının birer yansımasıdır²⁸. Statükoyu koruma ama her ne pahasına olursa olsun koruma düşüncesi. Helsinki'de adaylık açıklandıktan hemen sonra G. Verhaugen'in yaptığı açıklama çok önemli idi. Verhaugen adaylık sürecinin bir başlangıç olduğunu tam üyelik müzakerelerinin, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerinin siyasi olanlarını, yani demokratikleşme ve insan hakları konularındaki sorunların ortadan kaldırılmasına bağlı olduğunu o tarihte belirtmiş idi. Ancak o tarihten itibaren belirli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da Anayasa reformu gibi önemli bir çalışmanın Eylül 2001 tarihine kalmış olması düşündürücüdür. Reform paketinin Eylül ayında Meclise gelmesinin en önemli gerekçesi ise AB tarafından Ekim ayına ön taslağı hazırlanan 2001 İlerleme Raporu'na olumlu gelişmelerin eklenmesidir. Yine burada da mantık örgüsünde sorun bulunmaktadır. Türk insanının özlemini çektiği bireyi de en az devlet kadar korumayı amaçlayan, temel hak ve özgürlüklere saygılı sivil bir anayasaya bir an önce sahip olmak değil, tabiri caizse ev ödevini yetiştirmek.

Son dönemde özellikle AKP iktidarının 3 Kasım 2003 de işbaşına gelmesiyle 1999 dan 2003'e kadar boşa harcanan zamanın baskısıyla ard arda reform paketleri çıkarılmaya başlandı. Temellerinde AB'ye siyasal anlamda karşı birçok siyaset adamını barındırmasına rağmen AKP iktidarında geçen 17 aylık dönemde Kopenhag siyasi Kriterlerinin yerine getirilmesi için olağanüstü bir çabanın içine girilmiştir. Son günlerde sıkça tartışılan ve TBMM'de görüşülmeye başlanan 10 maddelik yeni Anayasa paketi ile DGM ve idam gibi Türkiye'de bir dönem tartışılması bile mümkün görünmeyen dikenli konularda radikal değişiklikler yapılmaktadır. Muhalefet partilerinin de desteğini alacağı görülen yeni Anayasa paketi ile idam ve DGM'ler Türkiye'de sadece bir anı olarak kalacaktır. Son iki yıllık reform çalışmaları ivmeyi objektif olarak değerlendirildiğinde siyasal iktidarın siyasal kriterlerin yerine gelmesi için geride kalan konuları da 2004 yaz sonuna kadar bitireceğini söylemek kehanet olmasa gerektir.

1990 sonrası AB-Türkiye ilişkilerinin daha önceki dönemlerden farklı yönleri de aslında demokratik kültür yapısının gelişmesine yardımcı olmuştur. Bu dönemde

²⁸ AB ile ilişkilerin yürütülmesinden sorumlu Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'ın 19 Mart 2001 tarihinde açıklanan Ulusal Programın içeriğinden demokratikleşmeye yönelik konulardaki, eksikliklerden dolayı memnun olmadığını belirtmesi ve zamanla revizyon yapılabileceğini söylemesi demokratik kültür yapısındaki sorunlardan kaynaklanan bir gerçekliktir. Radikal Gazetesi, 20 Mart 2001. s.11.

politikaları belirlemesi gereken siyasal partilerin bir kısmının AB hakkındaki görüşlerinde radikal değişiklik olmuştur. Son on yılda ne B. Ecevit'in "Onlar ortak biz Pazar olacağız" söylemi kalmış ne de N. Erbakan'ın liderliğini yaptığı siyasal ideolojinin AB'yi tümünden ret eden söylemi kalmıştır. N. Erbakan Refahiyol Hükümeti döneminde "İslam birliği", "İslam dinarı" gibi söylemlerine devam etse de AB'ye tamamen karşı çıkmamış, özellikle 28 Şubat sürecinden sonra AB üyeliğini temel hak ve özgürlükler konusunda bir kurtarıcı olarak görmeye başlamışlardır. Mecliste artık AB'ye karşı hiçbir siyasal parti kalmamıştır. Türk kamuoyunda AB üyeliğine karşı derin bir ilgi uyanmıştır. Yapılan anketlerde AB'ye katılma isteği yüzde 80'lere kadar çıkmıştır. Yani Ülkede belki çok az konularda sağlanabilecek olan bir toplumsal konsensüs AB üyeliği konusunda sağlanmıştır. Prof. Dr. Eser Karakaş'ın 02.03.2001 tarihinde ATV'de yayınlanan Siyaset Meydanı programında söylediği; "30 yıl sonradan bugüne bakarsak Kürtçe kimlik, Kürtçe eğitim ve MGK gibi sorunlar çok komik kalacaktır" sözleri belki de demokratik kültür eksikliği konusunda bugün içinde bulunduğumuz durumun vahametini ortaya koymaktadır. Demokratikleşme konusunda yapılan ayak direnmeleri ile belki de Türkiye'nin geleceği ipotek altına alınmaktadır²⁹.

1.3.3.2 Kıbrıs Sorunu

Türkiye ile AB ilişkilerinde önemli sorunlardan biri de Güney Kıbrıs'ın AB'ne üyeliği sorunudur. Aralık 1995'te gerçekleştirilen Madrid Zirvesinde genişleme süreci ile Birlik Antlaşması olarak da anılan Amsterdam Antlaşması'nın şekillenmesine olanak tanıyan "Hükümetlerarası Konferans" ın Mart 1996'da başlatılması kararlaştırılmıştır. Bir yılı aşkın bir süre devam eden Hükümetlerarası Konferans süreci sonunda hazırlanan ve Amsterdam Zirvesinde sunulan GÜNDEM-2000 başlıklı AB Komisyon Raporu ile AB'nin 21. yüzyılda uygulamayı öngördüğü politikalar belirlenmiş ve genişleme sürecinde Türkiye dışarıda bırakılmasına rağmen Güney Kıbrıs'a Birliğe katılma yönünde kapılar açılmıştır. Lüksemburg Zirvesinde de bu süreç ilan edilmiş ve Güney Kıbrıs aday ülke olmuştur³⁰.

²⁹ Nisan ayında Daimler Chrysler tarafından düzenlenen "Türkiye Avrupa" konulu seminerin tartışma bölümünde Alman milletvekili Dr. R. Sommer'in "Türkiye tam üyeliğin ne anlama geldiğini biliyor mu? Türkiye bazı egemenlik haklarını kaybedeceğini ve devredeceğinin bilincinde mi? şeklindeki sorusu üzerine Başbakan. Yardımcısı Mesut Yılmaz,ın "Lütfen dışarıdan ilave engeller çıkarmayın içeride engellerimiz yeterince büyük" ifadesinde yer alan "içerideki büyük engeller" in demokratikleşme sorunlarını ortaya çıkaran, reformların önündeki demokratik düşünce eksikliği olduğu gayet açıktır. Bkz: Milliyet Gazetesi, 30 Nisan 2001.

³⁰ DPT, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türkiye Avrupa Birliği Özel Komisyon Raporu, Ankara, DPT Yayınları, 2000, s.122.

Kıbrıs'ın bölünmüşlüğü Türkiye için Güney Kıbrıs'ın tek tarafı olarak AB'ye alınmasının önündeki bir engel olarak kabul edilmesine ve sorunların çözümlenmesinden önce Rum tarafının tam üyeliğe kabulünün mümkün olmadığı şeklindeki görüşlerine rağmen AB tarafı Helsinki Zirvesinde almış olduğu karar doğrultusunda ağır ve emin adımlar ile Güney Kıbrıs'ı tam üyeliğe hazırlamıştır.

Güney Kıbrıs'ın adaylık süreci hızla ilerlemiş ve 4 Eylül 2001 tarihinde AP'nda görüşülen İlerleme Raporunda Güney Kıbrıs'ın siyasi ve ekonomik kriterler açısından üyeliğe hazır olduğu açıklanmıştır. AP'nun Sosyalist Grup üyesi Lüksemburg parlamenterleri Jacques Poos tarafından hazırlanan ve Poos Raporu³¹ olarak bilinen Rapora göre Rum Kesimi'nin adaylığı adadaki sorunun çözümüne bağlı olmayacaktır. AB'nin önünde adanın mevcut haliyle bile olsa Rum Kesimini üye yapmasını engelleyen bir sorun kalmamıştır. Poos Raporunda Türk dışişlerinin yoğun tepkisini çeken üç yeni unsur yer almaktadır: Bunlardan birincisi, Rum tarafının tam üyeliği üzerine adanın kuzeyinin ilhak edilmesi durumunda Türkiye'nin AB üyeliğinin söz konusu olamayacağı, Ulusal Programda Kıbrıs ile ilgili olarak belirtilen ifadelerin kabul edilemez olduğunun belirtilmesi³² ve AİHM'nin adadaki tek meşru hükümetin Rum tarafı olduğunu belirten 10 Mayıs 2001 tarihli Kararı'nın Ankara'nın önüne konulmuş olmasıdır³³. Poos Raporunun açıklandığı günlerde BM özel temsilcisi Alvaro De Soto'nun 12 Eylül de New York'ta görüşmeleri yeniden başlatma daveti Rauf Denktaş tarafından kabul edilmedi. Böylece Kıbrıs sorununa çözüm aramaya yönelik esas "müzakere süreci"nin başlama olasılığı o tarihte yitirilmiş oldu.

Ancak Türkiye'deki iktidarın baskıları ve KKTC'deki yeni Talat hükümetinin yoğun girişimleri sonucunda 5. Annan Planı adadaki halkların referandumuna sunulmuş ve Güney Kıbrıs'ın özellikle tam üyeliğin 1 Mayıs'ta her halükarda garanti edilmesi nedeniyle büyük randa hayır çıkması adanın bir bütün olarak AB'ye dahil olmasını engellemiştir. Ancak Türk tarafının %65 oranında evet çıkması, Türk hükümetinin müzakereler sürecinde takındığı pozitif tutum, Kıbrıs sorununun Türkiye'nin önünde Kopenhag Kriterlerine ek psikolojik bir engel olmasını ortadan kaldırmıştır.

³¹ Raporun tam metni için bkz. REPORT on Cyprus's Membership Application to the European Union and the State of Negotiations (COM(2000) 702 - C5-0602/2000 - 1997/2171(COS)).

³² Ulusal Programda yer alan ifadeler şunlardır:

"Türkiye, barışçı dış politikası çerçevesinde, komşularıyla ilişkilerinin geliştirilmesine özen gösterecek, bu bağlamda, Yunanistan ile sorunlarına diyalog yoluyla çözümler getirilmesi için girişim ve çabalarını sürdürecektir. Türkiye, Kıbrıs'ta tarafların egemen eşitliğine ve Ada gerçeklerine dayalı karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm kapsamında, yeni bir ortaklık kurulması için BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonu çerçevesindeki çabalanna destek vermeye devam edecektir."

³³ Kayhan Karaca, www.ntvmsnbc.com, (Erişim tarihi, 07. 09. 2001).

1.3.3.3 Kültürel Sorunlar

Türkiye'nin Hıristiyan Batı Kültürü'nün bir parçası olmadığı hatta bundan dolayı genişleme sürecinin dışında kalması gerektiği Batı kamuoyunda tartışılan ve taraftar bulan bir görüştür. Ancak küreselleşen dünyada kültürel farklılıkların AB-Türkiye ilişkileri gibi önemli bir konuda ne kadar belirleyici olduğu tartışılabilir. Din faktörü açısından konu ele alındığında Hıristiyan batı kültürü ile İslam kültürü arasındaki farklılığın yok kabul edilmesi mümkün değildir. Ancak bu farklılık ilişkileri ne kadar etkilemektedir? AB'ne üye 15 ülke içinde Birliğin genişlemesi konusunda yapılan bir kamuoyu yoklamasında Türkiye'nin Birliğe katılmasını isteyenlerin oranı 13 aday ülke arasında en az taraftar bulmuş ve bu oran yüzde 30 da kalmıştır. Türkiye'den sonra en az destek bulan ülkeler yüzde 34 ile Romanya ve Slovenya olmuştur. Malta (yüzde 49), Macaristan (yüzde 47), Polonya (yüzde 44) ve Kıbrıs Rum Kesimi (yüzde 43) en fazla destek gören ülkeleri olmuştur. Türkiye, AB'ne katılmasını isteyenlerin oranı da yine en yüksek (yüzde 47) çıkmıştır. Sıralamada Türkiye'ye en yakın olumsuz oy verilen ülkeler yine Slovenya ve Romanya olmuş ancak onlara verilen olumsuz oyların oranı yüzde 42 ve 41 de kalmıştır³⁴.

15 üye ülkede yapılan bir başka kamuoyu araştırmasında bireylere kendi kimliklerini nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Kimliklerini belirlerken kendilerini "Avrupalı" olarak tanımlayanların oranı yüzde 4, önce "Avrupalı" sonra "ulusal kimliği ile" tanımlayanların oranı yüzde 6, önce "ulusal kimliği ile" tanımlayanların oranı yüzde 42, sadece "ulusal kimliği ile" tanımlayanların oranı ise yüzde 45 çıkmıştır³⁵. Son olarak 15 ayrı ülkedeki bu kişilere "Tüm Avrupalılar tarafından paylaşılan ortak bir Avrupa Kimliği vardır" yargısı verilmiştir. Bu yargıya kısmen ve tamamen katılanların oranı yüzde 39, kısmen ve tamamen hayır diyenlerin oranı ise yüzde 50 çıkmıştır³⁶. Tüm bu kamuoyu yoklamalarının sonuçlarına göre AB halkının çoğunluğu itibariyle kendilerini hala ulusal kimlikleri ile ifade etmeleri ve ortak bir AB kimliği konusunda hala yüzde 50'lik bir kesimin olumsuz bakması veya hiç görüş belirtmemesi tümü Hıristiyan olan bu ülkelerin dinsel öğeler ile kültürel öğeler arasındaki ayrışmayı net olarak

³⁴ European Documentation, **How European See Themselves**, Lüksemburg, Office for Official Publication of the European Communities, 2001, s.38.

³⁵ European Documentation, s. 11.

³⁶ European Documentation, a.g.e. s.12.

yaptıklarını göstermektedir. Dolayısıyla halkın Türkiye'ye tam üye olmasına olumsuz bakmasının arkasında sadece Türkiye'nin Müslüman kimliğini aramak gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. AB kamuoyunun genişleme karşısında Türkiye'ye olumlu bakmamasının temelinde yabancı düşmanlığı, Türkiye'nin nüfus büyüklüğü, AB içindeki işsizlik korkusu, bazı Avrupa ülkelerinde uzun yıllardır yaşayan Türk varlığının o toplumlar üzerinde bıraktığı olumsuz imaj, Batı basınının olumsuz yönlendirmesi, Türkiye'nin uzun yıllardır mücadele etmek zorunda kaldığı terör nedeniyle batı kamuoyunda oluşan negatif imaj gibi farklı nedenlerin olması büyük olasılıktır. Öte yandan siyasal anlamda bazı siyasal partilerin özellikle Hıristiyan demokratların kültürel ve dinsel farklılıkları ön plana çıkararak Türkiye'nin adaylığına karşı çıkması ve bunu seçimlerde siyasal malzeme olarak kullanması bilinen bir gerçekliktir.

1.3.3.4 Türkiye'nin Demografik Yapısı

70 milyona yaklaşan nüfusuyla Türkiye, AB coğrafyası içinde (yeni üyeler ve aday ülkeler dahil) en fazla nüfusa sahip ikinci ülke konumundadır. Türkiye'deki nüfus artış hızı AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında önümüzdeki 50 yıl içinde Türkiye'nin AB'nin (eğer üye olursa) en fazla nüfusa sahip ülkesi olacağı kesindir. Birleşmiş Milletler tarafından yapılan bir araştırmaya göre 2050 yılında Türkiye'nin nüfusu 99 milyon, Almanya'nın 70 milyon, İngiltere'nin 58 milyon, Fransa'nın 61 milyon ve İtalya'nın 43 milyon olacağı öngörülmektedir.

Avrupa'da 2050 yılında şu ana göre nüfusu artan üç ülke olacaktır. Bunlar İrlanda Norveç ve Türkiye. Norveç'in 5, İrlanda'nın 7,5 milyon olacağı varsayılırsa Türkiye'nin nüfus artışının önemi daha iyi anlaşılabilir. Bu yaşlı nüfusun sosyal yardım kuruluşlarına getireceği ek mali yük de gözden kaçırılmaması gereken önemli bir ayrıntıdır. Şu haliyle bile Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda AB Parlamentosunda en fazla üye ile temsil edilecek ülkelerden biri olma olasılığı resmi olarak söylenmesi bile AB içinde bazı çevreleri rahatsız ettiği bilinmektedir. Yine Konsey'de oy katsayıları açısından Türkiye en çok oya sahip üye ülkelerden birisi olacaktır. Konuya bir de yeni getirilen çifte çoğunluk sistemi içinde ele alacak olursak, Türkiye'nin nüfusu itibarıyla karar almada hem Nice Antlaşmasında hem de Anayasa Taslağında yer alan nitelikli çoğunluk ile karar alınacak durumlarda aranacak olan Birlik nüfusunun 3/5 gibi ya da %62 gibi oranların bulunmasında Türkiye kilit rol oynayacak ülke haline gelebilecektir. Rakamsal olarak ifade edilirse, Türkiye şu anda AB nüfusunun yüzde 11,8 i ile

Almanya'nın ardından ikinci büyük nüfusa sahip ülkesi konumuna gelecektir. Türkiye'nin tüm aday ülkeler arasında nüfus payı ise %38 dolaylarındadır. Yeni adaylar Türkiye ile birlikte AB içinde yüzde 45,4'lük bir paya, Türkiye dışarıda kalırsa yüzde 28'lik bir paya sahip olacaktır. Rakamların dilinden şu olasılık çıkarılabilir: Türkiye ve yeni aday ülkeler Birlik içindeki iki küçük ülke ile birlikte hareket etmesi durumunda AB karar mekanizmalarında söz sahibi olunabilecektir. Bu varyasyonlar içinde ortaya çıkabilecek olan bu durum Türkiye'nin karar alma mekanizmalarına yapacağı etkinin önemi ortaya çıkmaktadır. AB karar alma mekanizmalarında büyük etkileri olacak bir ülkeyi içine alırken bir daha düşünmek durumundadır.

Ayrıca tam üyelik durumunda Türkiye'den çok fazla sayıda AB ülkelerine göç olacağı endişesi de demografik yapının beraberinde getirdiği sorunlar arasında yerini almaktadır. Bu soruna çözüm olarak tam üyelik gerçekleşse bile işçilerin serbest dolaşımı konusunda uzunca bir sürenin geçiş süresi olarak belirtilmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Nitekim yeni üyelerin birçoğuna 7 yıllık geçiş süreci uygulanmaya başlanmıştır.

1.3.3.5 Ekonomik Sorunlar

Türk ekonomisinin durumu AB-Türkiye ilişkilerini belirleyen temel unsurlardan biridir. Yüksek seyreden enflasyon oranları, kişi başına düşen milli gelir, işsizlik oranları, iç ve dış borç göstergelerinin AB standartlarından epey uzakta olması, ayrıca Türk Ekonomisinin aday ülkeler arasında en büyük ekonomiye sahip olması gibi nedenlerden dolayı Avrupa Birliği, Türk ekonomisi ile entegrasyonda ciddi sorunlar ile karşılaşacaktır. Ancak bu sorunların oluşmasında AB'nin de rolü vardır. AB, Türk ekonomisini güçlendirmek için Antlaşmalardan doğan yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. Uzun yıllar AB-Türkiye ilişkilerinde Yunanistan'ın vetoları nedeniyle önemli bir sorun olan mali yardımlar konusu AB'nin 2000 yılında yapmış olduğu yeni düzenlemeler ile artık eski önemini kaybetmiştir. Ancak Türkiye Ankara Antlaşması ve Katma Protokol hükümleri uyarınca alması gereken önemli parasal kaynakları kullanamamıştır³⁷.

³⁷ Bu konuda detaylı bilgi için bkz: Nurettin Bilici, **Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, Ankara , Akçağ Yayınları, 1997.

1.4.Sonuç

AB tarihini bir bütün olarak incelediğimiz zaman Avrupa kömür ve Çelik Topluluğunu kuran Paris Anlaşmasından bu yana çok büyük değişimlerin yaşandığı görülecektir. Önce AET, sonra AT, daha sonrada AB gibi siyasi bir birlik düzeyine evrilmesi 20.Yüzyılın en önemli gelişmelerinden birisi olarak karşımıza çıkmıştır. Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, Avrupa Topluluğu ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşmasının temel oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde kurulmuştur. 1996 yılından itibaren Avrupa Gümrük Birliğine dahil olan Türkiye 17 Aralık 2004’de müzakere tarihini alarak AB ile ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştır.

AB-Türkiye ilişkileri süreci pek çok bakımdan sancılı bir süreç olarak devam etmektedir. Türkiye’nin demokratikleşme sorunları, kültürel sorunlar, ekonomik sorunlar ve demografik sorunlar gibi sorun alanlarının pek çok olumlu gelişmeye rağmen bu sürecin önüne bazı engeller çıkardığı söylenebilir.

II.BÖLÜM: TÜRKİYE'DEN AVRUPA'YA GÖÇ HAREKETLERİ VE KİMLİK SAVAŞLARI

2.5.Giriş

Çalışmanın birinci bölümünde Türk-AB ilişkilerinin kısa tarihçesini ortaya koymaya çalıştık ve bu ilişkinin belli başlı tarihsel aşamalarına işaret ettik. İkinci bölümde küresel bir fenomen olarak göç olgusunu ele alacağız. Buradan hareketle de daha çok Türk-AB ilişkilerinin göç olayıyla ilişkisi üzerinde duracağız. Yine göç olgusuna bağlı olarak çalışmamızda büyük önem attığımız Batı Avrupa Türkleri kavramının oluşumunu ve bu oluşumun değerini anlatmaya çalışacağız. Yine bu bölümde Avrupa Türklerinin kendi aralarında ve içinde yaşadığı toplumla ilişkilerinde yaşadıkları kimlik sürtüşmelerine değineceğiz. Ayrıca Avrupa Türklerinin karşılaştıkları bazı sorun alanlarını belirtirken diğer taraftan Avrupa Türklerinin Türk-AB ilişkileri açısından diplomatik değeri ve Avrupa Türklerinin bir toplumsal ağ-Toplumsal sermaye olarak sivil toplum gücü irdelenecektir.

2.6.Küresel Bir Fenomen Olarak Göç

İsteğe bağlı veya zorunlu uluslararası insan göçü tarihin her döneminde rastlanan ve günümüzde de devam ederek sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlere neden olan yaygın bir olgudur. Savaş, sel, yangın ve deprem gibi felaketler, refah ve istihdam arayışı gibi ekonomik nedenler ile baskılardan kurtulma, düşünce ve fikir hürriyeti elde etme uğruna güvenli ve özgür bir ülke arayışı gibi siyasal nedenler geçmişte olduğu gibi günümüzde de nüfus hareketlerine ve göçlere neden olmaktadır³⁸.

³⁸ Küresel göç eğilimleri ve uluslararası göç sistemleri hakkında bkz. M. K. Kritz, C. B. Keely ve S. M. Tomasi (ed.) **Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements**, New York: Staten Island; Kritz M. M., Lim. L. L. ve Zlotnik, H. (ed.), **International Migration System, A Global Approach**, Oxford, Clarendon Pres, 1992.

Göçlerin neden olduğu geniş çaplı ve derin değişimler sosyolojik araştırmaların en önemli konuları arasında yer almaktadır³⁹. Her ne kadar ulus devletlerin ortaya çıkışı ile bağımsızlık ve egemenliğin birer göstergesi olan sınırlar ortaya çıkmış ve nüfus hareketliliğinin önüne engeller örülmüş ise de yasal veya yasal olmayan yollardan çok sayıda insan sınırları aşarak farklı ülkelere göçmüş, oraya yerleşmiş ve çoğunlukla da göç ettikleri ülke toplumlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir⁴⁰. Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri gelişmiş ülkeler olarak göçlerin başlıca merkezleri haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerindeki demokratik sivil kültür ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin yarattığı refah ve istihdam imkanları bu merkezlere yapılan göçü artırmıştır⁴¹. Küresel bir gerçeklik olan uluslararası ve ulus aşırı göçler sonucunda hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Avrupa ülkelerinde çok kültürlü bir toplumsal yapı oluşmuştur. Göçmenlerin oluşturduğu azınlık gruplar farklı dini, etnik, kültürel ve linguistik kimlikleriyle bu ülkelerin sosyal ve demografik yapısındaki heterojenliği artırmış ve kendi kimliklerini, çoğunlukla anayurt özlemini ve bağlılığını da kaybetmeden, yeni ülkelerinde tekrar üretmişlerdir.

2.7. Türkiye'den Avrupa'ya Göç Hareketleri ve Avrupa Türkleri Kavramının Oluşumu

Türklerin Batı Avrupa ülkelerine göç süreci 1950 sonları ve 1960'ların ilk yıllarından başlayarak devam etmiştir. 1973 yılındaki petrol krizine dayalı ekonomik duraklama göç hareketini bir süreliğine kesintiye uğratmakla birlikte aile birleşimi şeklinde dışarıya göç hareketi ivme kazanarak devam etmiştir. Türkiye'ye dönüş planları sadece mitolojik bir niyet olarak kalmış ve aile birleşmeleri ile Avrupa'daki Türk nüfusu her yıl

³⁹ Sosyolojik bir problem olarak göçün analizi hakkında bkz., Jansen, C. J., 'Migration; a sociological problem' in C. J. Jansen (ed.) **Readings in the Sociology of Migration**, London, Pergamon Press, 1970 ; Nowotny, H. J. H. (1981) 'A sociological approach toward a general theory of migration' in M. M. Kritz, C. B. Keely ve S. M. Tomasi (ed.) **Global Trends in Migration**, New York: Staten Island: 63-83. Göç teorileri hakkında kapsamlı bir tahlil için bkz. Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E., 'Theories of International Migration: A Review and Appraisal', **Population and Development Review**, 19, 3 (1993), ss. 431-466.

⁴⁰ Ulus devlet göç ilişkisi, uluslararası göçlerin neden olduğu değişimler ve ulus devletlerin geliştirdiği politikalar hakkında bkz., Joppke, C. , **Immigration and the Nation State**, Oxford, Oxford University Press, 1999.

⁴¹ Avrupa'ya göçler için bkz. Fassmann H. ve Münz, R. (ed.) *European Migration in the Late Twentieth Century: Historical Patterns, Actual Trends and Social Implications*, Aldershot: Edward Elgar; Fassmann, H. ve Münz, R. (1994) 'Patterns and Trends of International Migration in Western Europe' H. Fassmann ve R. Münz (ed.) **European Migration in the Late Twentieth Century: Historical Patterns, Actual Trends and Social Implications**, Aldershot: Edward Elgar: 3-34.

gittikçe artmıştır⁴². 1960’larda başlayıp Avrupa’ya yerleşme ve vatandaşlık haklarının alınmasıyla birlikte yeni bir kavram oluşmaya başladı. Avrupa’da yaşayan Türklerin nasıl tanımlanması gerektiği, hangi kelime ve kavramlarla ifade edilmesi gerektiği, daha doğrusu göçle başlayan süreçten sonraki değişim ve dönüşümü yansıtacak kavramsallaşmanın nasıl yapılması gerektiğine ilişkin tartışmalar “Avrupa Türkleri” veya “Avrupalı Türkler” kavramlarının oluşmasına ve literatüre geçmesine neden olmuştur.

Günümüzde Avrupa’da 3,5 milyona yakın Türkiye kökenli insan yaşamaktadır. Avrupa’daki Türk nüfusun büyük bir çoğunluğu buldukları ülke vatandaşlığına geçmiş ve göçmenlik statüsünü terk etmek suretiyle bu ülkelerde yerleşik hayat sürmeye başlamıştır⁴³ Avrupa’da doğup büyüyen genç kuşaklar da eğitimlerini bu ülkelerde almakta, bu ülkelerin okullarında sosyalleşmeye başlamaktadırlar. Anne-babalar için genç kuşakların farklı kültürel ortamlarda sosyalleşmeleri ‘kültürel kimlik’ gelişimi açısından birtakım kaygılara neden olmaktadır. Ancak bu kaygıların ne kadar haklı olduğunu, Avrupa’daki Türk gençlerinin gerçekten ‘kültürel kimlik’ eksenli sorunlar yaşayıp yaşamadıklarını değerlendirebilmek için gençlerin Türk kültürel değerleri hakkında neler düşündükleri konusunda yeter sayıda kapsamlı araştırmalar yapıldığını söylemek zor görünmektedir. Bununla beraber son yıllarda Avrupa’daki Türk gençlerini konu alan sosyolojik ve antropolojik araştırmaların ivme kazandığını da belirtmekte yarar vardır.⁴⁴

Avrupa’daki Türklerin ülkelere göre dağılımı

	1973	1984	1995	2003
Almanya	615,827	1,552,32	1,965,577	2,053,60
Fransa				

⁴² Avrupa’ya Türk göçü bir çok çalışmanın konusu olmuştur. Bu konuda bkz. Abadan-Unat, N. (ed.), 1976, *Turkish Workers in Europe 1960-1975, A Socio-Economic Appraisal*, E.J. Brill, Leiden; Abadan-Unat, N. 1985, ‘Identity Crisis of Turkish Migrants, First and Second Generation’ in Ilhan Basgoz ve Norman Furniss (eds.), **Turkish Workers in Europe**, Bloomington, Indiana University Press, ss. 3-22; Beeley, B. 1983, *Migration, The Turkish Case*, Third World Studies, Case Study 8, The Open University Press, Milton Keynes, Paine, S., 1974, *Exporting Workers: The Turkish Case*, Cambridge University Press, Cambridge Martin, P. L. 1991, *The Unfinished Story: Turkish Labour Migration to Western Europe*, World Employment Programme, International Labour Office, Geneva.

⁴³ Geniş bilgi için bkz. Castles, S., Booth, H., & Wallace, T., *Here For Good, Western Europe’s New Ethnic Minorities*, London, Pluto Press, 1987.

⁴⁴ Kağıtçıbaşı, Ç., ‘Alienation of the Outsider: The Plight of Migrants’, **International Migration**, 25, 2 (1987), ss. 195-209; Van Der Lans, J & Rooijackers, M. (1996), ‘Ethnic Identity and Cultural Orientation of Second Generation Turkish Muslim Migrants’ in W. A. R. Shadid & P. S. van oningsveld (ed.), **Political Participation and Identities of Muslims in non-Muslim States**, Kok Pharos, Kampen: 174-189.

	33,892	144,790	254,000	311,356
Hollanda	30,091	154,201	252,450	299,909
Avusturya	30,527	75,000	150,000	134.229
Belçika	14,029	63,587	90,425	70,701
Danimarka	6,250	17,240	34,700	35,232
Britanya	2,011	28,480	65,000	79,000
Norveç	-	3,086	5,577	10,000
İsveç	5,061	20,900	36,001	38,844
İsviçre	19,710	48,485	76,662	79,476
İtalya	-	-	-	10,000
İspanya	-	-	-	1,000
Finlandiya	-	-	-	3,325
Lihtenştayn	-	-	-	809
Lüksemburg	-	-	-	210
Toplam	777,727	2,108,09	2,930,392	3,127,69

Avrupa’da yaşayan Türkler diğer birçok göçmen topluluklar gibi kimlik sirtüşmeleri şeklinde tanımlayabileceğimiz sosyal ve siyasal sorunlarla karşı karşıya gelmektedir. Avrupa’daki Türklerin yüz yüze oldukları kimlik sirtüşmelerini iki boyutta incelemek mümkündür. Sirtüşmenin ilk boyutu Türklerin kendi toplumsal yapılarından ve sosyal değişmeden kaynaklanan “kuşaklararası sirtüşme boyutu”, diğeri ise Türk kolektif kimliği ile Avrupa kimliği arasındaki farklardan doğan ve Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde de sık sık vurgulanan “kültürler-uygarlıklar arası sirtüşme” boyutudur ki

popüler söylemde bu boyut “kimlik savaşları” olarak adlandırılmaktadır. Şimdi bu iki sürtüşme boyutunu daha detaylı bir şekilde analiz edelim.

2.8. Kimlik Sürtüşmeleri

2.8.1 Kuşaklararası Boyut

Kimlik sürtüşmelerinin ilk boyutu Avrupa’daki Türk toplulukların kendi içlerinde yaşadıkları kimlik gerilimi ve dürtüşmesini ifade etmektedir. Avrupa’da üçüncü kuşak Türk nesli yetişiyor. 1960’larda başlayan ve dalga dalga Avrupa’nın çeşitli ülkelerine yayılan Türk göçü sonucunda bugün sayıları üç milyonu aşan bir Türk nüfusu olduğunu belirtmiştir. Avrupa’daki Türkler artık yaşadıkları ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal hayatında göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir demografik güç durumunda. Artık büyük çoğunluk yaşadıkları ülke vatandaşlığına geçerek bu ülkelere yerleştiği için Avrupa’da doğup büyüyen yeni kuşak Türk gençlerinden söz etmek mümkün. Bu gençlerin bir kısmı üçüncü kuşak olma özelliğini taşıyor.

Türk gençlerinin büyük bir çoğunluğu doğumlarından itibaren Avrupa’da yaşıyor. Avrupa’da doğmayanların çoğu da zaten uzun yıllar önce buraya gelmiş durumda. Bunun anlamı şudur: Artık Avrupa’da doğup büyüyen, yaşadıkları ülke okullarına giden, İngilizce/Almanca/Fransızca vb yazıp konuşan ve bunlardan da önemlisi yaşadıkları ülke vatandaşı olan bir Türk gençliği yetişiyor. Bunlara kısaca Avrupa Türk gençliği denilebilir. Bu kuşak Avrupa kültür değerlerinin baskın olduğu toplumsal bir çevrede sosyalleşiyor ve kimlik duygusu ediniyor. Çevresel ve ortamsal şartlar gençlerin aile ilişkilerini, Türk diline ve geleneklerine bakışını ve arkadaşlık ilişkilerini etkiliyor.

Avrupa’da doğup-büyüyen genç Türklerin aileleri hakkında verdikleri bilgilere ve gençlerin kuşaklar arası ilişkiler hakkında neler düşündükleri önemlidir. Zira gençlerin, kuşaklar arası çatışmalara ilişkin şikayetleri, istekleri ve aileden beklentilerine kulak vermeden onlarla verimli ilişkiler kurmak mümkün olmayacaktır. Çoğu Avrupa doğumlu Türk gençleri, doğumlarından itibaren bu toplumun bir parçası olarak toplumsal hayata katılmaktadır. Bu özellikleri ile gençler göç deneyimi yaşayan aile büyüklerinden sosyalleşme ve toplumsal hayata katılarak yaşadıkları toplumla bütünleşme düzeyleri bakımından doğal olarak daha farklı bir tablo çizmektedirler.

Türk aile yapısında anne-baba ile çocuklar arasında sıcak bir ilişki vardır ve bu ilişkinin ömür boyu sürmesi beklentisi canlılığını korumaktadır. Çocuklar 18 yaşına

gelince evden ayrılmaları beklenmez. Evden ayrılma genellikle gençlerin evlenmesi ve yeni bir aile kurması ile meydana gelen bir süreçtir. Avrupalı Türk gençlerinin aileleriyle birlikte yaşama konusunda ne düşündükleri, aileleriyle mi yoksa özgür ve kendi başlarına buyruk mu yaşamak istedikleri sorusu bu noktada anlamlıdır. İngiltere’de yaşayan Türk gençleri üzerinde yapılan bir araştırma⁴⁵ Avrupalı Türklerin toplumsal ve kültürel değişim karşısında kendi içlerindeki kimlik sürtüşmelerini çok iyi yansıtmaktadır. görüldüğü üzere araştırmaya katılanların yüzde 54’ü aileyle birlikte yaşama yanlısıdır. Bir kısmı ise bazı nedenlerden dolayı ailelerinden ayrı yaşama eğiliminde olduklarını belirtmektedir.

Gençlerin Aileleriyle Yaşama Konusundaki Görüşleri

	ERKEK	%	KIZ	%
Evet	22	52	32	63
Hayır	11	26	19	37
Cevapsız	9	22	-	-
Toplam	42	100	51	100

Aileleriyle yaşamak isteyenler genellikle 'aile sevgisi', 'aile güveni' ve 'hayatlarını sevdikleri ile' paylaşma isteklerinden dolayı böyle bir tutum benimsediklerini ifade etmişlerdir. Anne-babalarına duydukları saygı, onları kırıp-incitmeme duyarlılığı ve yalnız yaşama sırasında karşılaşılabilecek toplumdaki bazı tehlikeler ve güvensizlik duyguları da aileyle birlikte yaşama nedenleri arasında sayılmaktadır. Bunlara ilaveten anne-baba ile ilişkilerin sıcak olması, çatışmaların ve farklı görüşlerin derin olmayışı, onların her an yardıma hazır olmaları da gençleri birlikte yaşamaya iten dürtüler olarak belirmektedir.

Aileyle birlikte yaşama konusundaki görüş ve tutumlarla ilgili olarak bazı cinsiyet farklılıkları göze çarpmaktadır. Özellikle kızların yüzde 37’si kendi başlarına yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. Bunun için genç kızlar çeşitli nedenler göstermektedir Aile kontrolünün katı olması, ailenin erkek üyelerine daha fazla özgürlük alanı tanınması ve kızların hayatlarının her noktasında onlara karışılması aileden ayrı yaşamak isteyenlerin temel nedenleri arasında yer almaktadır.

⁴⁵ Küçükcan T., *Politics of Ethnicity, Identity and Religion: Turkish-Muslims in Britain*, Ashgate, Avebury, 1999.

Ailedeki kavgalar, anne-baba ilişkilerinin gergin olması ve huzursuz bir ortamın olması da genç kızları aileden bağımsız olarak yaşamaya iten nedenler arasında sayılmaktadır. Bu nedenle anne-babaların huzurlu bir aile ortamı hazırlamaları ve gençlerin sesine kulak vermeleri gerektiği söylenebilir. Aksi takdirde onları kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya gelinme ihtimali gayet büyük olacağına kesin gözüyle bakılabilir. Özellikle aşırı aile kontrolü ve baskısı başta kızlar olmak üzere bütün gençlerin en büyük şikayetlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki Tabloda da görüldüğü gibi erkeklerin yüzde 33'ü, kızların ise yüzde 73'ü ailelerinin aşırı baskı yaptığını düşünmektedir.

Gençlere Göre Aile Baskısı

	ERKEK	%	KIZ	%
Aşırı	14	33	37	73
Aşırı değil	19	45	14	27
Cevapsız	9	22	-	-
Toplam	42	100	51	100

Aile baskısının özellikle genç kızlar üzerinde yoğunlaşması 'aşırı korumacılık', 'dedikodudan uzak durma', ve 'kızların daha çok tehlikeyle karşı karşıya oldukları' gibi bazı nedenlere bağlanmaktadır. Erkekler aile baskısını kızlar kadar hissetmedikleri için şikayetleri de o kadar fazla görünmemektedir. Coğrafi olarak yakın yerleşim birimlerinde oluşan mahallelerde ikamet eden Türk toplumu arasında erkeklerin serbest davranışlarıyla ilgili rahatsız edici düzeyde dedikodu ve söylentiler ortaya çıkmamakta, hatta başka kızlarla görülen erkeklerin bu davranışı övülmekte ve çapkınlık bir anlamda teşvik edilmektedir. Kızlar söz konusu olduğunda ise onların tiyatro ve sinemaya gitme istekleri bile çoğunlukla aile büyükleri tarafından 'aman başkaları ne der' kaygısıyla engellenmektedir. Bu tür korkular yaşayan aileler, erkek çocuklarına tanıdıkları özgürlüğü kızlara tanımamakta ve cinsiyet ayrımına dayalı bu kısıtlayıcı davranış genç kızları olumsuz yönde etkilemektedir. Aile baskısının sadece kızlar üzerinde kurulmasının yanlış olduğunu ifade eden deneklere göre aileler erkek çocuklara tanıdıkları özgürlükleri kızlara da tanımalı ve daha da önemlisi onlara güven duygularını güçlendirmelidir.

Gençlerle aile büyükleri arasında bazı görüş ayrılıklarının da olduğu gözlenmektedir. Araştırmaya katılan erkeklerin yüzde 68'i, genç kızların ise yüzde 90'ı

çeşitli konularda aileleriyle farklı düşündüklerini ve bu kuşak farkının zaman zaman gerilimlere ve sürtüşmelere neden olduğunu belirtmektedir. Bu da yukarıda bahsedilen aile kontrolünü doğrulamaktadır. Kuşaklar arası görüş ayrılıkları genellikle giyim-kuşam, makyaj, eğlence için dışarı çıkma, arkadaşlık seçimi, arkadaş ziyareti, ev dışında geçirilen zaman, okul seçimi, geleceğe ilişkin planlar ve evliliklerinin düzenlenmesi konuları üzerine yoğunlaşmaktadır. Kuşaklar arası görüş ayrılıkları ve sürtüşme sadece Türkler arasında değil, İngiltere'ye yerleşmiş Hindistan ve Pakistan kökenli diğer etnik azınlık grupları için de geçerlidir ve aşağı yukarı bunlar arasında da benzer konularda farklılıklar dile getirilmektedir.⁴⁶

Avrupa'daki Türk gençliği kimlik duygusu edinirken bir taraftan geleneksel değerlere yaslanmakta, gelenek ve kültürel değerlere yeni yorumlar ve yeni anlamlar ekleyerek zenginleştirmekte, diğer yandan da Avrupa toplumlarının yaygın özelliği olan kültürel çoğulculuk ve heterojenliğinden yararlanmaktadır. Farklı sosyalleşme ortamları ve kimlik kaynakları zaman zaman sürtüşmelere ve gerilimlere neden olsa da gençler, hem aileden aktarılan hem de mensup oldukları toplumsal değerleri bir arada yaşatmanın yollarını aramaktadırlar. Avrupa'daki yeni kuşak Türk gençleri ile aileleri arasında zaman zaman sürtüşmeler yaşandığında kuşku yok. Burada önemli olan bu sürtüşme alanlarını mümkün olduğunca en aza indirmek ve aile parçalanmalarının önüne geçmek. Görünüşte farklı kültürel değerlere ve yaşam biçimlerine vurgu yapan kuşakları ortak bir zeminde buluşturmak gerekiyor. Ancak ortak zeminde buluşma herhangi bir dayatma ve zorlam sürecinden geçerek değil kuşaklar arasında hoşgörü ve diyalog köprüsü kurarak mümkün olacaktır.

Dini değerler de gençlerin çoğunlukla kabul ettikleri ve benimsedikleri kimlik referansları arasında yer almaktadır. Araştırmalarımız diasporadaki Türk gençlerinin büyük çoğunluğunun din ve Tanrı inancına sahip olduklarını göstermekle beraber özellikle dini bilgilerinin son derece zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. Yeterince dini bilgi donanımı bulunmayan gençlerin çoğu temel dini ibadetleri yerine getirmemekte veya getirmek istese de bunu nasıl yapacağını bilmediği için dini ritüellerden uzak durmaktadır. Araştırma sonuçlarından anlaşıldığı üzere aile ve çevresel şartlar dini inançların aktarımında birincil derecede önemli rol oynamaktadır. Ancak medya ve kamuoyundaki İslam ile ilgili yanlış ve olumsuz imajlar gençlerin İslam'a bakışını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle bazı

⁴⁶ Bkz. Anwar, M., **Between Two Cultures**, London, Community Relations Commission, 1976; Anwar, M. **Pakistanis in Britain**, A Sociological Study, London, New Century, 1985.

gençlerin kurumsal/organize dinden soğudukları görülmektedir. Gençler dini bilgiler edinme konusunda da ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Okullarda İslam ile ilgili bilgilerin yüzeysel oluşu yanında camilerdeki din eğitimi yöntem ve içeriklerinin gençlerin ilgisini çekecek nitelikte olmayışı, görevlilerin çoğunun gençlerin yaşadıkları ortamdan kopuk olmalarından kaynaklanan iletişim sorunları ve onların anlayacağı seviyede ve dilde yazılı kaynakların yetersizliği gençlerin dini bilgilere ulaşmasını engellemektedir.

Bu gözlemler ışığında Türk gençleri arasında sembolik bir dindarlığın geliştiğini söylemek mümkündür. Yani gençlerin büyük bir çoğunluğu inançlı ancak inançlarına ilişkin bilgileri çok zayıf ve yüzeysel. Diğer taraftan gençler kendilerini Müslüman olarak tanımlamalarına rağmen inançlarının gerektirdiği dini pratikleri yeterli şekilde ve düzenli olarak yerine getirmemektedir. Dini inançlar gençler için gittikçe sembolik anlam kazanan bir kimlik referansında dönüşmektedir. Her ne kadar kendilerini Batılı kabul etseler de diasporadaki Türk gençleri anne-babalarından tevarüs ettikleri değerlere tamamen sırt çevirmemekte ve sürtüşmeden arınmış bir aile yaşantısı özlemi çekmektedir. Türkçe, Türk kültürü ve ailedeki sıcak ilişki ortamını sevmelerine rağmen farklı bir ortamda sosyalleştikleri içim buldukları ortamın baskın kültürel değerlerini de benimseme yolunu seçmektedirler. Bunun da ötesinde Avrupa'daki diğer genç Türkler gibi İngiltere'deki Türk gençleri hyphenated (tireli) kimlik de denilen⁴⁷ Diasporadaki Türk gençliği geleceğini Avrupa'da görmekte ve gerek İngiltere'deki gerekse diğer Avrupa ülkelerindeki Türk gençleri yeniden tanımlanmış 'kültürel kimliklerini' koruyarak içinde buldukları toplumla sürtüşmeden uzak bir yaşam sürme mekanizması kurmaya çalışmaktadır. Phinney'in⁴⁸ deyişiyle bu gençler aynı zamanda çoğul aidiyet ya da birden fazla grupla özdeşleşme süreci yaşamaktadırlar.

Diasporadaki Türk gençliği kimlik duygusu edinirken bir taraftan geleneksel değerlere yaslanmakta, gelenek ve kültürel değerlere yeni yorumlar ve yeni anlamlar ekleyerek zenginleştirmekte, diğer yandan da Avrupa toplumlarının yaygın özelliği olan kültürel çoğulculuk ve heterojenliğinden yararlanmaktadır. Farklı sosyalleşme ortamları ve kimlik kaynakları zaman zaman sürtüşmelere ve gerilimlere neden olsa da gençler, hem aileden aktarılan hem de mensup oldukları toplumsal değerleri bir arada yaşatmanın yollarını aramaktadırlar.

⁴⁷ Çağlar, A., (1998), "Hyphenated identities and the Limits of 'Culture' " in Tariq Madood and Pnina Werbner (Ed.), **The Politics of Multiculturalism in New Europe**, London, Zed Books, ss. 169-185.

⁴⁸ Phinney, J. S., "Multiple Group Identities", in Jane Kroger (ed.) **Discussions on Ego Identity**, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey, Hillside, 1993, ss. 47-74.

2.8.2 Kùltürler ve Uygarlıklararası Boyut

Avrupa'daki Türklerin yaşadıkları kimlik sùrtüşmesinin ikinci boyutu dış dünya ile yani Türklerin, yaşadıkları toplumun kültürel değerleri ile ilişkilerinde kendini göstermektedir. Özellikle son yıllarda göçmenlerin "ötekileştirilmesi" söyleminin yaygınlık kazanması, Türkiye-AB ilişkilerinde kültürcü bir yaklaşımın ön plana çıkartılması ve Türklerin farklı bir uygarlık havzasına ait olduğu gerekçesiyle AB üyeliğine karşı çıkılması kimlik sùrtüşmelerinin kùltürler ve uygarlıklar arası boyutunu oluşturmaktadır. 11 Eylül 2001'deki talihsiz olaylardan sonra tekrar gündeme gelen ve hemen herkes tarafından tartışılan bir teori, kùltürler ve uygarlıklar arası boyutu körüklemektedir. Bu tartışmalar Avrupa'da 'öteki' olarak görülen Türkleri de yakından ilgilendirmektedir. Bilindiği üzere Amerikalı siyaset bilimci Samuel P. Huntington, politikacılardan strateji uzmanlarına, tarihçilerden günlük gazetelerin köşe yazarlarına varıncaya kadar geniş bir kesimin ilgiyle okuduğu *Medeniyetler Çatışması*⁴⁹ başlıklı makalesinde Batı ve İslam medeniyeti arasında bir çatışma yaşanacağını iddia ediyordu. Hatırlanacağı üzere 11 Eylül olaylarının hemen ardından uygarlıklar çatışması tezi tekrar gündeme gelmiş, İslam dünyası ve Batı arasında uygarlık temelli çatışma ve sùrtüşmeler yaşanacağı iddia edilmiştir. Kùltürler ve uygarlıklar arasındaki farklılıkların gündeme getirilmesi Avrupa'da yaşana Türklere ve daha genel manada Türkiye'nin AB üyelik sürecine ilişkin bakış açısını doğrudan etkilemektedir.

Kimlik sùrtüşmesinin kùltürler ve uygarlıklar arası boyutu en belirgin şekilde Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci tartışmalarında görölmektedir. Türkiye'nin kararlı duruşuna ve gerçekleştirdiği yeniliklere rağmen Türkiye'nin AB üyeliğine kuşku ile bakanlar var. Her ne kadar kuşkulu çevreler sayısal anlamda Avrupa Birliği ülkelerinin kamuoyunun çoğunluğunu temsil etmese de, Türkiye aleyhtar söylemleri yankı buluyor ve sade Avrupa vatandaşlarını etkiliyor. Türkiye'nin üyeliğine kuşku ile bakanlar veya tamamen karşı çıkanların öne sürdüğü itiraz nedenlerine bakıldığında karşımıza bazı korkular, önyargılar ve tehdit algıları çıkıyor. Türkiye'nin AB üyeliğine karşı kamuoyu oluşturmaya çalışanların her platformda dile getirdiği noktalar arasında Türkiye'nin nüfus

⁴⁹ Samuel P. Huntington, (1993), 'Clash of Civilisations', *Foreign Affairs*, (Summer), ss. 24-49.

büyüklüğü, hızlı nüfus artışı, genç nüfusun oransal yüksekliği, işsizlik, geleneksel ve kültürel kimlik farklılıkları ve Müslümanlık faktörü, Türkiye'nin Batı uygarlığının bir üyesi olmadığı ve karar alma mekanizmalarında sivil olmayan çevrelerin etkinlikleri gibi konuları saymak mümkün. Türkiye vakit kaybeden hükümet, medya ve sivil toplum örgütleri olarak sık sık öne sürülen kaygı ve korkuların gerçek dışı olduğunu AB kamuoyuna anlatmak durumundadır. Aksi takdirde bu kaygılar gerçek korkulara dönüşerek ciddi bir Türkiye fobisi halinde çığ gibi büyüyebilir.

Türkiye'nin üyeliğini bir tehdit olarak algılayanların özellikle nüfus büyüklüğü ve din farklılığını daha fazla tartışma konusu yaptığı görülmektedir. Örneğin IPSOS araştırma şirketi tarafından Le Figaro gazetesi için yapılan bir kamuoyu araştırmasında Fransız halkının yüzde 56'sı bir İslam ülkesi olarak gördükleri Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine karşı olduklarını belirtmiştir. Türkiye'nin üyeliğine hayır diyenlerin yüzde 40'ı Türkiye'den bir göç dalgası geleceğini, bunun da istihdam olanaklarını olumsuz etkileyeceği kaygısını taşıdıklarını belirtirken yüzde 26'sı Türkiye'nin bir Asya ülkesi olduğunu ve yüzde 25'i de halkının Müslüman olduğunu belirtmiştir. Yaklaşık yüzde 30'luk bir kesim ise dini ve kültürel nedenlerden dolayı Türkiye'nin "asla" üye olmaması görüşünde olduklarını ifade etmiştir. Fransa Başbakan'ı Jean-Pierre Raffarin Türkiye'nin kültürel kimliğine karşı açık bir duruş sergilemiş ve "İslam ırmağının laikliğin nehir yatağına akmasını mı istiyoruz?" sorusuyla din farkından dolayı Türkiye'nin üyeliğine karşı olduğunu ima etmiştir. Diğer yandan AB'nin Hollandalı müzakerecisi Fritez Bulkashtian 'AB'nin Türkiye'nin katılımına izin vermesinin, Avrupa'nın Viyana Savaşı'na boşuna girdiği anlamına geleceği' yollu benzer bir açıklamada bulunmuştur.

Avrupa'nın aydınlatma sonrası tarihine bakıldığında seküler ve dini kesimlerin böylesine yakın bir işbirliği yaptıklarını görmek mümkün değil aslında. Seküler dünya görüşü Katolikliğin baskı ve dogmalarına karşı verilen bir mücadelenin ve ruh sınıfının baskısından kurtulmak için verilen bir savaşın ürünüdür. Doğaları, amaçları, dünya ve toplum tasavvurları gereği bu iki kesimin bir araya gelmeleri mümkün değil. Ama her nasılsa Türkiye'nin tam üyelik korkusu bu farklı kesimleri bir araya getirebiliyor.

Kültür ve din farklılığına ilaveten son zamanlarda Avrupa kamuoyunu Türkiye aleyhine mobilize etmek amacıyla yüksek sesle dile getirilen başlıca korku faktörü 70 milyonluk Türkiye'de genç nüfusun çok oluşudur. Genç nüfusun çokluğuna işsizlik oranlarındaki göreceli yükseklik de ilave edildiğinde kaygılar daha da belirginleşmekte ve tam üyelik durumunda bir göç dalgasının yaşanacağı korkusu yayılmaktadır. Örneğin

Corriere della Sera gazetesi yazarı Venturini, nüfus büyüklüğünü ifade etmek için "Türkiye'deki demografik bomba" başlığını kullanarak halkın kaygılarını artırmıştır. Türkiye'nin genç nüfusunu tehlike ve tehdit kaynağı olarak gösterme eğilimi hala sürüyor. Özellikle siyasal ve hukuksal alanda yapılan reformlar sayesinde bir süre önce sürekli dile getirilen insan hakları ihlalleri ve sivil toplum sorunları yerine artık din farkı ve Türkiye'nin genç nüfusu sorun olarak lanse edilmeye başlanmıştır.

Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusu aslında ne bir tehdit ne de bir korku kaynağı olarak algılanmalıdır. Çünkü Avrupalıların sandığı gibi kısa vadede bir göç dalgasının yaşanması mümkün görünmüyor. Avrupa Birliği müzakerelere başlama kararı verse bile tam üyelik sürecinin 2010'lu yıllara kadar sarkacağı öngörülmektedir. Bu süre içerisinde Türkiye zaten göreceli olarak ekonomik gelişmesini hızlandıracak ve yani istihdam imkanları yaratarak işsizlik oranını ciddi oranda azaltacaktır. Tam üyelik günü geldiğinde de Türkiye büyüyen ekonomisinin istihdam ihtiyacını karşılamak için işçi ihraç etmek şöyle dursun tam tersi belki de işgücü ithal etmenin yollarını arayacaktır. Bu nedenle şu günlerde sık sık dile getirilen ve Avrupalı çalışan kesime rakip olarak gösterilen genç Türk nüfusu bir tehdit oluşturmamaktadır. Zaten Avrupa'da 4 milyondan fazla Türkiye kökenli insan yaşamaktadır ve bu topluluğun büyük kesimi genç nüfustan oluşuyor. Ancak Avrupalı genç Türklerin yaşadıkları ülkelerde ekonomik gelişme ve istihdam alanlarında bir tehdit oluşturmadıkları, eğitim ve üretim alanlarında yaşlıları ile rekabet edemedikleri biliniyor. Buna ilaveten Türkler arasında işsizlik oranları Avrupalı yaşlılarına kıyasla kat kat fazla. Bugün Türkiye'den Avrupa'ya göç olsa bile gidenlerin büyük çoğunluğu ya işsiz kalacak ya da hizmet sektöründe çok düşük ücretle çalışacak. Bu nedenle Türkiye'den muhtemel göç beklentisi zaten gerçekçi temellere de dayanmıyor.

AB'nin demografik yapısına ve nüfusunun özelliklerine bakıldığında Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusu aslında AB için yeni bir umut ve yeni bir enerji kaynağıdır. Yirmi beş ülkeden oluşan Avrupa Birliği'nin toplam nüfusu Ocak 2004 itibarıyla 450 milyonu biraz aşmıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki Avrupa Birliği ülkelerinin nüfusu süratle yaşlanmakta ve bu trendin devam etmesi durumunda da uzun vadede ekonomik üretim, sağlık, emeklilik ve sosyal güvenlik politikaları gibi alanlarda ciddi sorunların ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. Doğurganlık oranının azalması ve yaşam süresinin uzaması gibi nedenlerden dolayı AB süratli bir nüfus yaşlanması sorunu ile karşı karşıya gelmiştir. Tahminler 2020 yılında AB nüfusunun yüzde 30'unun, 2050 yılında ise yaklaşık yüzde 40'ın 65 yaşın üzerinde olacağını gösteriyor. AB'de nüfus bir taraftan yaşlanıyor bir taraftan da bazı ülkeler de nüfus artışı yerine nüfus küçülmesi gözleniyor. Demografik

yapısı itibariyle AB’ni sıkıntılı günler bekliyor. Nüfusun giderek yaşlanması üretkenlikte azalmaya, istihdam açığına, çalışan nüfusun daha uzun saatler çalışmasına ve bu kesimden tahsil edilen vergi gelirlerinin düşmesine, yaşlı ve emeklilere verilen sosyal güvenlik hizmetlerinin aksamasına neden olacaktır. Bu nedenle Türkiye’nin genç nüfusunu tehdit algısıyla değerlendirmek yerine gerçekçi öngörülere dayalı şekilde AB için bir şans ve umut olarak anlatmak yerinde olacaktır. Bu anlamda AB’nin geleceği Türkiye’nin dinamik ve genç demografik yapısıyla yakından ilintilidir. Ancak bu gerçeklerin AB ülke kamuoyuna yeterince anlatıldığını söylemek mümkün görünmüyor.

2.9 Avrupa’da Türklerin Karşılaştıkları Başlıca Sorun Alanları

Avrupa’da, 3,5 milyonu Türk olmak üzere, sayıları 7-8 milyon arasında olduğu tahmin edilen çok sayıda müslüman yaşamaktadır⁵⁰. Bu noktada zaman zaman şöyle bir soru sorulmaktadır: “Türk göçmenlerin kimliklerindeki hangi dini, kültürel ve linguistik unsurlar geliştirilmeli, hoş görülmeli veya bunlardan hangilerine karşı çıkılmalıdır?” Böyle bir sorunun arkasında Türk kimliği ve değerlerinin tanınması gerektiği fikri kadar bütün bunların ancak ev sahibi ülke şartlarına uygun olması, yerel değerlerle çatışmaması ve bir anlamda topluma uyum sağlamaya engel unsurların ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacağı fikri yatmaktadır. Bu nedenle de Türklere ve içinde yaşadıkları topluma bazı görevler düşmektedir. Yani sorunun temelde iki muhatabı vardır. Biri Türkler diğeri ise göçmen olarak gidip yerleştikleri ülke devleti ve toplumdur.

Batıda yaşayan Türklerin en temel sorunlarından birisi içinde yaşadıkları ülkelerde onları temsil eden bir şemsiye ya da üst kurumun olmayışı ve böyle kurum oluşturmaları talepleriyle karşılaşmalarıdır. Batıdaki yetkililer ve ilgili kurumlar Türkleri ilgilendiren konularda gerektiğinde müzakere edebilmek için tek bir temsilci kurum arayışlarına cevap bulamamaktadır. En azından yakın bir gelecekte böyle bir kurumsal yapının oluşması da zor görünmektedir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, monolitik bir

⁵⁰ Avrupa’daki müslümanlar hakkında detaylı bilgi için bkz. S. Vertovec S. ve C. Peach (ed.), **Islam in Europe, The Politics of Religion and Community**, London, Macmillan Press, 1997; J. Nielsen, **Muslims in Western Europe**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1992; B. Lewis ve D. Schnapper (ed.), **Muslims in Europe**, London, Pinter, 1994; G. Nonneman, T. Niblock ve B. Sjazkowski (ed.), **Muslim Communities in the New Europe**, Ithaca Pres, 1996; Giles Kepel, **Allah in the West**, Oxford, Polity Press, 1997; Jan Rath ve diğerleri (ed.), **Western Europe and Its Islam**, Leiden, 2001 EJ Brill; Tomas Gerholm ve Yngve George Lithman, (ed.), **The new Islamic presence in Western Europe**, London, Mansell Publishing, 1998.

yapının olmayışı, Türkler arasındaki farklılıklar ve düşünsel zenginliğin bir yansımasıdır. Bu nedenle çoğulcu bir anlayış ve kurumsallaşmaya giden Türklerin hepsini tek çatı altında toplamak zor görünmemektedir. Batı, Türkleri şimdiye kadar ürettikleri ve yaşattıkları çoğulcu yapıyla kabullenmelidir.

Türklerin topluma entegre olabilmeleri ve uyum sağlamaları için Avrupa'nın temel değerlerini benimsemesi gerektiğini ifade edilmektedir. Kuşkusuz Türkler yaşadıkları toplumla sürtüşme içinde değil, uyum ve barış içinde olmanın yollarını aramalıdır. Zaten bu toplumlarda doğup büyüyen genç kuşaklar devlet okullarında aldıkları eğitimin bir etkisi sonucu yaşadıkları toplumun temel değerlerini tanımakta ve içselleştirmektedir. Ancak burada uyum ile asimilasyon arasındaki farka da işaret etmekte yarar vardır. Avrupa artık çok dinli, dinli ve kültürlü bir yapı kazanmıştır. Avrupalıların da Türkleri ve onların inançları olan İslamı tanımaları, dini ve ahlaki değerlerine saygı göstermeleri gerekir. Batılı toplumlarının, artık aralarında yaşayan Türkleri geçici guruplar olarak değil o ülkelerde yerleşik ve kalıcı vatandaşlar olarak kabul etmeleri gerekir. Avrupalıların, Türklerden uyum sağlama uğruna hep Batı değerlerini kabullenmelerini beklemeleri, gerçekçi görünmemektedir. Aslına bakılırsa Avrupa'daki Türk varlığı Batı ülkelerinin çağımızda karşı karşıya kaldığı en büyük hoşgörü ve çoğulculuk testlerinden biridir. Bu bağlamda bağnaz, aşırı uçtaki şiddet yanlısı bazı grupların Türkleri temsil etmediğini ve Türkler aleyhine oluşturulan olumsuz kalıp yargılara katkıda bulunduğunu, bu nedenle de Avrupalı Türklerin bu gurupları ılımlı ve demokratik bir dönüşüme zorlamaları gerektiğini belirtmekte yarar vardır.

Toplumsal eşitlik ve barışın sağlanabilmesi için Avrupa'daki devletlerin Hıristiyanlık ev Yahudilik gibi İslamiyeti de resmen bir din olarak tanımaları gerekmektedir. Birçok hakların elde edilmesi ancak yasalar karşısında eşit konumda olmakla mümkündür. Bu nedenle müslümanların da birçok alanda kamusal fonlardan yararlanmaları ve kurumsallaşma sürecinde diğer din mensuplarının yararlandığı bazı ayrıcalıklardan yararlanması demokrasinin ve insan haklarının bir gereğidir⁵¹. İslamiyetin resmi bir din olarak tanınması hem Türklerin dışlanma psikolojini azaltacak hem de geniş halk kitleleri nezdinde İslamın varlığına yasal bir zemin hazırlayacaktır. Ayrıca böyle bir gelişme kamu okullarında her kesimden öğrencinin İslam hakkında daha fazla ve daha doğru bilgiler almasına kapı aralayacaktır. Böylece Türkler ve müslümanlara ilişkin

⁵¹ Avrupa'da İslamın yasal konumu hakkında bkz. W. A. R. Shadid ve P. S. van Koningsveld (ed.), **Religious Freedom and the Position of Islam in Western Europe, Opportunities and Obstacles in the Acquisition of Equal Rights**, Kampen, 1995; Kok Pharos; W. A. R. Shadid ve P. S. van Koningsveld (ed.) , **Muslims in the Margin, Political Responses to the Presence of Islam in Western Europe**, Kampen: Kok Pharos, 1996; S. Ferrari ve A. Bradney (ed.), **Islam and European Legal Systems**, Aldershot, Ashgate, 2000.

önyargıların yerini bu dini ve mensuplarını doğrudan tanımaya dayanan görüşler alacaktır. Avrupa ülkelerinin din-devlet ilişkisi bağlamındaki tarihsel deneyimi ve siyasal kültürü farklı olduğu için din ve dini kurumlara ilişkin politikaları farklılık arz etmektedir. Ancak genel bir değerlendirme yapıldığında devletin din ve dini kurumlara düşmanca bakmadığı görülecektir.

Avrupa’da hem orda yaşayan Türkler hem de Türkiye hakkında yanlış bilgilere dayalı kalıp yargıların olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Türkler hakkında eğitim kurumlarında değil ve medya organlarında doğru bilgilendirme yapılmalıdır. Günümüz Avrupa toplumlarında Türklere ilişkin kalıp yargıların ve olumsuz imajların oluşmasında medya çok kapsamlı bir rol oynamaktadır. Türkler hakkındaki olumsuz haberlerin medyada sürekli yer alması uyum ve entegrasyon yolundaki en büyük engellerden biridir. Çünkü sürekli olumsuz bilgilendirmeye daya bilgiler zamanla önyargıların pekişmesine ve hatta şiddete başvurulmasına kadar uzanan etkiler yapmaktadır.

Son yıllarda Batı ülkelerinde aşırı milliyetçiliğin ve ırkçı akımların güçlendiği görülmektedir. Almanya’da dazlaklar, İngiltere’de British National Party, Fransa’da Le Pen ve taraftarları, Avusturya’da Haidar’ın partisini iktidara yaklaştıran ırkçı eğilimler, diğer yabancı ülke kökenlilerle birlikte müslüman toplulukları da hedef almaktadır⁵². Daha ikinci dünya savaşı sırasındaki Musevi katliamı hafızalarda canlılığını korurken Avrupa’da bu yüzyılda böylesine aşırı eğilimlerin yükselişi ciddi bir kaygı ve tedirginlik kaynağıdır. Bu nedenle söz konusu akımların yasal yollardan etkisiz hale getirilmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde sosyal ve siyasal barışın sağlandığı uyumlu bir toplum yaşamına ulaşılması mümkün değildir. Bu akımlar bütün azınlıkları ve doğal olarak Türkleri de her türlü olumsuz gelişmenin sorumlusu sayarak kamuoyunu yanıltmakta ve azınlıkları hedef olarak göstermektedir. Örneğin, Almanya’da ırkçı dazlakların Türkleri hedef aldığı bilinmektedir. Bu tür akımların yasal yollardan etkin biçimde etkisiz hale getirilememesi durumunda dazların geçmişte olduğu gibi gelecekte de şiddete başvurarak toplumsal uyumu bozmaları muhtemeldir.

⁵² Avrupa’daki ırkçı akımlar hakkında geniş bilgi için bkz. J. Solomos, ve J. Wrench, J., ‘Race and racism in Contemporary Europe’ in John Wrench ve John Solomos (ed.) **Racism and Migration in Western Europe**, Oxford, Berg, 1993, ss. 3-16; P. Weil, ‘Immigration and the Rise of Racism in France: The Contradictions in Mitterand’s Policies’ **French Politics and Society**, 9, 3-4 (1991), ss. 82-100; A. G. Hargreaves ve J. Leaman, ‘Racism in Contemporary Europe: An Overview’ in A. G. Hargreaves and J. Leaman (ed.) **Racism, Ethnicity and Politics in Contemporary Europe**, Aldershot, Edward Elgar, 1995, ss. 3-30.

Avrupa'daki Türkler açısından işaret edilmesi gerektiğini düşündüğüm temel sorunlardan birisi de “vatandaşlık” meselesidir⁵³. Unutulmamalıdır ki yıllardır Batı ülkelerinde yaşayan Türklerin buldukları ülke vatandaşlıklarına geçmede önlerine ciddi engeller çıkarılmıştır. Bu da Türklerin, kısmen dışlanmışlık duygusu içinde kendi gettolarını yaratmalarına katkıda bulunmuştur. Ayrıca vatandaş olamayanlar ne oy verebilmekte ne de ülkenin siyasal ve kamusal yaşamına aktif olarak katılabilmektedir. Kültürel duvarların da örülmesine neden olan vatandaşlıkla ilgili sorunların bir an önce ortadan kaldırılması, vatandaşlığa geçişin kolaylaştırılması ve çifte vatandaşlığın kabul edilmesi entegrasyon ve uyum sürecinin hızlandırılmasına katkıda bulunacaktır. Türklerin siyasal temsilcileri de bu bağlamda önem kazanmaktadır. Son yıllarda genç kuşak Türklerden az sayıda da olsa siyasal yaşama katılan bireylerin olduğunu görmek sevindirici olmakla birlikte sayısal anlamda bu katılım yetersiz kalmaktadır. Mevcut partilerin ülkedeki azınlıklara kapılarını daha geniş aralamaları gerekmektedir. Eşitsizliklerin ve ayrımcı politikaların temelinde kısmen önyargılar kısmen de vatandaşlıkla ilgili dışlayıcı ya da vatandaşlığı zorlaştırıcı yasalar yer almaktadır. Bütün bunlar ortadan kaldırılmadıkça farklı toplulukların barış içinde yaşamaları oldukça zordur. Avrupalı Türklerin kamusal yaşamda yeterince temsil edilmediği ve ayrımcı politikaların kurbanı olduğu bir gerçektir. Örneğin Türkler arasında işsizlik oranları daha fazladır. Üst düzey devlet görevlerinde bulunan Türk sayısı yok denecek kadar azdır. Türklerin yoğun yaşadıkları bölgelerdeki kamu okullarında eğitim kalitesi daha düşük, suç işlemeye teşvik edici ortamlar daha fazladır. Türklerin ve uyum ve entegrasyonu için bu tür ayrımcı politikaları engelleyecek yapısal reformların başlatılması gerekir.

2.10 Avrupa Türklerinin Türkiye-AB ilişkileri Açısından Diplomatik Değeri

2.10.1 Avrupalı Türkler ve AB Üyelik Süreci

1950 sonları ve 1960 başlarında Türkiye'den Avrupa'ya başlayan işçi göçü hareketi, gidenlerin Avrupa'ya yerleşmeleri ve buldukları ülke vatandaşlıklarına geçmeleriyle birlikte, 21. yüzyılın başlarında artık karşımıza “Batı Avrupa Türkleri” gerçeği olarak çıkmaktadır. Türkiye'den Avrupa'ya göç hareketinin başlangıcından kısa bir süre sonra Avrupa Birliği ile olan ilişkiler başlamıştır. Avrupa Birliği ile olan ilişkiler 12

⁵³ Vatandaşlık hakkındaki tartışmalar için bkz. R. Brubaker, **Citizenship and Nationhood in France and Germany**, Cambridge, Harvard University Press, 1995. Jeff Spinner, **The Boundaries of Citizenship : race, ethnicity, and nationality in the liberal state**, Baltimore, The Johns Hopkins University, 1996; Michael Dunne ve Tiziano Bonazzi (ed.), **Citizenship and Rights in Multicultural Societies**, Keele University, 1995.

Eylül 1963 tarihinde imzalanıp 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren ve AET ile Türkiye arasında ortaklık ilişkisinin kurulmasını sağlayan Ankara Anlaşması'na dayanmaktadır. Avrupa'daki Türk işçi sayısı gittikçe artan bir eğilim göstermiş ve bu süreçte Türkiye – Avrupa Birliği ilişkileri de çeşitli aşamalardan geçmiştir. Ancak Avrupalı Türklerin siyasal, ekonomik ve demografik potansiyellerinin bu sürece nasıl katkıda bulunabileceği üzerinde yeterince düşünülmemiştir. Türkler, göçün ilk yıllarından itibaren modern demokrasilerin vazgeçilmez aktörleri kabul edilen sivil toplum kuruluşları oluşturmuşlar ve son dönemlerde de siyasal hayata aktif olarak katılmaya başlamışlardır.

Bugün resmi kayıtlara göre sayıları üç, resmi olmayan tahminlere göre ise dört milyonu aşan Avrupa Türkleri, buldukları ülkelerdeki siyasal ve sosyal gelişmelere ilgisiz kalmamakta, seçimlerde oylarını kullanmakta, kendi içlerinden çıkan adayları desteklemekte ve siyasal hayata aktif olarak katılmaktadır. Türkler, ekonomik hayatta da ciddi girişimlerde bulunmakta, istihdam yaratma ve vergi ödeme gibi davranışlarıyla örnek birer vatandaş olarak saygınlıklarını artırmaktadırlar. Toplumsal sorumluluklarının gereği olarak sivil ve sosyal yardım kuruluşlarına katkıda bulunan Türkler diğer göçmen topluluklara göre en örgütlü toplum olarak karşımıza çıkmakta ve kurmuş oldukları yüzlerce organizasyonla farklı alanlarda etkinliklerini sürdürmektedirler.

Avrupa'da bireysel anlamda da modern, eğitilmiş ve kendine güvenen bir Türk kuşağı yetişmektedir. Türkler arasında yetişen donanımlı bireyler devlet dairelerinde ve özel sektörlerde ciddi görevler almakta, sayıları her geçen gün artan eğitilmiş kuşak bugüne kadar sunulan olumsuz Türk imajının tam tersi bir görüntü sergilemekte ve yıllardır oluşmuş önyargıları bertaraf etmek için gayret sarf etmektedir. Genç Türkler hem Türkiye kökenli olduklarının bilincindedirler, hem de içinde buldukları ülke ve insanlarıyla ortak çalışmalar yapmanın ve diyalogu geliştirmenin bilincindedirler. Türkiye'deki siyasal çekişmelerle ilgilenmek yerine yaşadıkları ülkenin siyasal hayatına katılan bu kuşak aynı zamanda Türkiye'nin kalkınması, gelişmiş ülkeler seviyesine çıkması ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne alınması için çalışmalar yapmaktan da geri kalmamaktadır.

2.10.2 Avrupa Türklerinin Sivil Gücü: Toplumsal Ağlar ve Toplumsal Sermaye

Sivil toplum kuruluşları modern toplumların en etkin siyasi baskı ve toplumsal değişim aktörleri arasında yer almaktadır. Siyaset ve yönetim anlayışının daha işlevsel, tabana yayılmış ve modern bir yapıya kavuştuğu günümüzde sivil toplum kuruluşları, devlet bürokrasisine bağlı olmadıkları için yanlış buldukları resmi politikaları eleştirme, doğru bulduklarını ise destekleme özgürlüğüne sahiptir. Katılımcı bir demokratik yapı ve çoğulcu bir toplumun oluşmasına katkıda bulunan sivil toplum kuruluşları geniş kitleleri mobilize etme gücüne sahiptir. Refah düzeyi gelişmiş, temel ekonomik kaygılarından kurtulmuş, eleştirme hakkını kullanmada kararlı bireyler ve bu bireylerden oluşan topluluklar sivil toplum kuruluşlarını etkin olarak kullanabilirler.

Avrupalı Türkler tarafından kurulan çok sayıda sivil toplum kuruluşu sahip oldukları kaynaklar itibariyle büyük bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyel Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde aktif bir kamuoyu oluşturma, Türkiye'nin modern birikimlerini Batılılara aktarma ve Türkiye ile Avrupa arasında bir köprü kurma gibi çabalar içine girmiştir. Ancak Avrupalı Türklerin büyük bir toplumsal sermaye ve sosyal etkileşim ağı oluşturan bu potansiyelinin niteliğine ve nasıl mobilize edileceğine ilişkin kapsamlı araştırmalara yeni başlanmıştır.

Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları Brüksel'de etkinlikler düzenleyerek Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye bakışını olumlu yönde değiştirmeye çalışıyor. TÜSİAD ve TOBB gibi kuruluşlar Brüksel'de ofis açarak ve geniş katılımlı toplantılar düzenleyerek politikacıları ve karar verme yetkisine sahip olanları etkilemeye gayret ediyor. Bu çalışmalar kuşkusuz son derece önemlidir. Ancak Avrupa'da yaşayan dört milyona yakın Türk topluluğunun da kurdukları sivil toplum kuruluşları kanalıyla bu sürece katkıda bulunması kaçınılmazdır.

Avrupa'da yaşayan Türkler buldukları ülkelerin siyasal, ekonomik ve sosyal hayatlarında küçümsenemeyecek bir etki potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel gücün Avrupa Türkleri ve Türkiye lehine nasıl mobilize edileceği konusu üzerinde yeterince bilimsel çalışma yapılmamıştır. Halbuki mevcut potansiyeli ile Türkler, kurdukları sivil toplum örgütleri yoluyla ve siyasal hayata katılımdan doğan güçleriyle Türkiye – Avrupa

Birliği ilişkilerine katkıda bulunabilecek birikime sahiptir. Avrupalı Türklerin sahip olduğu etki potansiyeli ekonomiden siyasete kadar uzanan alanda etkili olabilir. Son yıllarda yapılan bilimsel çalışmalar göçmenlikten yerleşik hayata geçerek toplumsal yaşamın değişik alanlarına katılanların bu potansiyelini göstermektedir.

Sosyal bilimler alanında gittikçe önem kazanan toplumsal sermaye (social capital) ve sosyal ağ (social network) kuramlarının yaklaşımları çerçevesinde bakıldığında AB ülkelerinde yaşayan Türklerin nüfus, ekonomik güç, siyasi katılım ve sivil kuruluşlar gibi kazanımlarından hareketle ne kadar etkili bir toplumsal sermaye oluşturdukları ve Avrupa çağında ne kadar geniş bir sosyal ağ kurdukları görülebilir. Sivil kuruluşlar toplumsal sermayenin en belirgin ve etkin göstergesidir. Sivil kuruluşlar ve bunların oluşturduğu ağlar ne kadar yoğun ise ortak sorunların çözümleri için işbirliği ve dayanışma da o kadar yoğun ve etkili olur. Toplumsal sermaye yaklaşımı bu bağlamda sosyal ağların önemi ve gücü olduğu fikrine dayanır.⁵⁴

Sosyolojik açıdan ise toplumsal sermaye, bütün sosyal ağların oluşturduğu kolektif değerlerin tümünü ve bu ağlarda yer alanların karşılıklı olarak birbirleri için bir şeyler yapma eğilimini ifade eder.⁵⁵ Dünyanın bir çok ülkesinde sivil kuruluş ve girişimlerin güçlü bir toplumsal kapital oluřturduđu⁵⁶ ve sosyolojik anlamda göçmen topluluklarının da benzer birikimlere ulaştığı gözlenmektedir.⁵⁷ Yazının bundan sonraki bölümünde yapılan bilimsel bir araştırmaya dayalı Avrupa'daki Türklerin sosyo-politik bağlamda kurdukları sivil toplum kuruluşları, oluşturdukları toplumsal sermaye ve sosyal ağ gücü ile önümüzdeki yıllarda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine yapabilecekleri katkılar analiz edilecektir. Araştırma sonuçları Avrupa'daki Türklerin önemli bir diplomatik potansiyel taşıdığını ve iyi mobilize edilmeleri durumunda AB ve Türkiye arasında köprü oluşturabileceklerini göstermektedir.

⁵⁴ Toplumsal sermaye konusundaki kuramsal açılımlar ve tartışmalar için bkz. Field, J., **Social Capital**, London, Routledge, 2003; Baron, S., Field, J. & Tom Schuller (ed.), **Social Capital: Critical Perspectives**, Oxford, Oxford University Press, 2001; Lin, N. & Granovetter, G (ed.), **Social Capital: A Theory of Social Structure and Action**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.

⁵⁵ Bkz. Lesser, E. (ed.), **Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications**, Oxford, Butterworth-Heinemann, 2000; Francis, F., **Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity**, New York, Free Press, 1995.

⁵⁶ Bkz. Rotberg, R. I., "Social Capital and political Culture in Africa, America, Australasia and Europe", **Patterns of Social Capital: Stability and Change in Historical Perspective** içinde (ed. Robert I. Rotberg), Cambridge, Cambridge University Press, 2000, ss. 1-18.

⁵⁷ Bkz. Portes, A. (ed.), **The Economic Sociology of Immigration: Essays on Networks, Ethnicity and Entrepreneurship**, New York, Russell Sage Foundation, 1995.

2.11. Avrupa Türk Sivil Toplum Kuruluşları Türkiye-AB İlişkilerine Yaklaşımı

Yukarıdaki açıklamalar bize Avrupa’da yaşayan Türklerin ciddi bir beşeri sermaye oluşturduğunu, sivil örgütleri ile geniş bir toplumsal ağ yarattıklarını, siyasi ve ekonomik hayata daha aktif katılmaya başladıklarını gösteriyor. Yani Avrupa’da yaşayan Türk topluluğu, yaşadıkları ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal hayatlarında küçümsenemeyecek bir etki potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel güç Avrupa Türkleri ve Türkiye lehine nasıl mobilize edilebilir? Büyük bir toplumsal sermaye ve sosyal ağ oluşturan Avrupalı Türklerin birikimleri Türkiye-AB ilişkilerine nasıl yansıtılabilir? Bu sorulara cevap aramak ve Hollanda örneğinden hareketle Avrupa’da yaşayan Türklerin kurdukları sivil toplum örgütleri ve siyasi hayata katılımdan doğan güçleriyle Türkiye-AB ilişkilerine nasıl katkıda bulunabileceklerini ele alan bir araştırmanın⁵⁸ sonuçlarının buraya aktarılması yararlı olacaktır.

Hollanda’da etkin yüz Türk sivil kuruluşunu kapsayan bir anket ve temayüz etmiş yirmi kanaat önderi ile derinlemesine mülakat yöntemi ile yapılan araştırma Hollanda-Türk sivil toplum kuruluşlarının Avrupa ve Hollanda’da Türk imajına ve entegrasyona bakışı, Türkiye – AB ilişkilerine yaklaşımı, sivil kuruluşların faaliyet alanları ve kaynakları, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne katılım görüşmeleri sürecinde Türk sivil kuruluşlarının yapabileceği katkıların ele almıştır. Hollanda örneğinden hareketle Avrupa Türk sivil toplumu örgütlerinin Türkiye’nin AB’ye katılım sürecinde yaratabileceği pozitif katkıları tespit etmek, Türkiye - AB yakınlaşmasında bu tür kurumlara düşen rolleri belirlemek ve bu yönde atılacak adımların ve takip edilecek politikaların belirlenmesine katkıda bulunmayı amaçlayan araştırmaya göre kuruluşların 88,9’u Türkiye’nin AB üyeliğini destekliyor.

Araştırma verileri Türk sivil kuruluşlarının yüzde 90,7’sinin yerel ve ulusal düzeyde Hollanda medyası ve siyasi partilerle ilişkileri olduğunu, yüzde 94,4’ünün Türklerin Hollanda toplumuna entegre olmasını desteklediklerini, yüzde 72,3’nün Türklerin Hollanda’daki imajını olumsuz bulduklarını göstermektedir. Buna ilaveten araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 72,2’si Avrupalı ve

⁵⁸ Küçükcan, T., Güngör, V. ve Kocabıyık, H., **Avrupa’daki Türklerin Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri**, Amsterdam, Türkevi Araçtırmalar Merkezi, 2006.

Hollandalı Türklerin, Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde bir köprü olduğunu ve bu süreç olumlu katkılar yapabileceğini belirtmektedir. Bu bulgular ışığında Avrupalı Türklerin üyelik sürecinde Türkiye'nin doğal elçileri olabileceğini ve yukarıda işaret edilen potansiyelin verimli ve aktif bir şekilde kullanılması ve mobilize edilmesi durumunda AB ve Türkiye arasında köprü olabileceğini göstermektedir.

Avrupa Birliği'nin kimliği özellikle Türkiye'nin tam üyeliği konusu söz konusu olduğunda hem Türkiye hem de AB kamuoyunda, medya ve siyaset çevrelerinde daha sık tartışılmaya bazı çevrelerce kültürel bir boyuta indirgemeye başlamıştır. AB kimliği farklı biçimlerde tanımlanmaktadır ancak araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının 79,6 gibi yüksek bir oranı AB'ni siyasi ve ekonomik bir birlik olarak tanımakta, bu birliğe dini veya kültürel bir kimlik biçmemektedir. AB'yi kültürel referanslarla tanımlayan ve popüler konuşmalarda sık sık kullanıldığı gibi AB'nin Hıristiyan bir birlik olduğunu düşünenlerin oranı ise yüzde 11,1 olarak görülmektedir. AB kimliğinin tam olarak ne olduğu, kültürel unsurları ne kadar içerdiği, dini boyutlarının ne olduğu ve bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin bu birlikte yerinin olup olmadığı AB ülkelerinde hala canlı bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Ancak AB ülkelerinde bazı çevreler bu birliğin kültürel kökenlerini ve unsurlarını başlıca tanımlayıcı kimlik olarak kabul etse bile Hollanda Türk sivil kuruluşlarının çoğu bunun aksini düşünmekte ve AB'yi siyasi ve ekonomik bir birlik olarak görmektedir.

Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkanlar sadece ülke nüfusunun ve işsizlik oranının yüksekliğini değil zaman zaman da Türk halkının büyük bir çoğunluğunun müslüman oluşunu ve bunun AB'nin kültürel normları ile çeliştiğini iddia etmektedir. Bazı AB ülkelerinde yapılan kamuoyu araştırmalarında da Türkiye nüfusunun ağırlıklı olarak müslüman oluşunun üyelik açısından engel olabileceğini gösteren bulgulara rastlanmaktadır. Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşları da genelde bu eğilimi gördüklerini ifade etmektedir. Kuruluşların yüzde 81,5'i AB ülkelerinin dini farklılıklardan dolayı Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmadıklarını ve müslümanlığı üyelik açısından uzun vadede bir engel olarak gördüklerini belirtmektedir. Söz konusu kuruluşların yüzde 11,1'i ise din farkının AB ülkeleri açısından bir sorun teşkil etmediğini ifade etmektedir.

Araştırmaya katılan Türk sivil kuruluşları kendi amaçlarına ve önceliklerine uygun şekilde Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini destekleyen çalışmalar yapmaktadır.

Araştırma örneklemindeki Türk kuruluşların yüzde 33,3'ü Hollanda'daki Türk diplomatik temsilciliğinin, Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda kendilerinden katkılarını talep etmediklerini ifade etmektedir. Söz konusu kuruluşların yüzde 25,9'u arada sırada katkılarının istendiğini, yüzde 7'si ise AB üyeliği konusunda katkıda bulunmaları için diplomatik temsilcilikten sürekli talep geldiğini belirtmektedir. Bu veriler AB'ye üyelik çalışmalarında Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının potansiyel birikimlerinden etkin bir şekilde yararlanılmadığını göstermektedir. Söz konusu kuruluşların yüzde 87'si 'Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda Hollanda'daki Türk diplomatik temsilcileri katkılarınızı talep etse kabul eder misiniz?' sorusuna 'evet' cevabını vermiştir.

Araştırma verileri Türkiye'nin gerçekleştirdiği reformları, ekonomik atılımları ve yaşadığı sosyal değişimleri dış dünyaya yeterince başarılı yansıtamadığını göstermektedir. Türkiye'nin zenginliklerini ve birikimlerini iyi tanıtabilmesi için bir marka olma projesi yürütmesi gerektiği, bunun yapılması durumunda Avrupalı Türklerin Türkiye imajını geliştirme konusunda daha hızlı ve verimli çalışabilecekleri ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Avrupa kamuoyunda çok daha iyi bilinmesi ve modern birikimlerini tanıtılabilmesi için Almanların Goethe Enstitüsü, Fransızların Fransız Enstitüsü ve İngilizlerin İngiliz Kültürü gibi Avrupa'nın büyük kentlerinde Türk Kültür merkezleri açmasının yararlı olacağı sonucu ortaya çıkmıştır. Olumsuz imajların değişmesi için öncelikle Batının Türkiye'yi ve Türkleri nasıl algıladığını anlamak gerektiği bunun için de ciddi ve kapsamlı bir araştırmanın zorunlu olduğu gözlenmiştir.

Sonuç olarak araştırma sonuçları Avrupalı Türklerin toplumsal bir kapital olarak değerlendirilmesi gerektiğini, mevcut birikim ve potansiyelleri ile Türkiye-AB ilişkilerine katkıda bulunabileceklerini göstermektedir.

2.11.Sonuç

Türklerin Batı Avrupa ülkelerine göç süreci 1950 sonları ve 1960'ların ilk yıllarından başlayarak devam etmiştir. Günümüzde Avrupa'da 3,5-4 milyona yakın Türk kökenli insan yaşamaktadır. Bu ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarının çoğu buldukları ülkelerin vatandaşı olmuşlardır. Avrupa'da yaşayan Türkler pek çok sorunlarına rağmen buldukları ülkelerin sosyal yapılarına uyum sağlamayı başarmışlardır. Üstelik bunu kendi milli kimliklerinden vazgeçmeden gerçekleştirmişlerdir. 11 Eylül saldırılarının neden olduğu Avrupa halklarının Müslümanlara genel bakışlarındaki olumsuzluktan Türklerinde etkilendiği görülmektedir. Ancak, Türklerin buldukları ülkelerde siyasi

süreçlerin içinde yer almaları, ekonomik faaliyetlerde başarılı olmaları ve yeni yetişen nesillerin daha eğitilmiş olmaları içinde yaşadıkları toplumlarda kendi haklarını daha güçlü savunabilmelerine imkan vermektedir. Özellikle son yıllarda sivil toplum örgütleri bünyesinde yer almaları bir toplumsal ağ ve bir toplumsal sermaye gücü yaratmıştır. Türklerin bu avantajları ile varlıkları Türkiye'nin AB ile ilişkiler sürecinde büyük bir diplomatik değer taşımaktadır.

III.BÖLÜM: AVRUPA'DAKİ TÜRKLERİN TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ: HOLLANDA ÖRNEĞİ

3.1 Araştırmanın Konusu

Avrupa'da yaşayan Türkler buldukları ülkelerin siyasal, ekonomik ve sosyal hayatlarında küçümsenemeyecek bir etki potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel gücün Avrupa Türkleri ve Türkiye lehine nasıl mobilize edileceği konusu üzerinde yeterince bilimsel çalışmalar yapılmamıştır. Bu araştırma Hollanda örneğinden hareketle Avrupa'da yaşayan Türklerin kurdukları sivil toplum örgütleri yoluyla ve siyasal hayata katılımdan doğan güçleriyle Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerine nasıl katkıda bulunabileceklerini ele almaktadır. Hollanda'daki etkin Türk sivil kuruluşlarının, düşünce önderlerinin ve siyasal alanda temsil hakkı elde etmiş Türklerin, Avrupa ve Hollanda'da Türk imajına ve entegrasyona bakışı, Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerine yaklaşımı, sivil kuruluşların faaliyet alanları ve kaynakları, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım görüşmeleri sürecinde Türk sivil kuruluşlarının (dernekler, vakıflar, sendikalar, medya organları vb) Hollanda'da yapabileceği katkıların içeriği ve boyutları başlıca araştırma konusu olarak ele alınmıştır. Bu konu üzerinde yeterince bilimsel çalışma bulunmadığı için araştırma sonuçlarının önemli bir boşluğu dolduracak bilgi birikimi sağlayacağı düşünülmektedir.

Sivil kuruluşlar toplumsal sermayenin en belirgin ve etkin göstergesidir. Sivil kuruluşlar ve bunların oluşturduğu ağlar ne kadar yoğun ise ortak sorunların çözümü için işbirliği ve dayanışma da o kadar yoğun ve etkili olur. Toplumsal sermaye yaklaşımı, sosyal ağların önemi ve gücü olduğu fikrine dayanır.⁵⁹ Bu anlamda toplumsal sermaye, bütün sosyal ağların oluşturduğu kolektif değer tümünü ve bu ağlarda yer alanların karşılıklı olarak birbirleri için bir şeyler yapma eğilimini ifade eder.⁶⁰ Bu çalışmada sosyal bilim alanlarında son yıllarda gittikçe önem kazanan toplumsal sermaye (social

⁵⁹ Toplumsal sermaye konusundaki kuramsal açıklamalar ve tartışmalar için bkz. Field, J. (2003) *Social Capital*, London: Routledge; Baron, S., Field, J. & Tom Schuller (eds.) (2001) *Social Capital: Critical Perspectives*, Oxford: Oxford University Press; Lin, N. & Granovetter, G (eds.) (2002) *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*, Cambridge: Cambridge University Press.

⁶⁰ Bkz. Lesser, E. (ed.) (2000) *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* Oxford: Butterworth-Heinemann; Francis, F. (1995) *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*, New York: Free Press, 1995.

capital) ve sosyal ağ (social network) kuramlarının yaklaşımları çerçevesinde Hollanda ve diğer AB ülkelerinde yaşayan Türklerin nüfus, ekonomik güç, siyasi katılım ve sivil kuruluşlar gibi kazanımlarından hareketle ne kadar etkili bir toplumsal sermaye oluşturdukları ve Avrupa çağında ne kadar geniş bir sosyal ağ kurduklarını konusu ele alınacaktır. Dünyanın bir çok ülkesinde sivil kuruluş ve girişimlerin güçlü bir toplumsal kapital oluşturduğu⁶¹ ve sosyolojik anlamda göçmen toplulukların da benzer birikimlere ulaştığı gözlenmektedir.⁶² Bu araştırmada işte böyle gelişme trendlerinin olduğu sosyo-politik bir bağlamda Türklerin Hollanda’da kurdukları sivil toplum kuruluşlarının, toplumsal sermaye ve sosyal ağ gücü oluşturarak, önümüzdeki yıllarda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine katkılarını analiz edilecektir.

3.2 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, Hollanda örneğinden hareketle Avrupa Türk sivil toplumu örgütlerinin Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne katılım sürecinde yaratabileceği pozitif katkıları tespit etmek, Türkiye - Avrupa Birliği yaklaşımında bu tür kurumlara düşen rolleri belirlemek ve bu yönde atılacak adımların ve takip edilecek politikaların belirlenmesine katkıda bulunmaktır. Araştırma, Avrupa Türk sivil toplum kuruluşlarının siyasal partiler, kamu kuruluşları, basın ve yayın organları ile eğitim kurumlarında Türkiye lehinde kamuoyu yaratma potansiyelinin nasıl formüle edileceğine ve bunun için hangi yöntemlere başvurulması gerektiğine ve ne tür somut projeler geliştirilmesine ilişkin öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma çeşitli alanlarda etkinlik yürüten Hollanda Türk sivil kuruluşlarının oluşturduğu toplumsal sermaye ve sosyal ağların potansiyel gücünü ve bu gücün Türkiye-AB ilişkilerine yapıcı bir şekilde yansımalarının yöntemlerini tespit etmeyi amaçlayan bu araştırma disiplinler arası bir yaklaşımla konuyla bilimsel tartışmalara da katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Diğer yandan bu araştırma Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde uzun vadeli politikaların belirlenmesinde karar verme mekanizmasında olan siyaset adamı, bürokrat ve uzmanlara doğru ve güvenilir bilgiler sunmayı amaçlamaktadır.

61 Bkz. Rotberg, R. I. (2000) “Social Capital and political Culture in Africa, America, Australasia and Europe”, *Patterns of Social Capital: Stability and Change in Historical Perspective* içinde (ed. Robert I. Rotberg), Cambridge: Cambridge University Pres: 1-18.

62 Bkz. Portes, A. (ed.) (1995) *The Economic Sociology of Immigration: Essays on Networks, Ethnicity and Entrepreneurship*, New York: Russell Sage Foundation.

3.3 Araştırmanın Tarihi ve Fikri Arka Planı

İsteğe bağlı veya zorunlu uluslararası insan göçü tarihin her döneminde rastlanan ve günümüzde de devam ederek sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlere neden olan yaygın bir olgudur. Savaş, sel, yangın ve deprem gibi felaketler, refah ve istihdam arayışı gibi ekonomik nedenler ile baskılardan kurtulma, düşünce ve fikir hürriyeti elde etme uğruna güvenli ve özgür bir ülke arayışı gibi siyasal nedenler geçmişte olduğu gibi günümüzde de nüfus hareketlerine ve göçlere neden olmaktadır⁶³. Göçlerin neden olduğu geniş çaplı ve derin değişimler sosyolojik araştırmaların en önemli konuları arasında yer almaktadır⁶⁴. Her ne kadar ulus devletlerin ortaya çıkışı ile bağımsızlık ve egemenliğin birer göstergesi olan sınırlar ortaya çıkmış ve nüfus hareketliliğinin önüne engeller örülmüş ise de yasal veya yasal olmayan yollardan çok sayıda insan sınırları aşarak farklı ülkelere göçmüş, oraya yerleşmiş ve çoğunlukla da göç ettikleri ülke toplumlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir⁶⁵. Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri gelişmiş ülkeler olarak göçlerin başlıca merkezleri haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerindeki demokratik sivil kültür ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin yarattığı refah ve istihdam imkanları bu merkezlere yapılan göçü artırmıştır⁶⁶. Küresel bir gerçeklik olan uluslararası ve ulus aşırı göçler sonucunda hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Avrupa ülkelerinde çok kültürlü bir toplumsal yapı oluşmuştur. Göçmenlerin oluşturduğu azınlık gruplar farklı dini, etnik, kültürel ve linguistik kimlikleriyle bu ülkelerin sosyal ve demografik yapısındaki heterojenliği artırmış ve kendi kimliklerini, çoğunlukla anayurt özlemini ve bağlılığını da kaybetmeden, yeni ülkelerinde tekrar üretmişlerdir.

⁶³ Küresel göç eğilimleri ve uluslararası göç sistemleri hakkında bkz. M. K. Kritz, C. B. Keely ve S. M. Tomasi (eds.) *Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements*, New York: Staten Island; Kritz M. M., Lim. L. L. ve Zlotnik, H. (eds.) (1992) *International Migration System, A Global Approach*, Oxford: Clarendon Press.

⁶⁴ Sosyolojik bir problem olarak göçün analizi hakkında bkz., Jansen, C. J. (1970) 'Migration; a sociological problem' in C. J. Jansen (ed.) *Readings in the Sociology of Migration*, London: Pergamon Press.; Nowotny, H. J. H. (1981) 'A sociological approach toward a general theory of migration' in M. M. Kritz, C. B. Keely ve S. M. Tomasi (eds.) *Global Trends in Migration*, New York: Staten Island: 63-83. Göç teorileri hakkında kapsamlı bir tahlil için bkz. Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (1993) 'Theories of International Migration: A Review and Appraisal' *Population and Development Review*, Vol. 19, No. 3: 431-466.

⁶⁵ Ulus devlet göç ilişkisi, uluslararası göçlerin neden olduğu değişimler ve ulus devletlerin geliştirdiği politikalar hakkında bkz., Joppke, C. (1999), *Immigration and the Nation State*, Oxford University Press, Oxford.

⁶⁶ Avrupa'ya göçler için bkz. Fassmann H. ve Münz, R. (eds.) *European Migration in the Late Twentieth Century: Historical Patterns, Actual Trends and Social Implications*, Aldershot: Edward Elgar; Fassmann, H. ve Münz, R. (1994) 'Patterns and Trends of International Migration in Western Europe' H. Fassmann ve R. Münz (eds.) *European Migration in the Late Twentieth Century: Historical Patterns, Actual Trends and Social Implications*, Aldershot: Edward Elgar: 3-34.

Türklerin Batı Avrupa ülkelerine göç süreci 1950 sonları ve 1960'ların ilk yıllarından başlayarak devam etmiştir. 1973 yılındaki petrol krizine dayalı ekonomik duraklama göç hareketini bir süreliğine kesintiye uğratmakla birlikte aile birleşimi şeklinde dışarıya göç hareketi ivme kazanarak devam etmiştir. Türkiye'ye dönüş planları sadece mitolojik bir niyet olarak kalmış ve aile birleşmeleri ile Avrupa'daki Türk nüfusu her yıl gittikçe artmıştır⁶⁷. Günümüzde Avrupa'da 4 milyona yakın Türkiye kökenli insan yaşamaktadır. Avrupa'daki Türk nüfusun büyük bir çoğunluğu buldukları ülke vatandaşlığına geçmiş ve göçmenlik statüsünü terk etmek suretiyle bu ülkelerde yerleşik hayat sürmeye başlamıştır⁶⁸ Avrupa'da doğup büyüyen genç kuşaklar da eğitimlerini bu ülkelerde almakta, bu ülkelerin okullarında sosyalleşmekte ve yaşadıkları toplumun sivil değerlerini benimsemektedir.⁶⁹ Bunun sonucu olarak yeni kuşaklar ciddi bir sivil toplum bilinci geliştirmekte ve bu nedenle de Türkler tarafından kurulan sivil kuruluşların sayısı Avrupa çapında artarak geniş bir örgütlenme ağı oluşturmaktadır. Araştırma yukarıda açıklanan tarihi derinliğin izlerini sürmekte ve günümüzdeki Türk sivil toplum kuruluşlarını mercek altına alarak Hollanda örneğinden hareketle Avrupa Türklerinin toplumsal sermayeye dönüşüm sürecini irdelemektedir.

⁶⁷ Avrupa'ya Türk göçü bir çok çalışmanın konusu olmuştur. Bu konuda bkz. Abadan-Unat, N. (ed.) (1976), *Turkish Workers in Europe 1960-1975, A Socio-Economic Appraisal*, E.J. Brill, Leiden; Abadan-Unat, N. (1985), 'Identity Crisis of Turkish Migrants, First and Second Generation' in Ilhan Basgoz ve Norman Furniss (eds.), *Turkish Workers in Europe*, Indiana University Press, Bloomington, 3-22; Beeley, B. (1983), *Migration, The Turkish Case*, Third World Studies, Case Study 8, The Open University Press, Milton Keynes, Paine, S. (1974), *Exporting Workers: The Turkish Case*, Cambridge University Press, Cambridge Martin, P. L. (1991), *The Unfinished Story: Turkish Labour Migration to Western Europe*, World Employment Programme, International Labour Office, Geneva.

⁶⁸ Geniş bilgi için bkz. Castles, S., Booth, H., & Wallace, T. (1987), *Here For Good, Western Europe's New Ethnic Minorities*, Pluto Press, London.

⁶⁹ Kağıtçıbaşı, Ç. (1987), 'Alienation of the Outsider: The Plight of Migrants', *International Migration*, Vol., XXV, No.2: 195-209; Van Der Lans, J & Rooijackers, M. (1996), 'Ethnic Identity and Cultural Orientation of Second Generation Turkish Muslim Migrants' in W. A. R. Shadid & P. S. van oningsveld (eds.), *Political Participation and Identities of Muslims in non-Muslim States*, Kok Pharos, Kampen: 174-189.

Figür 1. Avrupa'daki Türklerin Ülkelere göre dağılımı

	1973	1984	1995	2003
Almanya	615,827	1,552,32	1,965,577	2,053,600
Fransa	33,892	144,790	254,000	311,356
Hollanda	30,091	154,201	252,450	352,000
Avusturya	30,527	75,000	150,000	134.229
Belçika	14,029	63,587	90,425	70,701
Danimarka	6,250	17,240	34,700	35,232
Britanya	2,011	28,480	65,000	79,000
Norveç	-	3,086	5,577	10,000
İsveç	5,061	20,900	36,001	38,844
İsviçre	19,710	48,485	76,662	79,476
İtalya	-	-	-	10,000
İspanya	-	-	-	1,000
Finlandiya	-	-	-	3,325
Lihtenştayn	-	-	-	809
Lüksemburg	-	-	-	210
Toplam	777,727	2,108,09	2,930,392	3,179,782

3.4 Avrupalı Türkler ve AB Üyelik Süreci

1950 sonları ve 1960 başlarında Türkiye’den Avrupa’ya başlayan işçi göçü hareketi, gidenlerin Avrupa’ya yerleşmeleri ve buldukları ülke vatandaşlıklarına geçmeleriyle birlikte, 21. yüzyılın başlarında artık karşımıza “Batı Avrupa Türkleri” gerçeği olarak çıkmaktadır. Türkiye’den Avrupa’ya göç hareketinin başlangıcından kısa bir süre sonra Avrupa Birliği ile olan ilişkiler başlamıştır. Avrupa Birliği ile olan ilişkiler 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanıp 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren ve AET ile Türkiye arasında ortaklık ilişkisinin kurulmasını sağlayan Ankara Anlaşmasına dayanmaktadır. Avrupa’daki Türk işçi sayısı gittikçe artan bir eğilim göstermiş ve bu süreçte Türkiye – Avrupa Birliği ilişkileri de çeşitli aşamalardan geçmiştir. Ancak Avrupalı Türklerin siyasal, ekonomik ve demografik potansiyellerinin bu sürece nasıl katkıda bulunabileceği üzerinde yeterince düşünülmemiştir. Türkler, göçün ilk yıllarından itibaren modern demokrasilerin vazgeçilmez aktörleri kabul edilen sivil toplum kuruluşları oluşturmuşlar ve son dönemlerde de siyasal hayata aktif olarak katılmaya başlamışlardır.

Bugün resmi kayıtlara göre sayıları üç, resmi olmayan tahminlere göre ise dört milyonu aşan Avrupa Türkleri, buldukları ülkelerdeki siyasi ve sosyal gelişmelere ilgisiz kalmamakta, seçimlerde oylarını kullanmakta, kendi içlerinden çıkan adayları desteklemekte ve siyasi hayata aktif olarak katılmaktadır. Türkler, ekonomik hayatta da ciddi girişimlerde bulunmakta, istihdam yaratma ve vergi ödeme gibi davranışlarıyla örnek birer vatandaş olarak saygınlıklarını artırmaktadırlar. Toplumsal sorumluluklarının gereği olarak sivil ve sosyal yardım kuruluşlarına katkıda bulunan Türkler diğer göçmen topluluklara göre en örgütlü toplum olarak karşımıza çıkmakta ve kurmuş oldukları yüzlerce organizasyonla farklı alanlarda etkinliklerini sürdürmektedirler.

Avrupa’da bireysel anlamda da modern, eğitilmiş ve kendine güvenen bir Türk kuşağı yetişmektedir. Türkler arasında yetişen donanımlı bireyler devlet dairelerinde ve özel sektörlerde ciddi görevler almakta, sayıları her geçen gün artan eğitilmiş kuşak bugüne kadar sunulan olumsuz Türk imajının tam tersi bir görüntü sergilemekte ve yıllardır oluşmuş önyargıları bertaraf etmek için gayret sarf etmektedirler. Genç Türkler hem Türkiye kökenli olduklarının bilincindedirler, hem de içinde buldukları ülke ve insanlarıyla ortak çalışmalar yapmanın, diyalogu geliştirmenin bilincindedirler. Türkiye’deki siyasi çekişmelerle ilgilenmek yerine yaşadıkları ülkenin siyasal hayatına katılan bu kuşak aynı

zamanda Türkiye'nin kalkınması, gelişmiş ülkeler seviyesine çıkması ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine alınması için çalışmalar yapmaktan da geri kalmamaktadır. Bu araştırma Avrupa'daki yukarıda da belirtildiği gibi Türklerin toplumsal bir kapital olarak ciddi bir potansiyel oluşturduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

3.5 Araştırma ve Veri Toplama Yöntemleri

Araştırma Hollanda Türk sivil toplum kuruluşları, iş, sanat, siyaset, eğitim ve medya alanlarında toplumda temayüz etmiş kanaat önderleri, eğitimciler, araştırmacılar ve bazı yayın kuruluşları ile sınırlandırılmıştır. Ancak elde edilecek bulguların diğer Avrupa ülkeleri açısından da yararlı olacağı düşünülmektedir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak yüz sivil toplum kuruluşunu kapsayan ve 65 sorudan oluşan bir anket uygulaması ve yirmi kişiyle derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Her mülakat 1 saate yakın sürmüş ve aynı zamanda videoya kaydedilmiştir. Tablo 1'de görüldüğü gibi anket gönderilen yüz kuruluştan doksanı anket formunu doldurarak geri bildirimde bulunmuş ve araştırmaya katkıda bulunmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya katılan kuruluş sayısı

Araştırmaya katılan kuruluş sayısı	(%)
Ankete katılan ve geri bildirimde bulunan	90,0
Ankete katılmayan ve bilgi vermeyen	10,0
Toplam	100.0

Mülakatları etkin bir şekilde sürdürmek için ilgili sivil toplum kuruluşları ve uzmanlarla önceden randevu alınmış ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Potansiyel bilgi kaynağı olan kişiler çoğunlukla önceden aranarak araştırma hakkında bilgilendirilmiş ve genellikle randevu ile daha önceden tayin edilen mekanda özel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin soruları önceden hazırlanmış ve derinlemesine söyleşiler gerçekleştirilmiştir. Sivil kuruluş temsilcisinin veya kendisiyle konuşulan

gözlemcinin cevaplarına göre bazen yarı-planlı detaylı (semi-structured in-depth) söyleşi yöntemiyle veri toplanmıştır.⁷⁰ Yüz yüze görüşmelerde, görüşmecinin izni de alınarak olarak mülakatlar kaydedilmiştir.

Bu çalışmada anket uygulaması başlıca veri toplama yöntemi olarak kullanılmış ve böylece kısa zamanda çok sayıda sivil kuruluşun detaylı bir anket araştırmasına katılması sağlanmıştır. Verimli bir anket uygulaması önce bir pilot çalışma yapılmış, ön hazırlıklardan sonra katılımcıların anket formlarını belli bir zaman diliminde ve uygun ortamlarda okuyup doldurmaları sağlanmıştır.⁷¹ Araştırma uygun şartlar sağlandığında ve yeterli ön hazırlıklar yapıldığında, bundan da önemlisi anket formu dolduracak kişilerin olumlu tavır geliştirmeleri durumunda anket yöntemi ile de bilgi toplanmasının yararlı olacağını göstermiştir. Her araştırma metodunun kendisine mahsus güçlü ve zayıf yönleri vardır. Araştırmamızda bu nedenle disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmiş ve bu sayede mümkün olduğunca birbirini destekleyen, birbirinin boşluğunu dolduran bir yöntem takip edilmiştir. Konuyla ilgili literatür dışında başlıca bilgi kaynakları olarak sivil kuruluş temsilcilerine, bunların yönetici ve üyelerine, uzun yıllardır Hollanda'da yaşayan uzmanlara, araştırmacılara, Türk kökenli politikacılara, eğitimciler, gazetecilere, hükümet danışmanlarına ve üst düzey profesyonel yönetici ve işletmecilere başvurulmuştur.

Tablo 2 de görüldüğü gibi araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının yüzde 16,7'si 1974-1984 arasında kurulmuştur. Sivil kurumların bu dönemde yavaş yavaş kurulduğu görülmektedir. Bunun temel nedenleri arasında ilk kuşak Türkler arasında sivil bilincin yeterince gelişmemiş olması, kurumlaşma için gerekli fikri altyapı, ekonomik birikim ve donanımlı insan gücü kaynaklarının yeterli olmayışı gibi nedenler sayılabilir.

⁷⁰ R. B. Burgess, "The Unstructured Interview as a Conversation", R. B. Burgess (ed), *Field Research: A Sourcebook and Field Manual*, London: Routledge, 1992, s. 107.

⁷¹ A. N. Oppenheim, *Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurement*, London: Pinter Press, 1992, s. 37.

Tablo 2. Araştırmaya katılan kuruluşların faaliyete başlama yılı

Kuruluşunuz ne zaman faaliyete başladı?	(%)
1974-1984 arası	16,7
1985-1995 arası	40,7
1996-2004 arası	42,6
Toplam	100.0

Türkiye 1950'lere kadar tek partili bir siyasal deneyim yaşamış ve çok partili dönemde de askeri müdahalelerle demokrasi zaman zaman askıya alınmıştır. Demokratik ve katılımcı siyasal kültürün tam olarak yerleşmediği dönemlerde sivil bilincin gelişmesi ve sivil kurumlaşmanın ortaya çıkabilmesi için verimli bir zeminin olduğu söylenemez. İşte Türkiye'nin demokratikleşme ve sivilleşme sürecini bazı müdahalelerle kesintiye uğratan bir siyasal kültürle yetişen ilk kuşak göçmenlerin Hollanda ve diğer Avrupa ülkelerine geldiklerinde hemen sivil toplum kuruluşları kurmaları beklenemezdi çünkü sivil düşünce bu kuşak arasında gelişmiş bir düzeyde değildi. Türkiye'de sivil toplumun gelişmesi 1980 ortalarına kadar yavaş olmuştur. 1987 yılında AB'ye tam üyelik başvurusu, liberal pazar ekonomisinin etkin şekilde uygulanmaya başlaması, özelleştirme sürecinin hızlanması ve Türkiye'nin dünyaya açılması ile sivil toplum ve bunun kurumsal altyapısı daha hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Avrupa'da yaşayan Türkler arasında da sivil bilinçlenme anlamında 1985 sonrasında belirgin bir gelişme olduğu gözlenmektedir.

Hollanda'da araştırmaya katılan örgütlerin yüzde 40,7'sinin 1985-1994 arasında kurulduğu gözlenmektedir. Göç süreci 1960'larda başlamış ancak sivil toplum kuruluşlarının etkin bir şekilde ortaya çıkması yaklaşık yirmi yıl almıştır. Bunda sivil bilincin yeterince gelişmediği faktörü gibi Türkiye'ye dönüş planlarının da etkisi olmuştur. Ancak Türklerin yaşadıkları ülkelere yerleşmeleri, aile birleşimleri ve çocukların gelmesi ile birlikte yeni yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmış ve bunların karşılanması için dernek, vakıf, cami ve hafta sonu okulları gibi sivil inisiyatifin kullanılmasını gerektiren kurumlar ortaya

çıkılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Hollanda'daki sivil örgütlerin yüzde 42,6'sı 1995-2004 yılları arasında kurulmuştur. Bu verilerden anlaşıldığına göre sivil bilincin özellikle son yıllarda ciddi bir gelişme gösterdiği ve bu gelişmenin kurum sayısındaki artışla kendini gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu gelişmenin gerisinde Hollanda'da yetişen eğitilmiş genç kuşakların, Hollanda'daki sivil toplum anlayışı ve geleneğinin topluma kazandırdığı değerlerin bilincine varan Türk aydınların ve aktivistlerin önemli rolü olduğu düşünülmektedir. Türklerin kurduğu sivil kuruluşların üye sayılarına, etkinlik alanlarına, diğer kuruluşlarla ilişkilerine bakıldığında Türklerin sivil bilinci ve sivil toplum değerlerini benimsediklerini yani Hollanda toplumu ile bu anlamda bütünleştiklerini söylemek mümkündür.

Araştırmaya katılan kuruluşlar kuruluş amaçları, biçimleri ve yapısal özellikleri itibariyle farklılık göstermektedir. Tablo 3'te görüldüğü gibi kuruluşların yüzde 40,7'si dernek, yüzde 50'si vakıf, yüzde 1,9'u siyasi örgüt, yüzde 3,7'si dini kuruluş ve geri kalan yüzde 3'ü de daha farklı türden kuruluş olduklarını belirtmiştir.

Tablo 3. Kuruluşların kendilerini tanımlamaları

Kuruluşunuzu nasıl tanımlarsınız?	(%)
Dernek	40,7
Vakıf	50,0
Siyasi Kuruluş	1,9
Dini Kuruluş	3,7
Diğer	3,7
Toplam	100.0

Tablo 3 de belirtildiği gibi Hollanda'daki Türk sivil toplum kuruluşları arasında en fazla dernek ve vakıfların olduğu görülmektedir. Türkler arasında kuruluş yasaları, işletme ve faaliyet ilkeleri en çok bilinen ve Hollanda odaklı etkinlikler düzenleyen en yaygın kuruluşlar dernekler ve vakıflardır. Dernek ve vakıflar gelişmiş demokratik ve sivil bütün toplumlarda oldukça önemli bir yere sahiptir. Siyasi kuruluş sayısının belirgin şekilde az oluşu da önemli bir bulgudur. Bu siyasi kuruluşlar genellikle Türkiye'deki siyasi olayları faaliyet alanı olarak görüyor. Bu tür kuruluşlara ciddi bir ilginin olmadığı görülmektedir. Türklerin artan oranda Hollanda'daki yerel ve ulusal politikayla ilgilendikleri söylenebilir. Yerel, genel ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde adaylık ve seçilme oranlarına bakıldığında Türklerin küçümsenemeyecek bir başarı elde ettikleri görülmektedir. Araştırma sonuçları Türklerin siyasi ilgilerinin Hollanda olduğunu, siyasi katılım ve temsil konularında istekli olduklarını yani Hollanda toplumu ile uyumlu bir yaşam sürmek istediklerini ortaya koymaktadır.

Araştırmaya katılan kuruluşların etkinlik düzeylerine ve faaliyetlerinin boyutlarına bakıldığında yukarıdaki gözlemi destekleyen verilerin ortaya çıktığı görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre Türk kuruluşlarının etkinliklerinin merkezinde Hollanda yer almaktadır. Sivil kuruluşların büyük bir çoğunluğu yerel ve ulusal düzeyde olmak üzere Hollanda'da faaliyet göstermektedir. Bu eğilimi de Hollanda toplumu ile bütünleşme çabası olarak değerlendirmek mümkündür.

Tablo 4. Kuruluşların etkinlik düzeyleri

Kuruluşunuz hangi düzeyde etkinliklerini geliştirmektedir?	(%)
Yerel düzeyde,	55,6
Ulusal tüm Hollanda düzeyinde	31,4
Uluslararası düzeyde	13,0
Toplam	100.0

Tablo 4’te görüldüğü gibi araştırmaya katılan sivil kuruluşların yarısından fazlası (yüzde 55,6) yerel düzeyde, yüzde 31,4’ü ulusal düzeyde faaliyet yürüttüklerini belirtmekte yani toplam olarak yüzde 87 gibi büyük çoğunluğu Hollanda’yı merkez alan etkinlik düzenlediklerini ifade etmektedir. Bu oldukça anlamlı bir bulgudur çünkü bu, kuruluşların faaliyet alanı olarak içinde yaşadıkları toplumu ve ülkeyi merkez olarak seçtikleri, sorunlarının çözümü için bu ülke ve toplumun imkanlarından yararlanmayı hedeflediklerini, çözümü başka yerde değil Hollanda’da aramayı tercih ettiklerini göstermektedir.

Türk sivil kuruluşlarının ilham kaynağı ve hedef kitlesi Hollanda Türkleri ve Hollanda toplumu olarak görülmektedir. Ancak küreselleşen ve iletişimin her alanda geliştiği bir ortamda bazı sivil kuruluşların dış dünyadan tamamen kopuk olması düşünülemez. Araştırmaya katılan bir sosyolog bazı Türk sivil kuruluşların sadece yerel düzeyde faaliyet sürdürdüğünü, bu nedenle de etkinlik düzeylerinin ve alanlarının sınırlı kaldığı belirterek bunun nedenleri ve sonuçları hakkında şu görüşleri dile getirmektedir:

“Türk sivil kuruluşlarının en büyük sorunlarından biri zaman zaman marjinal kalmaları. Bu büyük bir sorun. Genellikle kenarda ve kıyıda hareket ediliyor. Marjinallik bazen sadece Türklere yönelik olmaktan da öte hatta Türklerin içerisinde sadece belirli kesime yönelik olarak etkinlikte bulunma şekline bürünüyor. Yerel kalmanın gerisinde ise insan kaynağı sorunu yatıyor. Ülkesel çapta geniş iş yapabilmek ve projeler üretebilmek için profesyonel olmak lazım. Bu konuda uzman kişilerin maaşını vereceksiniz ve amatör yönetimden kurtulacaksınız. Aksi halde marjinal kalırsınız. Türk sivil kuruluşlarının bir kısmı hala çok yerel, halbuki ulusal düzeyde etkinlik ve etki yapacak potansiyel güçleri var. Bunu açığa çıkarmak için profesyonelleşme gerekiyor. Hem kendi sorunlarını çözmek hem de AB ilişkilerine katkıda bulunmak için yereli ihmal etmeden ulusal ölçeğe ulaşmak zorundadır. Akdi takdirde marjinal olmanın sıkıntıları sürecektir. Yani uzun vadede, profesyonel bir şekilde, belirli bir vizyon geliştirerek, bir misyonu yüklenecek ve bunun pratik uygulamasını planlayıp götürebilecek kadrolu, belki bir elin beş parmağı kadar kurum da olsa, gayet iyi bir takım mücadelesi verecek ekiplere ihtiyaç var.”

Sivil kuruluşların bir kısmı yerel ve ulusal düzeyin de ötesinde faaliyet gösterecek bir kapasite, vizyon ve birikime ulaşmıştır. Araştırmaya katılan sivil kuruluşların yüzde 13’ü uluslararası düzeyde etkinliklerde bulduklarını belirtmektedir ki bu da bazı kuruluşların sınır ötesi faaliyetler yapacak kadar geliştiklerini göstermektedir. Bu anlamda

bazı kuruluşların özellikle sağlık ve eğitim alanlarında Türkiye’de sürdürdükleri yardımlar dikkat çekmektedir.

Hollanda’da yetişen genç kuşakların eğitim, kültür, meslek ve uyum profiline bakıldığında geleceğe umutla bakıldığı görülmektedir. Özellikle sivil kuruluşların önümüzdeki yıllarda profesyonel yönetime geçmesinde ve etkinlik alanlarını önce yerelden ulusal ve nihayet uluslar arası bir boyuta taşımada genç kuşakların ciddi bir potansiyel oluşturdukları gözlenmektedir. Uzun yıllar bu konuda araştırmalar yapan bir uzmanın konuyla aşağıdaki ilgili görüşleri de bu gözlemi doğrular niteliktedir:

“Kırk yıl evvel Hollanda’ya göç edenler Türkiye’nin kırsal kesiminden geldi yani değil selektif bir göç oldu. Türkiye’de genelde mesleki başarısı ve eğitim düzeyi çok düşük olan ve dolayısıyla neticede monolitik bir yapıya sahip bir grup insanı bir araya getiriyorsunuz ve bu insanlar hiç tanımadığı, organizasyon yapısını, iktisadi sürecini bilmediği bir ülkede işçi konumuna geliyor. Bu insanların kenti algılaması, içinde bulunduğu ülkeyi tanımaları ve kendilerine bir yön çizmeleri ciddi bir meseledir. Bunların sağlıklı olması için vizyon sahibi bir takım insanların, müteşebbisleriyle öncü ruhlu bireylerin yükü taşınması gerekiyor. Öncü ruh demek, kendinizi aşmış olmanız ve Ben kimim? Nerden geldim? Nereye gidiyorum? Sorularına cevaplayarak bir misyon yüklenmeniz demektir. Egoist davranmadan, toplumun sorunlarını yüklenmek ve taşımak, bunun zahmetini de göğüslemeyi kabul etmek gerekiyor. Türk toplumunda öyle bir hassasiyet var. Yüksek eğitilmiş genç nesil var. Kendini aşabilmiş ve hizmetkar liderliği üstlenmiş bir grup var. Bunlar kendisini beğenen ve menfaat peşinde koşan insanlar değil. Akıllı ve rasyonel hareket eden, kendisini kurtaran ve toplumun sorunlarını çözmeyi gaye edinmiş bir takım insanlar var. Bunlar özellikle öğrencilere yönelik çok iyi çalışmalar yapıyorlar. Eğitim seviyesini arttırmaya çalışıyorlar. Artık bunu çok profesyonel bir şekilde yaptıklarını kanıslındayım ben. Bu insanlarımız şu anda üniversiteler dahil bir çok yerde çalışıyorlar, girişimciliğe yönelik faaliyetler yapıyorlar.”

Araştırmaya katılan sivil kuruluşların farklı örgütlenme biçimlerinde olduğu görülmektedir. Tablo 5’de görüldüğü gibi bu kuruluşların yüzde 29,6’sı federasyon veya konfederasyon gibi bir üst kuruluş özelliği taşıırken yüzde 68,5’nin üst kuruluş yapısında olmadığı görülmektedir.

Tablo 5. Kuruluş bir üst kuruluş müdür?

Kuruluşunuz bir üst kuruluş mudur?	(%)
Evet	29,6
Hayır	68,5
Cevap yok	1,9
Toplam	100.0

Araştırma üst kuruluşlardan çok bir üst kuruluşa bağlı olsun veya olmasın kendi önceliklerini, stratejilerini ve faaliyet yöntemlerini belirleme eğiliminde olan kuruluşların görüşlerine odaklanmıştır. Bu açıdan bakıldığında yani kuruluşların etkinlik düzeyleri, kendilerini tanımlamaları, kuruluş ve yapısal özellikleri açılarından bakıldığında araştırmanın temsili sonuçlara ulaştığı söylenebilir. Sadece üst kuruluşları veya üst kuruluşlara bağlı örgütleri temel alacak bir araştırma sonuçlarının sınırlı olacağı düşüncesinden hareketle kendisini bir üst kuruluşa bağlı hissetmeyen kuruluşların da araştırmada yer almasına özen gösterilmiştir.

Tablo 6. Kuruluşların bağlı olduğu yer

Kuruluşunuz herhangi bir üst kuruluşa veya federasyona bağlı mı?	(%)
Evet	38,8
Hayır	50,0
Cevap yok	11,2
Toplam	100,0

Tablo 6’da görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yarısı (yüzde 50) herhangi bir üst kuruluşa veya federasyona bağlı olmadığını, yüzde 38,8’i de bir üst çatı altında yer aldığını belirtmiştir ki bu sonuçlar elde edilen verilerin tekdüze ve yeknesak olmadığını farklı görüşleri, yaklaşımları ve eğilimleri içerdiğini ve temsil ettiğini göstermektedir. Araştırmada farklı amaç, yapı ve örgütsel modelleri temsil eden kuruluşların temsil edilmesi elde edilen sonuçların güvenilirlik düzeyini artırmakta ve Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının genel görünümü hakkında çok yönlü bilgi edinilmesini sağlamaktadır.

Araştırmaya katılan örgütlerin kuruluş amaçlarına ve önceliklerine bakıldığında da farklılıkların ve çeşitliliklerin olduğu gözlenmektedir. Bu anlamda da araştırma verileri temsili bir özellik taşımaktadır çünkü araştırma sadece belirli bir alanı amaç edinmiş kuruluşları değil farklı kuruluş amaçlarını benimsemiş kuruluşları kapsamaktadır. Tablo 7’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil kuruluşlarının temel amaçları kültür, kimlik, entegrasyon, siyasi temsil ve temel insan hakları ile ekonomi üzerine yoğunlaşmaktadır. Araştırma verilerine göre örgütlerin yüzde 16,7’si Türk kültür değerlerini tanıtmak amacıyla kurulmuştur. Hedef kitle olarak öncelikle Türkler ve sonra da Hollanda toplumu seçilmiştir. Kuşkusuz kültürel değerlerin tanıtılması amacının gerisinde kültürel değerleri ve kültürel kimliği yaşatma, genç kuşaklara aktarma ve kimlik krizine engel olma çabaları vardır. Örneğin hem Türkleri hem de Hollandalıları hedef kitle

olarak gören ve bu anlayışla faaliyet gösteren bir sivil kuruluş yetkilisi bu politikalarının gerisinde yatan düşünceyi şu şekilde dile getirmiştir:

“Hedef kitlemiz Türkler ve Hollanda kamuoyu. Biz Türklerin kurduğu ve ağırlıklı olarak bulunduğu bu sivil kuruluşun sadece Türklerle ve yerel düzeyde sınırlı kalmasını istemedik. Bu nedenle Hollanda kamuoyunu da hedef kitle olarak gördük. Çünkü bizim içinde bulunduğumuz sorunların çözümleri konusunda Hollanda kamuoyunu aydınlatma, Hollanda yetkililerinden ve politikacılarından bu sorunların çözümleri konusunda yardım almak ve ayrıca bu çözüme yönelik önerilerde bulunma gereğini hissettik. Şu anda da bunu uyguluyoruz . Türkiye’den kaynaklanan sorunlara yönelik dahi çalışmalar yapıyoruz. Örneğin yaz aylarında yoğun bir şekilde izine gidiyor vatandaşlarımız ve gidiş-geliş, gümrük ve vize işlemlerinde karşılaştıkları sorunların çözümü konusunda çalışmalar yapıyoruz. Bu konuda da daha çok yerel ve ulusal düzeyde politikacılarla görüşüyoruz. Mesela; Bulgaristan’daki yol güzergahında vatandaşlarımızın karşılaştıkları sorunları biz parlamenterlerle (Türk kökenli) görüştük. Hollandalı Dışişleri Bakanıyla görüştük. Bu şekilde biz ulaşabileceğimiz yere ulaşmaya çalışıyoruz. Kendi kabuğuna çekilmiş bir sivil kuruluş değil aktif ve dışa dönük bir kuruluşuz ve bu nedenle daha etkin çalışmalar yürütüyoruz.”

Türkler kendi kimlikleri ile Hollanda’da var olmaya ve asimilasyon yerine kendi kültür değerlerini koruyarak Hollanda toplumu ile bütünleşme eğilimindedirler. Bu nedenle de dil, müzik ve gelenekler gibi kültürel değerlerin bir taraftan genç kuşaklara aktarılmasına bir yandan da bu değerlerin Hollanda toplumundaki baskın değerlerle çatışmadığı gösterilmeye çalışılmaktadır. Kimlik açısından önemli olan bir başka kuruluş amacı ise dini ihtiyaçları karşılamak (yüzde 7,4) olarak belirtilmektedir. Türk kuruluşların, kültürel asimilasyona ve kimliksel çözülmeye engel olmaya çalıştıkları bunun için de kolektif kimliğin önemli unsurları ve kaynakları arasında yer alan kültürel değerleri ve dini inançları yaşatmaya çalıştıkları görülmektedir. Diğer etnik ve dini azınlık gurupları arasında da benzer amaçları taşıyan çok sayıda kuruluş vardır.

Tablo 7. Örgütlerin kuruluş amaçları

Örgütünüz hangi amaçla kuruldu?	(%)
Türk kültür değerlerini tanıtmak	16,7
Siyasal hakları elde etmek	3,7
Dini ihtiyaçları karşılamak	7,4
Ekonomik örgütlenme	3,7
Hollanda toplumu entegrasyon ve ayrımcılıkla mücadele etmek	9,3
Kadın haklarını savunmak	1,9
Diğerleri	9,2
Hepsi	48,1
Toplam	100.0

Tablo 7’de Hollanda toplumuna entegrasyon ve ayrımcılıkla mücadele amacıyla kurulan örgütlerin oranının yüksek oluşu da (yüzde 9,3) dikkat çekmektedir. Buna seçme, seçilme ve temsil gibi siyasal hakları elde etme amaçları da (yüzde 3,7) eklediğinde Hollanda Türk sivil kuruluşlarının, toplumu doğrudan etkileyen bir dizi önemli sorunun çözümüne yönelik amaçlarla kurulduğu görülmektedir. Bütün bu amaçların tümünü kuruluş amacı olarak benimseyen kuruluşların yüzde 48,1 düzeyinde oluşu ise sivil bilinçlenme düzeyinin yüksek olduğunu ve bu bilincin kurumlaşa biçiminde faaliyete dönüştüğü yani sadece potansiyel olarak kalmadığı ve günlük hayata yansıdığı

görülmektedir. Bu veriler ışığında Hollandalı Türklerin kültürel kimliklerini yaşatarak toplum ile bütünleşme eğiliminde oldukları, kadın hakları da dahil temel hak ve özgürlüklerini korumaya çalıştıkları, bunun için de siyasal süreçlere katılmaya istekli oldukları söylenebilir. Araştırma sonuçları ayrıca Hollandalı Türklerin kültürel gettolarda yaşamak istemediklerini, Hollanda toplumundan soyutlanmış, kültürel ayrımcılık duvarları ile kenara itilmiş bir hayat yerine kendi kimliklerini kaybetmeden ve çatışmadan uzak bir şekilde toplumla bütünleşmiş bir hayat sürmekten yana olduklarını göstermektedir.

Hollanda'daki Türk sivil kuruluşların yıllar içerisinde yeni şartlar ve gelişmelerin de etkisiyle değişime uğradığını ve evrildiğini görmek mümkün. Sosyal değişim ve yeni şartların ortaya çıkardığı sorunlar Türklerin dinamik ve aktif bir şekilde kurumsal faaliyetler içinde yer almasına ve değişime açık olmasına zemin hazırlamıştır. On beş yıldır Hollanda'da yaşayan bir sosyolog araştırma amacıyla görüşmeler sırasında Türk sivil kuruluşların geçirdiği evrimi şu şekilde açıklamıştır:

“İlk aşamada gelen insanlarımız daha çok dini ihtiyaçlarını giderme amacıyla dernek, vakıf ve cami gibi kurumlar oluşturdu kurdular. Bu süreci takiben Türkiye'deki siyasi akımların etkinliklerini arttırma amacıyla Hollanda ev Avrupa'da o parti ve siyasi görüşlere ait olan kişiler tarafından kurulan siyasi oluşumlar ortaya çıktı. Ama genelde siyasi bir fonksiyondan çok aynı siyasi rengi paylaştıklarını zannettikleri insanların bir araya gelip çay kahve içtikleri, sohbet ettikleri, hasret giderdikleri sosyal ortamlar yaratıldı. Ayrıca hemşeri dernekleri ve spor klüpleri kurulmaya başlandı. Sivil kurumlaşma da son 5-6 yıldır yeni bir akım var. O da Avrupa'da yaşayan Türk göçmenlerin kendi sorunlarını kendi çözmeleri doğrultusunda çalışmaların yoğunluk kazanmasıdır. Daha çok eğitim sorunlarıyla ilgili kurumlar gelişti. Eğitim faaliyetleri ilgili olarak yeni öğrenci dernekler, öğrencilere yardımcı ders ve kurs birimleri açıldı. Ayrıca işadamlarını bir araya getirme müteşebbisleri oldu. Bunlardan bir kısmı başarılı olurken bir kısmı sivil toplum örgütleri idaresi konusunda bilgisi olmayan kişilerce yönetildiği ve bazı grupların çıkarlarını ön plana çıkardıkları için başarısız oldu.”

Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil kuruluşlarının hedef kitlesine bakıldığında da yukarıdaki gözlemi destekleyen, yani Türklerin sadece kendi dünyalarında değil Hollanda toplumu ile paylaştıkları bir dünyada yaşamak istediklerini ve toplumdan soyutlanma gibi bir düşünceleri olmadığını görmek mümkündür. Araştırma sonuçları Türklerin bunu göstermek için de sadece Türkleri değil Hollandalıları da hedeflediklerini

ve ayrıca diğ er gurupları ,ötekiler' olarak görmek istemediklerinden dolayı dış a açılma eğ iliminde olduklarını göstermektedir.

Tablo 8'de de görü ldü ğ ü gibi Türk sivil kuruluş larının yüzde 42,6'sı hem Türkler hem de Hollandalıları hedefleyen etkinliklerde bulunmaktadır. Yüzde 42,2'si Türkleri hedef kitle olarak görmektedir ki kuruluş ların yapısı, hedefleri ve üyelerinin etnik, milli ve kültürel özellikleri göz önüne alındığında oldukça doğru bir kitle seçiminden bahsedilebilir.

Tablo 8. Kuruluş ların öncelikli hedef kitesi

Kuruluş unuzun öncelikli hedef kitesi hangisidir?	(%)
Türkiye kökenli Hollandalılar	42,6
Hollandalılar	1,9
Türkler ve Hollandalılar	46,3
Diğ er	9,3
Toplam	100.0

Her ne kadar sayıları fazla olmasa da sadece Hollandalıları hedefleyen kuruluş ların oldu ğ u da (yüzde 1,9) göz lenmektedir. Bu veriler ış ığında Türk sivil kuruluş larının bir taraftan mensup oldukları grubu hedefledikleri diğ er yandan ise içinde yaşadıkları topluma entegre olma eğ ilimlerinden dolayı Hollandalılarla da iletişim kurmaya çalış tıkları söylenebilir. Bu veriler ayrıca Türk kuruluş ların kendilerini soyutladıkları, Türkler dış ındaki kitleye ulaşamadıkları ve dış a dönük yüzlerinin bulunmadığı iddiasını da çürütmektedir.

Hollanda Türk sivil kuruluşlarını ilginç kılan bir başka özellik ise hedef kitle olarak seçilen yaş guruplarının farklılık ve çeşitlilik göstermesidir. Tablo 9’da görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 63’u herhangi bir yaş sınırlaması ve ayırımı yapmadan faaliyetlerini sürdürmektedir. Toplum bireylerinin tümünü kucaklayan bu yaklaşım oldukça yapıcı kapsayıcı olmakla beraber artık kuruluşların uzmanlık alanlarına göre yeniden yapılandığı çağımızda bu konuda yeni açılımlar gerektiği izlenimini vermektedir. Yani her kuruluşun belirli bir uzmanlık, deneyim ve birikimi olmalı ve buna bağlı hedef kitleleri belirlenmelidir ki daha etkin ve sürekli sonuçlar alınabilsin. Tablo 9’da görüldüğü kadarıyla bu anlamda da belirli adımlar atıldığı görülmektedir. Araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 20,3’lük bir kısmının gençleri başlıca hedef olarak seçmeleri anlamlıdır.

Tablo 9. Yaş gurubu itibariyle kuruluşların öncelikli hedef kitlesi

Yaş grubu itibariyle kuruluşunuzun öncelikli hedef kitlesi hangisidir?	(%)
Okul öncesi ve okul çağındaki çocuklar	3,7
Gençler	20,3
Yetişkinler	11,1
Yaşlılar	1,9
Tüm yaş gurupları	63,0
Toplam	100.0

Yukarıda da belirtildiği gibi Türk sivil kuruluşları kültürel kimliğin yaşatılması ve aktarılması konusunda duyarlı bir tutum göstermektedir. Kimlik politikası açısından önemli olan bu duyarlı yaklaşımın gençler üzerinde yoğunlaştığı görülüyor. Gençlik dönemi kimlik inşasının ve seçimlerinin yapıldığı, kimlik çatışmalarının yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Türk sivil kuruluşlar kültürel kimliğinin

farkında olan ve kendi kimliği ile toplumda var olan bir genç kuşak yetişmesine çalışmaktadır. Gençlerin okul, aile ve toplumda uyumlu ve başarılı bir hayat süreceği şekilde donanımlı olarak yetiştirilmesi amacıyla ciddi bir sivil girişim olduğu gözlenmektedir. Özellikle ilk kuşak ile sonra yetişen kuşaklar arasında yaşanan çatışmalar ve sürtüşmeler gençler üzerine yoğunlaşmaya neden olmuştur. Araştırma verileri, yetişkinleri hedef kitle olarak gören kuruluşların olduğunu da (yüzde 11,1) göstermektedir. Ancak özellikle yaşlıları hedefleyen, toplumun bu kesiminin ihtiyaçlarını gidermeye çalışan kuruluş sayısının kaygı verecek derecede az (yüzde 1,9) olduğunu görülmektedir.

Bulgulara hedef kitlenin cinsiyet dağılımı açısından bakıldığında, araştırmaya katılan kuruluşların her iki cinsiyet gurubuna da hitap etmeye çalıştığını, cinsiyet gurupları arasında bir ayrımcılık politikası gütmediklerini göstermektedir. Tablo 10'da görüldüğü gibi Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 87 gibi büyük bir oranı hem kadınları hem de erkekleri hedef kitle olarak görmekte, cinsiyet ayrımcılığı yapmamaktadır. Öte yandan sözü edilen kuruluşların yüzde 7,4'ü sadece kadınları hedef kitle olarak görmekte, yüzde 5,6'sı ise erkekleri hedef kitle olarak görmektedir.

Tablo 10. Cinsiyet gurubu itibariyle kuruluşların öncelikli hedef kitlesi

Cinsiyet grubu itibariyle kuruluşunuzun öncelikli hedef kitlesi hangisidir?	(%)
Kadınlar	7,4
Erkekler	5,6
Hem kadınlar, hem erkekler	87,0
Toplam	100.0

Yukarıdaki bulgular sivil toplum kuruluşları düzeyinde Hollandalı Türkler arasında kadın-erkek eşitliğine önem verildiğini, ilkesel anlamda cinsiyete dayalı ayrımcılık veya dışlama politikası güdülmediğini göstermektedir. Bunun nedenleri arasında sivil kuruluş temsilcilerinin eğitim ve kültür düzeyinin yüksek oluşu, eşit haklara

ilişkin toplumsal değerleri benimsemesi ve uyumlu bir toplumsal yapı için her iki cinsiyet gurubunun da sivil girişimlerden yararlanması gerektiği inancının varlığı sayılabilir. Sivil toplum örgütleri düzeyinde ortaya çıkan bu eşitlikçi yaklaşımın toplumun diğer katmanlarına yayılması için sözü edilen kuruluşların desteklenmesinin yararlı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşları yukarıda da işaret edildiği gibi yapısal ve örgütsel işleyiş bakımından farklılıklar göstermektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının esnek, şeffaf ve üyelik sistemine dayalı yapıları olduğu görülmektedir. Hollanda'daki Türk sivil kuruluşlar da önemli ölçüde üyelik sistemine dayalı bir örgütlenme biçimi gerçekleştirmiştir. Tablo 11'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 66,7'si üyelik sistemine dayalı bir yapıları olduğunu belirtmiştir. Üyelik sistemi kuruluşlara hem meşruiyet kazandırmakta hem de insan gücü ve ekonomik gelir açısından önemli bir kaynak sağlamaktadır. Üyelerin karar mekanizmalarına katılabileceği demokratik bir ortam sunmaktadır. Ayrıca üyelerin sayısı ölçüsünde temsil ve etkinlik gücü oluşmaktadır. Üyelik yoluyla oluşan sosyal ağ ve iletişim her alanda dayanışma ve güç birliği zemini oluşturmaktadır.

Tablo 11. Kuruluşların üyelik sistemi

Kuruluşunuzda üyelik sistemi var mı?	(%)
Üyelik sistemi var	66,7
Üyelik sistemi yok	33,3
Toplam	100.0

Tablo 11 araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 33,3'lük bir bölümünün üyelik sistemi olmadığını göstermektedir. Üyelik sistemi olmayan kuruluşlar gurup çalışmasına açık olmakla birlikte daha çok bireysel girişim ve kişisel birikimlere dayalı olarak etkinliklerini sürdürmektedir. Hollanda sivil toplum sistemini iyi bilen

eğitimli kişiler kurdukları sosyal ağlar ve örgütlerle toplumun çeşitli kesimlerini hedefleyen etkinlikler yürütmektedir. Kişisel birikim bu anlamda önemli bir sosyal sermaye olarak ön plana çıkmakta ve mevcut mekanizmaların başarılı bir şekilde kullanılması durumunda etkin sonuçlar alınabilmektedir.

Tablo 12’de üyelik sistemi olan kuruluşların üye dağılım sayısı ve oranı görölmektedir. Araştırma sonuçlarına göre üye sayısı 250’den az olan kuruluşların oranı yüzde 38,9 gibi yüksek bir oranda görölmektedir. Yani üyelik sistemine açık olan çok sayıda (yüzde 66,7) kuruluş olmasına karşın üyelik sayısı konusunda çok duyarlı ve aktif çalışılmadığı görölmektedir. Bu bulgular kişisel ve bireysel inisiyatifle kurulup geniş bir sosyal ağ vasıtasıyla toplumla iletişim kurabilen kuruluşların da başarılı olabileceği gözlemini desteklemektedir.

Tablo 12. Kuruluşların kayıtlı üye sayınız nedir?

Var ise kayıtlı üye sayınız nedir?	(%)
250'den az	38,9
250-500 arası	13,0
500'den fazla	14,8
Üyelik sistemimiz yok	33,3
Toplam	100.0

Öte yandan araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 13’ü üye sayılarının 250-500 arasında olduğunu belirtmiştir. Yüzde 14,8’lik bir oran ise üye sayılarının 500’den fazla olduğunu belirtmiştir. Üye sayıları yükseldikçe sosyal ağ genişlemekte ve ilgili kuruluşun saygınlık, etkinlik, temsil ve muhatap olarak kabul edilme potansiyeli yükselmektedir. Bütün bunlara rağmen Hollanda’daki Türk nüfusu göz önüne

alındığında sivil kuruluşlara üyelik alışkanlığının yeterince yaygınlık kazandığı ve bir geleneğe dönüştüğü söylenemez.

Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının toplumsal amaçlı faaliyetleri oldukça zengin bir görüntü sergilemektedir. Toplumsal faaliyetlerin merkezinde sürekli eğitim, bilgilendirme, bilinçlendirme ve uyum çalışmaları gelmektedir. Tablo 13'te görüldüğü gibi toplumsal faaliyetlerin başında Türk toplumunu sivil ve yasal hakları konusunda bilinçlendirmek gelmektedir.

Tablo 13. Kuruluşların yoğunlaştıkları toplumsal amaçlı temel faaliyetler

Kuruluşunuzun toplumsal amaçlı temel faaliyetleri hangi alanda yoğunlaşıyor?	(%)
Türk toplumunu hakları konusunda bilinçlendirme	25,7
Türk sanatı, kültürü ve etkinliklerini yürütme	9,3
Dil ve kültür gibi alanlarda eğitim düzenleme	9,3
Siyasal kampanyalara destek verme	1,9
Dini toplantılar düzenleme	9,3
Hollanda toplumuyla entegrasyon çalışmaları	7,4
Diğer	5,6
Hepsi	31,5
Toplam	100.0

Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 25,7'si temel hak ve özgürlükler konusunda toplumu bilgilendirmeye yönelik etkinlik düzenlemektedir. İş, eğitim, sağlık, emeklilik, ikamet ve sosyal yardımlar gibi konularda her vatandaşın bilmesi ve yararlanması gereken haklar konularında Türkleri bilgilendirme ve bilinçlendirme toplumsal amaçlı faaliyetlerin başında yer almaktadır. Bazı sivil kuruluşlar ise (yüzde 9,3) Türk sanatı, kültürü ve geleneklerini yaymaya, yaşatmaya ve öğretmeye çalışan sosyal etkinlik yürütmektedir.

Dil eğitimi ve kültürel mirası aktarmaya yönelik eğitim faaliyetleri düzenleyen kuruluşların oranı yüzde 9,3'tür. Bu kuruluşların temel amacı özellikle genç kuşakların kültürel kimliklerinin önemli kaynaklarından olan Türkçe'yi öğrenmelerini sağlamak ve istekli Hollandalılar için de dil kursları düzenlemek. Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 9,3'ü ise dini toplantılar düzenlemeyi başlıca toplumsal amaçlı faaliyetleri arasında saymıştır. Özellikle ramazan ayı veya diğer dini günlerde toplantılar yapan bu kuruluşlar zaman zaman da farklı yaş ve cinsiyet guruplarına hitap eden programlar düzenlemektedir. Programlara katılmaları için Türkiye'den de bazı bilim adamları ve din görevlileri de davet edilmektedir.

Öte yandan Türk sivil kuruluşların yüzde 7,4'ü Hollanda toplumu ile uyum faaliyetleri gerçekleştirdiklerini, Türkleri ve Hollandalıları bir araya getirmeye yönelik programlar hazırladıklarını ve iki toplumun kültürünü birbirine tanıtmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Siyasal kampanyalara ilgi duyan kuruluşların oranı ise sadece yüzde 1,9 düzeyinde kalmıştır. Bu veri Türklerin etnik ve azınlık gurupları hedefleyen değil, daha çok ulusal ölçekte siyasal kampanyalara ve Hollanda odaklı etkinliklere daha fazla ilgi duydukları izlenimini vermektedir. Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 31,5'lik bir bölümü ise sosyal amaçlı faaliyetlerinin tek boyutlu olmadığını, sadece belirli bir konuyla sınırlı kalmadığını ve çok boyutlu bir toplumsal amaçları olduğu için yukarıda sayılan bütün faaliyetleri gerek gördükçe ve talep geldikçe düzenlediklerini belirtmişlerdir. Bu veriler Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının geniş bir etkinlik alanı olduğunu ve başta eğitim olmak üzere toplumu ilgilendiren bütün alanlarda çok boyutlu bir yaklaşımla etkinlik gerçekleştirdiklerini göstermektedir.

Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının yıllık ortalama etkinlik sayısı ve bu etkinliklere katılanların oranı da birbirinden farklılıklar göstermektedir. Tablo 14'de görüldüğü gibi sivil kuruluşların yaklaşık üçte biri (yüzde

33,3) son bir yıl içinde yaptıkları etkinlik sayısının 1-5 arasında olduğunu, yüzde 29,6'sı 5-10 arasında etkinlik gerçekleştirdiklerini belirtirken yüzde 9,13'ü 10-15 arasında, yüzde 25,9'u ise son bir yıl içinde 15'ten fazla etkinlik gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir.

Tablo 14. Son bir yıl içinde gerçekleştirilen etkinlik sayısı

Son bir yıl içinde kaç adet etkinlik yaptınız?	(%)
1-5	33,3
5-10	29,6
10-15	9,3
15'ten fazla	25,9
Cevap yok	1,9
Toplam	100.0

Tablo 15 araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının düzenledikleri etkinliklere iştirak eden ortalama katılımcı sayısını göstermektedir. Etkinlik türü, etkinlik mekanına ulaşım, etkinlik süresi, katılımın herkese açık olup olmaması, ücretli olup olmaması ve program düzenleyicileri ve katılımcıları gibi değişkenler sivil kuruluşlarca düzenlenen etkinliklere katılım oranlarını etkilemektedir. Tablo 15'te yer alan verilere göre araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 5,6'sı etkinliklerine ortalama 1-20 kişinin, yüzde 14,8'i 20-40 kişinin, yüzde 20,4'ü 40-60 kişinin, yüzde 13'ü 60-80 kişinin, yüzde 11,1'i ise 80-100 kişinin katıldığını belirtmiştir ki bu veriler yıllık faaliyet sayısı ile oranlandığında etkinliklere katılım oranının küçümsenmeyecek boyutta olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 15. Etkinliklere katılan ortalama insan sayısı

Etkinliklerinize ortalama ne kadar insan katılıyor?	(%)
1-20 kişi arası	5,6
20-40 kişi arası	14,8
40-60 kişi arası	20,4
60-80 kişi arası	13,0
80-100 kişi arası	11,1
100 kişiden fazla	35,2
Toplam	100.0

Tablo 15'te en dikkat çeken veri ise araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 35,2 gibi yüksek oranda bir kısmının etkinliklerine ortalama yüzden fazla kişinin katıldığını belirtmesidir. Bu sonuç Hollandalı Türklerin sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerine ilgi duyduğunu, bu kuruluşlara güvendiğini ve destek verdiğini göstermektedir.

Her ne kadar etkinliklere katılım oranı küçümsenemeyecek olsa da etkilikleri düzenleyen kuruluşlar bu oranın yükselmesi gerektiğini ifade etmektedir. Tablo 16'da da görüldüğü gibi sivil kuruluşların yüzde 37'si hedefledikleri kitleye ulaştıklarını bu nedenle de etkinliklerine katılım sayısını yeterli bulmaktadır. Ancak bu kuruluşların yüzde 63'ü katılım sayısını yeterli bulmamaktadır.

Tablo 16. Etkinliklere katılanların sayısına ilişkin görüş

Size göre etkinliklerinize katılanların sayısı yeterli mi?	(%)
Evet	37,0
Hayır	63,0
Toplam	100.0

Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşları, üyelerinin ve etkinliklerine katılanların ilgilerini sürekli tutabilmek ve katılım oranlarını artırabilmek için zaman zaman görüş ve isteklerini almaktadırlar. Üyeler ve katılımcılar istek ve taleplerini bildirmek suretiyle sivil kuruluşların faaliyet ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Tablo 17’de de görüldüğü gibi istekler genelde sosyal, kültürel ve sanatsal etkinliklerin (yüzde 25,9) daha sık yapılması yönünde olmaktadır. Bunu çocukların eğitimlerine yönelik faaliyetler (yüzde 14,8) izlemektedir.

Kültür ve eğitim alanlarında daha fazla etkinlik istenmesinin gerisinde kültürel kimliğin aktarılması ve korunması kaygıları yatmakta ve genç kuşakların daha başarılı bir eğitim alması isteği bulunmaktadır. Türk çocukların genel eğitim içindeki başarı durumlarına bakıldığında ailelerin bu konuya artan oranda ilgi gösterdiklerini söylemek mümkündür.

Tablo 17. Kuruluş üyelerinin ve etkinliklere katılanların yoğunluklu istekleri

Üyeleriniz ve etkinliklerinize katılanların istekleri hangi alanda yoğunlaşıyor?	(%)
Sosyal, kültürel ve sanatsal etkinlikler	25,9
Ekonomik, sosyal ve siyasal hakların anlatılması	13,0
Çocukların eğitimiyle ilgili faaliyetler	14,8
Dini içerikli faaliyetler	5,6
Kadınlara ve yetişkinlere yönelik faaliyetler	3,7
Diğer	1,9
Hepsi	35,2
Toplam	100.0

Temel hakların öğrenilmesi konusunda da istek ve ilginin oluşu sivil ve siyasal hayata katılım konusundaki eğilimi göstermesi açısından önemlidir. Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 13'ü etkinliklere katılanların ekonomik, sosyal ve siyasal hakların anlatılması konusunda daha fazla faaliyet yapılmasını talep ettiklerini belirtmektedir. Bu talepler Türklerin Hollanda toplumuna uyum sağlamak için çaba gösterdiklerini bu nedenle de ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamın kurallarını ve mekanizmalarını daha iyi öğrenmeye çalışmaktadırlar. Katılımcıların istekleri arasında ayrıca dini içerikli faaliyetler (yüzde 5,6), kadınlara ve yetişkinlere yönelik faaliyetler de (yüzde 3,7) yer almaktadır. Kuruluşların yüzde 35,2'si ise etkinliklere katılanların yukarıda sayılan tüm faaliyetlerin artırılması yönünde istekte buldukları belirtmektedir.

Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının farklı kaynakları mobilize ederek fon imkanları yarattıkları gözlenmektedir. Bu kaynaklar arasında üyelerin aidatları başta olmak üzere bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Tablo 18’de görüldüğü gibi üyelerin aidatları, bağışları veya etkinliklere katılanların ödediği ücretleri fon kaynağı olarak kullandıklarını ifade eden kuruluşların oranı (yüzde 55,6) oldukça fazla görülmektedir. Bu kuruluşlardan bir kısmı üyelerinin dışında kaynak arayışına gerek görmediklerini çünkü böyle bir girişimin faaliyetlerini sınırlayabileceğini, fon sağlayanların müdahale etmek isteyebileceklerini ve bunun da bağımsızlıklarına gölge düşürebileceğini ifade etmektedir. Örneğin bir sivil kuruluş yetkilisi bu konuda şu kaygıları taşıdıklarını dile getirmiştir:

“Daha çok kendi üyelerimizin desteğiyle faaliyetlerimizi yürütüyoruz. Hiçbir yerden yardım almıyoruz. Çünkü yardım alan kendisine kaynak sağlayan ve aktarandan emir alabilir, fon sağlayanın etkisinde kalabilir ve orijinal amaçlarından sapabilir. Üyelerinin ve hitap ettiği kitlenin saygınlık ve güvenini yitirebilir. Bir örgüt, bir kurum, bir kişi kendi öz kaynakları dururken başka yerden yardım alıyorsa onun etkisinde kalabilir, yönlendirmesine açık olabilir. Bağımsızlığını yitirebilir. Burada bağımsız bir kuruluş olarak var olmaya çalışıyoruz bunun içinde sadece için üyelerden para alıyoruz. Çeşitli fonlardan ve kaynaklardan yararlanan kurumlarımız var ama biz özellikle derneklerimizin bağımsızlığı yapısını koruyabilmek için kesinlikle yardım almıyoruz.”

Bunun yanında dış fonlardan yararlanmamanın gerisinde hangi fonların mevcut olduğu, bunlardan yararlanmak için nasıl bir başvuru ve değerlendirme sürecinin bulunduğu bilinmemesi gibi unsurların da yer aldığını söylemek mümkündür.

Tablo 18. Etkinlikleri yürütmek için gereken mali kaynaklar

Etkinliklerinizi yürütmek için gerekli mali kaynakları nereden sağlıyorsunuz?	(%)
Üyelerin ve ya etkinliklere katılanların kişisel bağışlarına	55,6
Yerel yönetimin sağladığı fonlardan	22,2
Çeşitli bakanlıklar, kamu kuruluşlarının fonlarından	5,6
Uluslararası kuruluşların fonlarından	3,7
Diğer	11,1
Hepsi	1,9
Toplam	100.0

Araştırma sonuçları fon kaynakları arasında yerel yönetim ödeneklerinin (yüzde 22,2) ve uluslararası örgüt fonlarının da olduğunu göstermektedir. Kuruluşların kendi dışındaki kaynaklardan fon sağlama yönetim eğitimi, sistemi bilen, yerel ve ulusal düzeyde Hollanda kurumları ile iletişim kurabilen kişilerin elinde olması durumunda karşımıza çıkmaktadır ki bu bulgu da artık Türk sivil kuruluşlarının profesyonel yönetime geçmesi gerektiğini göstermektedir.

Hollandalı Türkler arasında kendi kabuğunda ve gettosunda yaşayanlar olmakla beraber genel eğilimin dışa dönük ve toplumla ortak bir yaşam sürme yönünde olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının daha önce bahsedilen hedef kitlesi ve faaliyetlerine katılanların kültürel yapısı bu gözlemi doğrular niteliktedir. Tablo 19’da görüldüğü gibi Türk sivil kuruluşların etkinliklerinin yüzde 38,9’una Türkler, Hollandalılar ve ülkedeki diğer etnik azınlıklar katılırken, yüzde 31,5’inin etkinliklerine

Türkler ve Hollandalılar katılmaktadır. Türklerden başka katılımcılara açık olan etkinlik oranları toplandığında etkin bu oranların toplamı yüzde 70,4 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 19. Etkinliklere ağırlıklı olarak katılanlar

Etkinliklerinize ağırlıklı olarak kimler katılıyor?	(%)
Sadece Türkiye'den gelenler	29,6
Sadece Hollandalılar	0,0
Türkiyeliler ve Hollandalılar	31,5
Türkler, Hollandalılar ve diğer azınlıklar	38,9
Toplam	100.0

Bu veriler bize Türklerin kendi köşelerinde yaşamaktan yana olmadıklarını, Hollandalı ve diğer azınlık guruplarıyla bir arada ve beraber yaşamaktan yana olduklarını bir kez daha göstermektedir. Hollandalı Türkler toplumun diğer kesimleriyle sürekli iletişim kurmaya çalışmakta ve bu nedenle de etkinliklerini herkese açık olarak düzenlemektedirler. Diğer yandan araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 29,6'sı etkinliklerine ağırlıklı olarak sadece Türklerin katıldığını belirtmiştir ki bu oran genel manzaraya bakıldığında yüksek görünmemektedir. Türk kuruluşlardan bazılarının etkinliklerini dil, din ve kültürel transfer gibi nedenlerle sadece Türklere yönelik yapması doğal karşılanmalıdır.

Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşları etkinliklerini duyurmak, faaliyetleri hakkında daha detaylı bilgi vermek, çalışmalarını kamuoyuna sunmak için oldukça farklı araçlar kullanmaktadırlar. Bu araçlar arasında en dikkat çekici olan son yıllarda İnternet kullanımı yoluyla milyonlarca kullanıcıya ulaşan web siteleridir.

Tablo 20. Kuruluşunuza ait her yayın organı

Kuruluşunuza ait herhangi bir yayın organı var mı?	(%)
Haber Bülteni	9,3
Dergi	11,1
İnternet/Web sitesi	33,3
Kitap	3,7
Cd, dvd ve vcd	3,7
Radyo/televizyon	1,9
Hepsi	3,7
Hiçbiri	3,3
Toplam	100.0

Araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 33,3'ü web siteleri yoluyla geniş bir kitleye ulaşmaya çalışmaktadır ki bu sitelerin genelde hem Türkçe hem de Hollanda'ca olduğu ve ülke dışından da ziyaret edildiği görülmektedir. Bunu yüzde 11,1'lik bir oranla dergi yayını izlemektedir. Yayımlanan dergilerin sayısı ve tirajı kesin olarak bilinmemekle beraber özellikle eğitimli kesim arasında revaçta olduğu gözlenmektedir. Araştırma sonuçlarına göre web siteleri ve dergileri yüzde 9,3'lük bir oranla haber bülteni, yüzde 3,7 ile kitap, cd, dvd ve vcd ürünleri ve yüzde 1,9 ile radyo-TV izlemektedir. Bütün bu araçların tümünü kullananların oranı ise yüzde 3,7'dir. Yukarıda sayılan iletişim araçlarından veya yayın organlarından hiçbirini kullanmayan kuruluşların oranı ise yüzde 33,3 olarak saptanmıştır. Bu bulgulara genel olarak bakıldığında araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının modern iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullandıkları ve yeni teknolojik gelişmelere kendi stratejileri doğrultusunda uyum

sağladıklarını söylemek mümkündür. Burada tekrar altı çizilmesi gereken konu eğitimli ve genç kuşakların bu araçları kullanma konusunda istekli ve başarılı oldukları yani gittikçe daha profesyonel düşünme eğilimi geliştirmeleridir. Gençler aynı zamanda bu araçları kullanmayan kuruluşların hala geleneksel iletişim yöntemlerini kullanmaya devam ettikleri ve bu nedenle de sadece sınırlı sayıda bireye ulaşabildiklerinin farkında görünmektedir.

Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının dışa dönük bir yüzü olduğunu ve iletişim kurmak için çaba gösterdiklerini belirtmiştik. İletişime açıklık ve Türklerle Hollanda toplumu arasında köprü kurma çabası Hollanda kuruluşları söz konusu olduğunda da kendini göstermektedir. Tablo 21’de görüldüğü gibi Türk sivil kuruluşların yüzde 77,8’i Hollandalı kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmakta ve işbirliği içinde bulunmaktadır. Hollandalı yerel ve ulusal kuruluşlarla ortak çalışma oranının yüksek oluşu sivil toplum kuruluşlarının entegrasyon sürecine ne kadar olumlu katkıda bulunabileceğini göstermektedir. Hollanda’daki Türk sivil kuruluşlar, Türkler ile Hollandalılar arasında bir köprü durumundadır. Türk toplumuna ulaşmanın, onlara yönelik etkinlikler düzenlemenin ve bunlardan sonuç almanın yolu Türk sivil toplum kuruluşlarının potansiyel gücünü artırmak ve bunu toplumsal hayata yansıtmakla mümkün olacaktır. Hollanda kuruluşları ile ortaklık yapma eğilimi aslında Türklerin Hollanda toplumu ile bütünleşme ve entegre olma eğilimi taşıdıkları şeklinde okunmalıdır.

Tablo 21. Kuruluşların Hollandalı kuruluşlarla ortak çalışmaları

Kuruluşunuz Hollandalı kuruluşlarla ortak çalışmalar yapıyor mu?	(%)
Evet	77,8
Hayır	18,5
Cevap yok	3,7
Toplam	100.0

Öte yandan araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 18,5'i Hollanda kuruluşları ile ortak çalışma yapmadıklarını belirtmiştir. Bunun temel nedenleri arasında Hollanda kuruluşları ile iletişim kurma sorunları, ortak çalışma yapmanın yanlış algılanması ve kuruluşun iç işlerine müdahale olarak görülmesi kaygısından doğan isteksizlik, etkin yönetim ve iletişim yeteneklerinin olmayışı ve ortak çalışmanın getireceği yararları görememek gibi nedenler sayılabilir.

Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının kurumsal kimlik algıları ve tanımları da farklılık göstermektedir. Tablo 22'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 25,9'u Türk kimliğini ön plana çıkarmakta ve kendilerini Türk sivil toplum kuruluşu olarak görmektedir. Dini ve milli unsurları birleştiren yani kurumsal kimliklerini Müslüman-Türk sivil toplum kuruluşu olarak gören örgütlerin oranı ise 11,1 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gruptaki kuruluşlar için Türklük duygusu ve İslam inancının kimlik algısı bakımından birinci derece önemli olduğu görünmektedir.

Tablo 22. Kuruluşların kurumsal kimlik tanımı

Kurumsal kimliğinizi hangi kategoride tanımlarsınız?	(%)
Türk (Sivil Toplum) Kuruluşu	25,9
Hollanda (Sivil Toplum) Kuruluşu	3,7
Hollanda-Türk (Sivil Toplum) Kuruluşu	37,0
Müslüman-Türk (Sivil Toplum) Kuruluşu	11,1
Hollandalı Müslüman - Türk (Sivil Toplum) Kuruluşu	13,0
Diğeri	5,6
Hepsi	3,7
Toplam	100.0

Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının yüzde 37'lik bir oranı kendilerini Hollanda-Türk sivil toplum kuruluşu olarak görmektedir. Buna ilaveten bu kuruluşların yüzde 13'ü kuruluşlarını Hollandalı Müslüman - Türk sivil toplum örgütü olarak tanımlamaktadır. Bu veriler Türkler arasında melez kimliklerin inşa edildiğini yani Türklerin kendilerini sadece Türk olarak görmediklerini aynı zamanda Hollandalı olarak gördüklerini, Türk ve Hollanda kimliklerini birleştirerek ve harmanlayarak yaşattıklarını göstermektedir. Araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 50'si Türk ve Hollandalı olmak arasında bir çelişki görmemekte ve her iki toplumun değerlerini benimsemektedir. Bu eğilim Türklerin entegrasyona karşı olmadığını, hem kendi kimliklerini koruyarak hem de bu kimliğe Hollandalı olma unsurunu ekleyerek toplumla bütünleşme çabasında olduğunu göstermektedir.

Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının çoğu Hollanda kurumlarıyla olduğu gibi benzer Türk kuruluşlarla da işbirliği içinde ortak çalışma eğilimindedir. Tablo 23'te görüldüğü gibi Türk sivil kuruluşların sadece yüzde 1,9'u benzer Türk kuruluşlar ile herhangi bir ilişkileri olmadığını belirtmektedir. Araştırmaya katılanların yarıdan fazlası (yüzde 55,6) benzer Türk kuruluşlarla yakın ilişkilerinin olduğunu belirtmektedir. Buna ilaveten yüzde 37'si sınırlı da olsa diğer Türk kuruluşlarla işbirliği yaptıklarını ifade etmektedir.

Özellikle son yıllarda Türk sivil kuruluşlarının geçmişe yönelik sığ tartışmalardan sıyrıldığı, kökeni oldukça gerilere giden siyasi ve ideolojik sürtüşmeleri geride bıraktıkları ve benzer kuruluşlarla ortak sorunların çözümü için zaman zaman bir araya geldikleri görülmektedir. Bu gelişmeler bir sosyal sermaye olarak Türk sivil kuruluşların işbirliği eğilimi içinde olduklarını ve kısır çekişmeleri geride bıraktıklarını göstermektedir. Yaklaşık 25 yıldır Hollanda'ya yaşayan ve aktif bir şekilde sivil kuruluşlarda yöneticilik yapan bir yetkilinin diğer Türk kurumlarıyla işbirliği bağlamında izledikleri politikaya ilişkin aşağıdaki açıklaması yaygın bir şekilde dile getirilmektedir:

“Buradaki vatandaşlarımızın birliği ve bütünlüğü, ortak sorunların çözümü konusunda diğer Türk kuruluşlarla iletişim kuruyor ve onlarla ortak hareket etmeye özen gösteriyoruz. Hatta sadece ulusal sınırlar içinde değil ulus ötesi ilişkiler de kuruyoruz. Örneğin konu Türkiye'nin birliği ve AB'ye üyeliği olduğunda yine Türkiye ve Hollanda Türk toplumu için çalışan kurumlarla ve örgütlerle ilişkilerimiz oluyor ve bunlar hala

sürüyor. İster sol ya da sağ kesimi ideolojik amaçlı olsun isterse etnik veya dini anlamda örgütlenmiş olsun bütün örgütlerle bir çatı altında ve aynı platformda ortak sorunların çözümü konusunda ortak çalışmalar yapıyoruz. Bizim burada Türk örgütleriyle o anlamda bir sorunumuz yok.”

Tablo 23. Kuruluşların Hollanda’daki benzer (Türk) kurumlarla olan ilişkileri

Sivil toplum kuruluşu olarak Türk kurumlarla olan ilişkileriniz nasıl?	(%)
Benzer Türk kuruluşlarla yakın ilişkilerimiz var	55,6
Benzer Türk kuruluşlarla sınırlı ilişkimiz var	37,0
Benzer Türk kuruluşlarla ilişkimiz yok	1,9
Diğer	5,6
Toplam	100.0

Tablo 23’teki veriler Türk sivil kuruluşların geniş bir sosyal ağ oluşturabilecek potansiyele sahip olduklarını göstermektedir. Benzer kuruluşlarla yakın ilişkiler kurma oranının yüksekliği ve sınırlı da olsa ilişkilerin sürmesi ortak aklın bulunduğunu, görüş ayrılıklarının gittikçe azaldığını ve toplumsal dayanışma yönünde önemli adımlar atıldığını göstermesi bakımından anlamlıdır. Türkler arasında siyasi, ideolojik ve fikri farklılar ortak ilgi alanlarına giren konularda işbirliği yapılmasına engel olmamakta, toplumsal güveni ve işbirliğini sarsmamaktadır. Böyle bir eğilimin gelişmesinde hem genç ve eğitimli kuşağın bu kuruluşlarda etkin roller üstlenmesinin hem de artık Türkiye merkezli değil Hollanda merkezli yaklaşımların önem kazanması sayılabilir. Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Hollanda’daki Türkler de uzun yıllar Türkiye’deki sorunlar üzerine yoğunlaşmış, oradaki sorunları Hollanda’ya taşımış, Türkiye’deki fikri ayrılıkların etkisinde kalmış ve bu

nedence hem enerji hem de zaman kaybetmiştir. Ancak son yıllarda hem Türk toplumunun hem de Türk sivil kuruluşlarının asıl ilgi odağı Hollanda olduğu için ortak akıl etrafında hareket etme ve dayanışma oranı artmıştır.

Hollanda Türk toplumunun ve sivil kuruluşların ortak ilgi alanlarının artık Hollanda olduğunu teyit eden bir başka bulgu ise araştırmaya katılan kuruluşların büyük bir çoğunluğunun Hollanda sivil toplum örgütleri ile ortaklaşa çalışmalarının yanında Hollandalı yerel ve ulusal medya kuruluşları ve siyasi partilerle yakın ve verimli bir ilişki kurmaya istekli olmalarıdır. Sivil toplum kuruluşlarının başarılı olmasında benzer kuruluşlar yanında özellikle medya organları ve siyasi partilerle iletişim kurmanın önemli olduğunu düşünen çok sayıda Türk sivil kuruluşu olduğu görülmektedir. Tablo 24'te görüldüğü gibi araştırma konusu kuruluşların yarısından fazlası (yüzde 57,4) etkinliklerini ve mesajlarını kamuoyuna iletmek ve siyasi çevrelerde seslerini duyurabilmek için medya organları ve siyasi partilerle yakın ilişkiler kurmaktadır. Aynı amaçlarla adı geçen kuruluşlarla sadece sınırlı ilişki kuran sivil kuruluşların oranı ise yüzde 33,3 gibi yine küçümsenmeyecek bir orandır.

Tablo 24. Kuruluşların Hollandalı yerel ve ulusal Sivil Toplum Kuruluşları, Medya ve Siyasal Partilerle ilişkileri

Sivil toplum kuruluşu olarak Hollandalı yerel ve ulusal medya kuruluşları ve siyasal partilerle ilişkileriniz nasıl?	(%)
Bu kuruluşlarla yakın ve verimli ilişkilerimiz var	57,4
Bu kuruluşlarla ilişkimiz yok	9,3
Bu kuruluşlarla sınırlı ilişkimiz var	33,3
Bu kuruluşlarla amaç ve görüş farklılığı olduğu için ilişkimiz yok	0,0
Toplam	100.0

Yerel ve ulusal düzeyde Hollanda medyası ve siyasi partilerle yakın (yüzde 57,4) ve sınırlı (yüzde 33,3) ilişkileri olanların toplamı yüzde 90,7'lik bir orana tekabül etmektedir ki bu oldukça anlamlı bir bulgudur. Araştırmaya katılan sivil kuruluş yetkililerinden birinin Hollandalı kuruluşlar ve özellikle de ulusal siyasal partilerle ilişkilerine söyledikleri yukarıdaki bulguları bulgular doğrulamakta, hatta uluslar arası platformlarda bile yer alma eğiliminin başladığını göstermektedir:

“Bir sivil toplum kuruluşu olarak, sivil toplumun ve siyasi hayatın temel aktörleri olan siyasi partilerle ilişki kurmaya özen gösteriyoruz. Örneğin Hollanda’da Sosyal Demokrat Parti ve Yeşil Sol Parti ile çok iyi bir diyalogumuz var. Onlarla doğrudan ve birebir görüşebiliyoruz. Buna ilaveten o partiler içerisinde, hatta bunlarında ötesinde Hıristiyan demokratlar içerisinde de üyelerimizden meclis üyesi ve milletvekili olan arkadaşlarımız var. Hatta bizim derneklerimizin bazılarında Hollandalı politikacılar da üye. Bunları da üye olarak aldık ve iletişim kurma anlamının bu sayede ulusal ve uluslar arası benzer kuruluşlar ve siyasi oluşumlarla ciddi bir diyalogumuz oluştu. Başka bir şey daha ilave etmek isterim. Hollanda dışında da benzer kuruluşlarla iletişim kurmak amacıyla ilgili örgütlerin toplantılarına gözlemci üye olarak katılmak üzere başvuruda bulduk. Kabul edileceğimize ilişkin söz aldık. Böyle uluslar arası alanda da bir çalışmamız var.”

Hem sivil ve siyasal hayata aktif olarak katılma çabası hem de siyaset ve medya gibi araçları kullanım oranının yüksekliği entegrasyon süreci açısından olumlu sinyaller ve gelişmeler olarak okunmalıdır. Medya ve siyasi partilerle ilişkisi olmayan Türk sivil kuruluşların oranı sadece yüzde 9,3 oranında kalmıştır ve bu kuruluşların da bahsi geçen aktörlerle iletişimlerinin olmayışı amaç ve görüş ayrılığına dayanmamaktadır. Yani bilinçli ve planlı bir dışlama ve ilişkilere sınır koyma yerine ilgisizlik, bu kuruluşlarla iletişim kurma gerekliliğine inanmama ya da etkin iletişim becerilerinden yoksunluk söz konusudur.

Türk Sivil Kuruluşlarının medya organları ilişkilerini başarılı bulan bir gözlemci, örgütsel olarak etkili olmanın yollarından bir tanesi de örneğin basınla çok iyi ilişkiler olması, siyasi partilerle ilişkilerin iyi olması, bu anlamda bu dernekler, federasyonlar başarılı mı? Sorusu üzerine bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Başarılı olanlar var. Epey bu hususta eğitim görmüş basına nasıl yaklaşılır, mesela çeşitli kanatların temsilcisi olan gruplar başarılı olanlar var ama bana

kalırsa bu da bir eğitim meselesi, bu da bir görkem meselesi. Basınla nasıl istişarede bulunursunuz, bir basın toplantısı nasıl yapılır, hangi alanda sesinizi duyurmak için küçük veya bir basın bildirisini nasıl yaparsınız. Bütün bunların bilinmesi, öğrenilmesi lazım. Bazı insanların genlerinde var. Eğitim görmeden böyle şeyleri bilebiliyorlar ama bu kuşkusuz aslında eğitimle olur. Kısmen de olsa bunu başaran Türk kuruluşları var.”

Hollanda Yabancılar Merkezi Müdürü uzman ise Türk sivil kuruluşların medya ve benzer kurumlarla ilişkileri olduğunu ancak bunun henüz yeterli düzeye ulaşmadığını ifade etmektedir:

“Hollanda-Türk sivil kuruluşlarının medya ile ilişkileri zayıf görünüyor. Bu ilişkiler daha da güçlendirilebilir ve etkin sonuçlar alınabilir. Bunun içinde gerçekten çok büyük sermayeye, alt yapıya ve insan gücüne gerek yok. Bir bilgisayar, bir faks, bir e-mail bağlantısı, çok iyi Hollanda’ca ve iletişim becerisi yanında biraz da kafanız çalıştı mı yeter. İşte bu saydıklarımla bugün siz temsil ettiğiniz gruba konu alan medyadaki her yazıya tepki gösterebilirsiniz. Bu konuda ne yazık ki Türkler olarak çok eksikiz. Buradaki Türk basını da kendi içerisine dönük kalan bir basın. Onlar da fazla dışarıya açılmıyor ve ulusal basınla iletişim kuramıyor. Hangi amaçla kurulmuş olursa olsun buradaki Türk sivil örgütlerin din kökenli de olsa, medyayla ilişkilerini iyi bir şekilde planlamaları ve sürdürmeleri gerekiyor. Diğer taraftan Sivil Toplum Örgütlerinin çeşitli meslek örgütleriyle birtakım ilişkiler kurmaları lazım.”

Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının büyük bir çoğunluğu sadece Hollanda kuruluşları ile değil Türk kuruluşları ile de birlikte hareket edilmesini gerektiğine inanmaktadır. Tablo 25’te görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların tamamına yakını (yüzde 6,3) toplumun geniş kesimlerini ilgilendiren ortak sorunlar ve konular söz konusunu olduğunda diğer Türk kuruluşlarla dayanışma içinde olunması gerektiğini ifade etmektedir. Birlikte hareket etme gereği duymayan kuruluşların oranı ise sadece yüzde 3,7 düzeyinde kalmıştır.

Tablo 25. Ortak sorunlar karşısında Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının birlikte hareketine bakış

Size göre ortak sorunlar karşısında Türk Sivil Toplum Kuruluşları birlikte hareket etmeli mi?	(%)
Evet	96,3
Hayır	3,7
Toplam	100.0

Her ne kadar Türk kuruluşların büyük bir çoğunluğu ortak sorunlar karşısında dayanışma ve ortak hareket etmenin gereğine inansa da pratikte bunun gerçekleşmediği görülmektedir. Tablo 26’da görüldüğü gibi teorik olarak işbirliğine olumlu bakılsa da araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 79,6’sı yeterli derecede birlikte hareket edilemediğini belirtirken, yüzde 20,6’sı birlikte hareket edilebildiği düşüncesini taşımaktadır.

Tablo 26. Ortak sorunlar karşısında Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının şu andaki çalışma ve etkinlik düzeyine bakış

Size göre ortak sorunlar karşısında T.S.T.K. birlikte hareket edebiliyor mu?	(%)
Evet	20,4
Hayır	79,6
Toplam	100.0

Araştırmanın önemli bulgularından biri de araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının Türklerin Hollanda toplumuna entegre olmaları konusundaki yaklaşımlarıdır. Yukarıda da işaret edildiği gibi Türk kuruluşların çoğu kendilerini aynı

zamanda Hollanda kuruluşu olarak tanımlamakta ve yerel ve ulusal düzeyde medya, sivil toplum kuruluşları ve siyasi partilerle yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır. Bütün bunlar entegrasyona olumlu bakışın göstergeleri olarak görülmelidir. Tablo 27'deki veriler bu gözlemimizi desteklemektedir.

Tablo 27. Türklerin Hollanda toplumuna entegre olmasına, Hollanda toplumu ile bütünleşmesine bakış

T.S.T.K olarak Türklerin Hollanda toplumuna entegre olmasına nasıl bakıyorsunuz?	(%)
Türklerin Hollanda toplumuna entegre olmasını destekliyoruz	94,4
Türklerin Hollanda toplumuna entegre olmasını desteklemiyoruz	5,6
Toplam	100.0

Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 94,4'ü Türklerin Hollanda toplumuna entegre olmasını desteklediklerini belirtmektedir. Entegrasyon sürecini desteklemenin gerisinde artık Türklerin Hollanda'ya yerleştikleri, Hollanda vatandaşı oldukları, çocukların bu ülkede doğup büyüdüğü ve karşılaşılan sorunların en aza indirgenmesi ve çözülebilmesi için Hollanda toplumu ile iç içe ve uyum içinde yaşanılması gerektiği gibi fikirler yer almaktadır. Entegrasyonu destekleyen kuruluşlar çatışma ve sürtüşmenin yararı olmadığına inanmaktadır. Türklerin Hollanda toplumuna entegre olmasını desteklemeyen kuruluşların oranı ise sadece yüzde 5,6 seviyesindedir ki bu kuruluşların bir kısmı entegrasyonu asimilasyon ve kültürel kimlik kaybı olarak yorumladıklarından dolayı bu süreci desteklemediklerini belirtmiştir.

Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının neredeyse tümüne yakını entegrasyonu desteklediklerini belirtirken bu süreci bir asimilasyon ve Türklerin kendi kültürel değerlerinden kopuş olarak görmemektedirler. Bu nedenle Tablo 28'te görüldüğü gibi kültürel kimliğin önemli unsurlarından olan biri olan Türkçe'nin Hollanda'ca ile

birlikte çocuklara öğretilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 96,6'lık bir çoğunluğu Türkiye kökenli ailelerin çocuklarının Hollanda'ca yanında Türk dili ve kültürünü öğrenmesini desteklediklerini belirtirken sadece yüzde 3,7'si bu tür bir eğitimi desteklemediklerini ifade etmiştir.

Tablo 28. Türkiye kökenli ailelerin çocuklarının Hollanda'ca yanında Türk dili ve kültürünü öğrenmesine bakış

Türkiye kökenli ailelerin çocuklarının Hollanda'ca yanında Türk dili ve kültürünü öğrenmesine nasıl bakıyorsunuz?	(%)
Destekliyoruz	96,3
Desteklemiyoruz	3,7
Toplam	100.0

Bu veriler göstermektedir ki araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşları entegrasyon sürecine kaygı ile bakmamakta, Türk dili ve kültürünün öğretilmesi ve korunması gerektiğini düşünmekte ve Türklerin kendi kimliklerini koruyarak toplumla bütünleşmesi gerektiğine inanmaktadır.

Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının İslami din kültürünün genç kuşaklara aktarılması konusundaki düşünceleri Türk dili ve kültürünün öğretilmesine benzer bir durum arz etmektedir. Dil gibi din de Türk kimliğinin önemli bir kaynağı ve unsuru olarak görülmekte ve bu nedenle Tablo 29'da görüldüğü gibi Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 90,7'si tarafından İslam dininin çocuklara öğretilmesi desteklenmektedir. Türkiye kökenli ailelerin çocuklarının İslam din kültürü almasına kuruluşların yüzde 3,7'si destek vermemekte ve yüzde 5,6'sı ise bu konunun ilgi alanlarına girmediğini ifade etmektedir. Bu veriler İslamın bir kimlik ve aidiyet unsuru olarak çoğu kuruluş tarafından önemli görüldüğünü, entegrasyon açısından da bir sorun taşımadığı düşüncesini yansıtmaktadır.

Tablo 29. Türkiye kökenli ailelerin çocuklarının Müslüman kültürü almasına bakış

Türkiye kökenli ailelerin çocuklarının İslam din kültürü almasına nasıl bakıyorsunuz?	(%)
Destekliyoruz	90,7
Desteklemiyoruz	3,7
İlgi alanımıza girmiyor	5,6
Toplam	100.0

Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarına göre Hollanda Türkleri eğitimden işsizliğe, kültürel çatışmadan siyasi temsile kadar bir dizi sorunla karşı karşıyadır. Ancak bu sorunların önem sırası kuruluşların bakış açıları ve ilgi alanlarına göre değişmektedir. Tablo 30'da görüldüğü üzere sivil kuruluşların yüzde 38,9'u eğitimde başarısızlığı en önemli problem olarak görmekte ve bu görüşlerini destekleyen durumlarla sık sık karşılaştıklarını belirtmektedir. Hollanda Türklerinin karşılaştığı sorunlar arasında eğitimi istihdam ve işsizlik sorunu takip etmektedir. Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 24,1'i Türkler arasında işsizlik oranının yüksek oluşunu ve her geçen gün işsizler ordusuna yenilerinin eklenmesini en büyük sorun olarak görmektedir. İşsizlik sadece gelir düzeyinde düşüklük ve geçim sıkıntısı açısından değil uzun vadede aile içinde sorunlar ve genel anlamda da alt ekonomik sınıfa ve nihayet yoksulluğa mahkum olmak olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 30. Kuruluşlara göre Hollanda'daki Türklerin en önemli sorunu

Size göre Hollanda'daki Türklerin en önemli sorunu nedir?	(%)
İşsizlik	24,1
Eğitimde başarısızlık	38,9
Siyasi temsilde zayıflık	5,6
Kültürel kimlik çatışması	5,6
Dini değerlerden uzaklaşma	3,7
Diğer	3,7
Hepsi	18,5
Toplam	100.0

Siyasal hayata katılımın eksikliğini en önemli sorun olarak gören kuruluşların oranı yüzde 5,6 aynı şekilde kültürel çatışmayı en önemli sorun olarak görenlerin oranı yüzde 5,6'dır. Öte yandan sivil kuruluşların sadece yüzde 3,7'si dini değerlerden uzaklaşmayı en önemli sorun olarak görmekte, yüzde 18,5'i ise bütün bunların önemli sorunlar olduğu görüşündedir. Bu verilerden anlaşıldığı gibi Türk sivil kuruluşlara göre birinci derecede önemli olan kimlik kaybı veya yabancılaş sorunu değil, Türklerin Hollanda toplumundaki konumlarını doğrudan etkileyen eğitim ve istihdam gibi konulardır.

Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 18,5'i Hollandalı Türklerin yüz yüze kaldığı sorunların çözümüne sivil örgütlerin katkıda bulunabileceklerini düşünmektedir. Ancak Tablo 31'de görüldüğü gibi katkıda bulunma potansiyeline karşın bu konuda yeterli çalışmaların yapılmadığı (yüzde 68,5) görüşü

yaygın olarak paylaşılmaktadır. Bu sonuçlara birlikte bakıldığında kuruluşların yüzde 87'si potansiyel olarak sorunların çözümüne katkıda bulunabileceklerini ancak çeşitli nedenlerle henüz bu konuda yeterli çalışmaların olmadığını belirtmektedir. Yaklaşık 33 yıldır Hollanda'da yaşayan ve Yabancılar Merkezi Müdürlüğü yapan bir uzmanın aşağıdaki gözlemleri de araştırma bulgularını doğrular niteliktedir:

“Doğrusu sayısal açıdan bakacak olursak Hollanda'daki azınlık grupların içerisinde en büyük grubu Türkiye'den gelen kişiler oluşturuyor. Politik bir güç açısından bakacak olursak yine Türk kökenli politikacıların sayısının yerel ve ulusal düzeyde yani, hem Parlamentoda olsun hem de belediye meclislerinde büyük bir potansiyel oluşturduğunu görüyoruz. Ama bu saydığım potansiyel kaynakları (nüfus, siyasi güç ve ekonomik girişimler) gerçekten Türklerin sorunlarını çözmeye yönelik kullanabiliyor muyuz diye sorarsanız, yeterince etkin kullanamadığımızı söyleyebilirim.”

Araştırmaya katılan kuruluşların (yüzde 11,1 ve yüzde 1,9) toplam yüzde 13'ü ise Türk sivil kuruluşların sorunların çözümüne katkıda bulunmayacağını çünkü Hollanda yetkililerinin bu kurumları ciddiye almadıklarını belirtmiştir.

Tablo 31. Hollanda Türk Sivil Toplum Örgütlerinin sorunların çözümüne katkıda bulunmasına ilişkin görüş

Hollanda Türk Sivil Toplum Örgütleri bu sorunların çözümlerine katkıda bulunabilir mi?	(%)
Evet, çözüme katkıda bulunabilir	18,5
Katkıda bulunabilir ama bunun için yeterli çalışmaları yok	68,5
Hayır katkıda bulunamaz	1,9
Katkıda bulunamaz çünkü bu kurumları Hollanda ciddiye almıyor	11,1
Toplam	100.0

Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşları entegrasyonu desteklemelerine ve medya, sivil toplum kuruluşları ve siyasal partiler başta olmak üzere Hollanda kurumları ile işbirliği yapmalarına ve bu ilişkilerin gelişmesine çaba harcamalarına rağmen Hollanda'nın Türklere ilişkin politikalarının olumsuz ve yetersiz olduğu görüşünde birleştiklerini görülmektedir. Tablo 32'de görüldüğü gibi Hollanda hükümetinin Türklere yönelik politikalarını, araştırmaya katılan hiç bir Türk sivil kuruluşu olumlulu bulmuyor. Tam tersi yüzde 44'ü hükümetin politikalarını olumsuz bulurken, yüzde 29,6'sı olumsuzdan da öte izlenen politikaları ayrımcı buluyor. Olumsuz ve ayrımcı bulanların oranı yüzde 74 gibi yüksek orana ulaşmaktadır ki bu kaygı verici bir bulgudur.

Tablo 32. Kuruluşların Hollanda'nın Türklere yönelik (yabancı/ göçmenlik/ vatandaşlık) politikasına bakışı

Sivil Toplum Kuruluşu olarak Hollanda'nın Türklere yönelik politikasını nasıl değerlendiriyorsunuz?	(%)
Hükümetin Türklere yönelik politikalarını olumlu buluyoruz	0,0
Hükümetin Türklere yönelik politikalarını olumsuz buluyoruz	44,4
Hükümetin Türklere yönelik politikalarını yetersiz buluyoruz	24,1
Hükümetin Türklere yönelik politikalarını ayrımcı buluyoruz	29,6
Diğer	1,9
Toplam	100.0

Öte yandan araştırmaya katılan sivil kuruluşların yüzde 24,1'ü Tablo 32'de görüldüğü gibi Türklere yönelik istihdam, eğitim, ikamet, vatandaşlık, sağlık ve sosyal hizmetler gibi konulardaki politikaları yetersiz buluyor ve iyileştirilmesini istiyor.

Türkler ve Hollandalılar arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda sık sık tartışılan konulardan biri de Türklerin bu ülkedeki imajı, bıraktıkları izlenim ve genel olarak nasıl algılandıkları olmaktadır. Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşları da bu sorunun farkında görünmektedir. Araştırma verilerine göre Türklerin pozitif bir imaja sahip olduklarını söylemek mümkün görünmemektedir. Tablo 33'te görüldüğü gibi Türk kuruluşlarının yüzde 72,3'ü Türklerin Hollanda'da olumsuz bir imaja sahip olduklarını belirtmektedir. Türklerin negatif imajla tanındığını düşünen bu kuruluşların yüzde 13'ü Türklerin son derece olumsuz imajı olduğunu ifade etmektedir.

Türklere ilişkin olumsuz imajların özellikle 11 Eylül 2001 olaylarından sonra belirgin bir şekilde arttığı gözlenmektedir. Konuyla ilgili yorum yapan bir sosyolog özellikle medya ve bazı siyasi çevrelerin olumsuz imajları pekiştirici yönde etkileri olduğunu belirterek aşağıdaki görüşleri ileri sürmektedir:

“Hollandalılar genelde bazı önyargılardan ve sınıfsal farklılıklardan dolayı yabancıların ikamet ettiği yerde oturmak istemiyor. Çok önemli değil ama bunun bir problem olarak yaşıyor şu anda Hollandalı toplumu ve medyanın etkisi burada hafife alınmamalı. Çünkü siyasiler gibi bir de görünmeyen kuvvetler var. Bazı sosyal ve ekonomik sorunlar karşısında bir günah keçisi bulmaları gerekiyor. Geçmişte yabancıların çok problemleri yoktu ama 11 Eylül’den sonra özellikle müslüman Türkiye’ye karşı yönelik doğrudan doğruya medyanın bir saldırısı söz konusu. Siz yabancıları daha çok dini kimliklerine vurgu yaparak tanımlarsanız, örneğin bir Türk tarafından işlenen suç hemen bütün Türklere işte bunlarda suç eğilimi fazla diye hepsine yükler ve bununla ilgili görüntüleri sürekli televizyonunuza ve gazetenize çıkarırsanız halk inanacaktır. Çünkü halk zaten yabancılarla yakın ilişkide değil.”

Ancak aynı uzman bu olumsuz imajların medya ve bazı siyasi çevrelerin direnmelerine rağmen değişmeye başladığını ifade etmektedir. Özellikle Hollanda halkının doğrudan doğruya Türkiye ve Türk kültürü ile karşılaşması durumunda önyargılarından hızla sıyrıldıklarını ve daha olumlu bir yaklaşımı benimsediklerini belirtmektedir:

“Hollanda halkının Türklerle ilgili bakışında olumlu bir gelişme var. Aslında Türkler de diğer yabancı kökenliler gibi zaman zaman bazı genellemelerin kurbanı oluyor. Yani başka bir yabancı guruba mensup bireylerin işledikleri suç bazen Türklere de mal ediliyor. Ama buna Hollandalılar Türklere bir ciddiyet görüyorlar. Kendilerini organize etmede biraz daha başarılı olduklarını biliyorlar. Diğer yabancılar kadar suça bulaşmıyorlar. İşyerinde tavır itibarıyla Türkler daha uyumlu bulunuyor. Ancak halk bazen sokaktaki Türkleri Faslıdan ayırt edemiyor. Siz de esmersiniz, o da esmer. Hepsini bir kümede algılıyorlar. Türkiye’nin imajı ve buradaki Türklerin imajı Türkiye’ye olan turist akımından sonra değişmeye başladı. Halkın arasında Türkiye imajı ile ilgili olarak, Türkiye’yi ziyaret edenlerde ciddi bir şaşkınlık var. Oryantalistlerin kurguladığı algılarla değil artık şu anda kendi gözleriyle görüyorlar Türkleri. Belki bu konuda da Turizm Bakanlığı’na ve diğer ilgili kurumlara bir takım görevler düşüyor. Acaba biz Hollandalıların bize bakış tarzını kültürel, tarihi ve uygarlık birikimleri ile nasıl olumlu

yönde değiştiririz ve Türkiye'nin hakiki imajını nasıl tanıtırız sorusu üzerinde düşünmek ve proje üretmek gerekiyor. Çünkü, her Türkiye ziyaretinden geldiklerinde Hollandalılar Türk toplumuna büyük bir sempatiyle geri dönüyorlar.”

Aynı paralelde düşünen bir federasyon yetkilisi ise bazı önyargıların olduğunu ancak bunların değişebileceğini, kalıp yargıların gözleme dayalı olumlu yargılara dönüşeceğini ve süreçte de Hollandalıların Türkiye ziyaretinin çok önemli olduğunu vurgulamaktadır:

“Hollanda'da Türkiye'ye karşı sadece negatif değil artan oranda pozitif oluşumlar da var. Olumlu yaklaşım benimseyenler artıyor. Bunun en önemli nedeni Türkiye turizmine ilginin artması. Son yıllarda turizmin Türkiye'de gelişmesi Hollandalıların Türkiye'ye bakış açısında fevkalade önemli bir değişme meydana getirdi. Birkaç yıl evvel Hollandalılar, turist olarak gidip görmeden ve tanımadan önce Türkiye'yi kapalı bir kutu olarak görüyorlardı. Yani Türkiye'yi tamamen kapalı ve çok sıkı bir rejimi olan bir ülke olarak görüyorlardı. Ama son birkaç yıldan itibaren özellikle Hollandalı insanların Türkiye'ye gidip de bizim memleketimizi gördükten sonraki görüşleri tamamen değişmiş durumda.”

Tablo 33. Kuruluşların Hollanda'daki Türklerin buradaki imajına ilişkin görüşü

Hollanda'daki Türklerin buradaki imajını nasıl buluyorsunuz?	(%)
Son derece olumsuz imaja sahipler	13,0
Olumsuz imaja sahipler	59,3
Son derece olumlu imaja sahipler	1,9
Olumlu imaja sahipler	25,9
Toplam	100.0

Türklerin Hollanda'da olumlu imajı olduğunu kabul eden kuruluşların oranı yüzde 14,3 olup bunlardan sadece yüzde 1,9'u Türklerin son derece olumlu imajı olduğunu belirtmektedir. Türklerin gittikçe daha olumlu imaja olduğu düşünülmektedir. Örneğin araştırmaya katılan bir organizatör / vakıf başkanı Hollanda'da Türk imajı ile ilgili şu görüşleri dile getirmektedir:

"Her ne kadar çeşitli alanlarda Türklerle ilgili istatistik veriler örneğin okul başarısı yüksek olanların sayısı, üniversiteye giden öğrencilerimizin sayısı, doktor ve mühendislik gibi mesleklerdeki Türklerin sayısının henüz az oluşu bizi çok sevindirmese bir gelişme var. Yeni kuşaklar yetişiyor, 20 bini aşkın Türk işveren var, Bu işyerlerini Anadolu'dan gelen insanlar kurmuşlar. Köyden gelmiş ve çoğu ilkokul mezunu ama müthiş medeni cesareti var bu insanların. Hollanda parlamentosunda dört tane milletvekili var. Avrupa parlamentosuna da bir üye gönderildi. Onlarca belediye meclis üyesi var. Bunlar da işin olumlu yanları. Yani imaj olumlu yönde gelişiyor."

Eğitim düzeyinin düşüklüğü, iş ve meslek hayatında başarıların az, işsizlik oranının yüksek oluşu ve kentli yaşam biçimine yabancılik gibi etkenler olumsuz imajlara

kaynaklık etmektedir. Bir sivil toplum kuruluşu başkanı bazı uyuşmazlık sorunları yaşandığını, olumsuz imajları ve bunların kaynaklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“İmaj ve uyumsuzluk konusu zaman zaman çok üzüldüğümüz bir konudur. İnsanlarımızın büyük bir kısmının topluma uyuşması zor görünüyor. Avrupa’ya çalışmaya gelen insanların büyük bir kısmı eğitim almamış, çoğu okuma yazma bilmeyen insanlar. Dolayısıyla bu insanların topluma katkısı biraz zor tabii. Olumsuz imajlara kaynaklık eden bir uyuşmazlık örneği şu örneğin. İnsanlar geldiği kırsal yerde ve köy hayatında çocuklar akşam 10-11’e kadar dışarıda oynayabiliyor. Çünkü o yaşam biçimine göre mekanizmaları gelişmiş. Ama Amsterdam’da böyle bir mekanizma yok. Türkler Amsterdam’da da böyle olduğunu sanıyor. Evler küçük, okuyan bir çocuğun ders çalışabileceği kendisine ait bir odası yok ve çalışma ortamında aile saatlerce televizyon seyrediyor. Hollanda’da öyle bir sosyal güvenlik sistemi var ki bu insanları çalışmaktan çok yatmaya teşvik ediyor. Yani bugün on binlerce Türk bu sosyal güvenlik sisteminin etkisinde. Her ay form dolduruyorlar dolayısıyla maaş almış oluyorlar, insanlar bir artışı olmazsa ben niye çalışayım diyor. Araştırmalara baktığımızda üçüncü kuşaktan çocuklarımızın hala dil problemi olduğunu görüyoruz. Dili geriden takip ediyorlar. Diğer yandan Türkler arasında işsizlik oranı ülke ortalamasının üç-dört katı. Okula giden çocuklarımızın başarı oranları düşük ve yüzde 60 – 70’i düşük seviyeli meslek okullarında okuyor. Bunların da nerdeyse yüzde 25’i diploma almadan okulu terk ediyor. İşte bütün bu saydıklarım Türklerin olumsuz bir imajla algılanmasına neden oluyor.”

İmajların oluşmasında, değişmesinde, dönüşüme uğramasında ve yeniden şekillenmesinde toplumu etkilen olayların önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Tarihsel önyargılar yanında da yeni olaylar da imajları etkilemektedir. 30 yıldır Hollanda’da yaşayan, uzun süre sivil toplum örgütlerinde başkanlık yapan profesyonel bir Türk yönetici bu gözlemleri doğrular nitelikte düşünceler taşımaktadır:

“Buradaki Türklerle ilgili Hollanda imajında maalesef dört-beş senedir korkunç derecede bir olumsuzluğa doğru dönüş var. Bu olumsuzluğa dönüşün temel nedenlerinden biri Türklerin müslüman olarak tanınması. Burada çoğunluk olarak müslüman Türkler var. Musevi Türkler de var ama az sayıda olduğu için Türkler genel olarak Müslüman olarak algılanıyor. Şimdi 2001 yılından beri dünyadaki gelişmelerin müslüman düşmanlığının artmasının zararı Türklere de yansdı. Hollanda’daki genel politika, bilhassa ilticacılara karşı sertleşen politika, yabancı düşmanlığına döndü. için benim kanaatimce Bu

hoşgörüsüzlük nedenleri arasında bence Avrupa'nın kültürel açıdan zengin geçmişe sahip olmayışı da var. Ayrıca şimdi yabancı düşmanlığını artıran ekonomik sebepler var, ekonominin kötüye gitmesi, işsizliğin artması var.”

Olumsuz imajları besleyen çok sayıda faktörden bahsedilebilir. Bunların bir kısmı tarihsel nedenler ve kalıp yargılardan kaynaklanmakta bir kısmı ise Türklerin kendilerini ve birikimlerini yeterince tanıtmamalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle eğitim alanındaki başarısızlık, gettolaşma ve iletişim sorunları olumsuz imajların artmasına ve beslenmesine neden olmaktadır. Bu bulgular Türklerin kapsamlı bir imaj çalışması yapmaları gerektiğini göstermektedir.

3.6 Hollanda Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerine Yaklaşımları

Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşları Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyelik sürecine yakından ilgi göstermektedir. Her ne kadar bu kuruluşlar Hollanda merkezli olsa da bu ülke başta olmak üzere Avrupa Türkleri ve Türkiye – AB ilişkileriyle ilgili gelişmeleri izlemekte ve bu süreçlere olumlu ve yapıcı katkıda bulunmanın yollarını aramaktadırlar. Yukarıda da belirtildiği gibi bu kuruluşların büyük bir çoğunluğu kendilerini Hollanda Türk sivil toplum kuruluşu olarak görmekte, farklı kültürleri harmanlayarak melez bir kimlik inşa etmekte ve kimliklerini, algılarını, toplumsal ilişkilerini derinden etkileyen Türkiye'deki gelişmeleri ve sorunları da çeşitli platformlarda tartışmaya açmaktadırlar.

Tablo 34. Kuruluşların Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine bakışı

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini destekliyor musunuz?	(%)
Evet, çünkü üyelik Türkiye'nin yararınadır	88,9
Hayır çünkü üyelik Türkiye'nin zararınadır	3,7
Üyelik bir şey değiştirmez	0,0
Kararsız	7,4
Toplam	100.0

Son yıllarda en çok tartışılan konulardan birisi kuşkusuz Türkiye-AB ilişkileridir. Tablo 34'teki bulgular bu gözlemi doğrulamaktadır. Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 88,9'u Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemekte ve bunun Türkiye açısından yararlı olacağını düşünmektedir. Bir sivil kuruluş yetkilisi Türkiye'nin AB üyeliğini çok yönlü desteklediklerini dolayı desteklediklerini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

“Türkiye’nin üyeliğini ancak ama eşit haklar ve koşullar temelinde destekliyoruz. Desteğimizizin iki temel nedeni ve amacı var. Birincisi eğer Türkiye AB’ye üye olursa Hollanda ve AB’deki Türklerin karşılaştıkları sorunlar hem Türkiye hem de diğer üye ülkelerin gündemine daha sık gelecek ve onların katkılarıyla sorunların %80-90’ı çözülmüş olacak. İlk beklentimiz bu olacak. İkinci neden ise şu: Türkiye yıllarca batılı değerleri savundu ve toplum batılılar gibi yaşamaya çalıştı. Türkiye AB üyesi olmayı hak etti. Bu amacına artık ulaşması lazım. Türk insanı Batılıların ulaştığı yere gelmek istiyor. Eğer Türkiye AB’ye üye olursa umarız Türk insanı da Batı Avrupa’da yaşayan insanların ekonomik refah düzeyine ulaşır. Ayrıca Türkiye’nin zengin bir ekonomik potansiyeli var ama Türkiye bunu ne Türkiye’de ne de dışarıda değerlendirebiliyor. AB üyeliği bu potansiyelin kullanılmasını sağlayacaktır. Bu nedenlerle üyelik sürecini destekliyoruz. “

Türkiye’nin AB üyeliğinin Türkiye’ye zarar vereceğini düşünen ve bu nedenle üyeliği desteklemeyenlerin oranı ise sadece yüzde 3,7 olarak saptanmıştır. Yüzde 7,4’nün ise bu konuda kararsız olduğu görülmüştür.

Son günlerde Fransa başta olmak üzere Avrupa’da bazı kesimler Türkiye’nin üyeliğine karşı görüşler öne sürmeye başlamıştır. Türkiye’nin tam üyeliğine karşı çıkanların en çok vurguladığı konu Türkiye nüfusunun büyük bir çoğunluğunun genç oluşu ve üyelik durumunda Avrupa’ya yeni göçlerin yaşanacak olmasıdır. Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşları Avrupalıların bu kaygı ve korkusunu genel olarak paylaşmamaktadır. Tablo 35’te görüldüğü gibi Türk kuruluşların yüzde 59,3’üne göre Türkiye’nin AB’ye tam üye olması durumunda Avrupa ve Hollanda’ya çok sayıda göç olası görünmemektedir. Muhtemel bir göç olacağını düşünen kuruluşların oranı ise yüzde 24,1’dir. Bu konuda herhangi bir fikri olmayan kuruluşların oranı ise yüzde 16,7 olarak saptanmıştır.

Tablo 35. Türkiye'nin AB'ye tam üye olması durumunda Avrupa ve Hollanda'ya yeni Türk göçü olup olmayacağına ilişkin görüş

Türkiye'nin AB'ye tam üye olması durumunda Avrupa ve Hollanda'ya çok sayıda göç olur mu?	(%)
Evet	24,1
Hayır	59,3
Fikrim yok	16,7
Toplam	100.0

AB ülkelerinin bir kısmı, Türkiye'nin tam üyeliği durumunda bir göç dalgası yaşanacağı kaygısını gündemde tutuyor. Ancak 37 yıldır Hollanda'da yaşayan bir Türk gazeteciye konuyla ilgili aşağıdaki görüşlerini paylaşırken bu kaygıların rasyonel bir temeli bulunmadığını gösteriyor:

“Türkiye'nin AB'ye üye olması için bazılarına göre 7-8 yıl, bazılarına göre 10-15 yıl geçmesi lazım. Göçle ilgili konuşurken Türkiye'nin sadece bugünkü duruma bakmamak lazım. 7-8 yıl ve 10-15 yıl sonrasına Türkiye ne durumda olacak ona bakmak lazım. İspanya, Portekiz ve Yunanistan AB'ye üye olduktan sonra bu ülkelerden işçi olarak gelip Avrupa'da yaşayan herkes ülkesine geri gitti. Hiçbiri burada kalmadı. O nedenle göçten korkarak, korkarak 70 milyon nüfus buraya akacak diye AB'ye almayalı düşüncesi temelsiz ve yersiz. Üyelik durumunda gelse gelse Türkiye'den gençlik maceraperestler buraya gelir. Akı başında olanlar gelmez, neden gelsinler ki buraya, niye burada yaşasınlar ki, ben bunu anlamıyorum. Biz burada lüks bir hayat yaşamıyoruz. Biz burada çok basit bir yaşam sürüyoruz. Keşke imkanlar elverse de Türkiye'ye gelip orada yaşasak. Ama işte ekonomik imkansızlıklar sanıyorum. Önümüzdeki yıllarda Türkiye'deki ekonomik imkanlar çok daha elverişli hale gelse zaten buradan geri dönüş başlar.”

Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusu aslında ne bir tehdit ne de bir korku kaynağı olarak algılanmalıdır. Çünkü Avrupalıların sandığı gibi kısa vadede bir göç dalgasının yaşanması mümkün görünmüyor. Avrupa Birliği müzakerelere başlama kararı verse bile

tam üyelik sürecinin 2010'lu yıllara kadar sarkacağı öngörülmektedir. Bu süre içerisinde Türkiye zaten göreceli olarak ekonomik gelişmesini hızlandıracak ve yani istihdam imkanları yaratarak işsizlik oranını ciddi oranda azaltacaktır. Tam üyelik günü geldiğinde de Türkiye büyüyen ekonomisinin istihdam ihtiyacını karşılamak için işçi ihraç etmek şöyle dursun tam tersi belki de işgücü ithal etmenin yollarını arayacaktır. Bu nedenle şu günlerde sık sık dile getirilen ve Avrupalı çalışan kesime rakip olarak gösterilen genç Türk nüfusu bir tehdit oluşturmamaktadır. Zaten Avrupa'da 4 milyondan fazla Türkiye kökenli insan yaşamaktadır ve bu topluluğun büyük kesimi genç nüfustan oluşuyor. Ancak Avrupalı genç Türklerin yaşadıkları ülkelerde ekonomik gelişme ve istihdam alanlarında bir tehdit oluşturmadıkları, eğitim ve üretim alanlarında yaşlıları ile rekabet edemedikleri biliniyor. Buna ilaveten Türkler arasında işsizlik oranları Avrupalı yaşlılarına kıyasla kat kat fazla. Bugün Türkiye'den Avrupa'ya göç olsa bile gidenlerin büyük çoğunluğu ya işsiz kalacak ya da hizmet sektöründe çok düşük ücretle çalışacak. Bu nedenle Türkiye'den muhtemel göç beklentisi zaten gerçekçi temellere de dayanmıyor.

AB'nin demografik yapısına ve nüfusunun özelliklerine bakıldığında Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusu aslında AB için yeni bir umut ve yeni bir enerji kaynağıdır. Yirmi beş ülkeden oluşan Avrupa Birliği'nin toplam nüfusu Ocak 2004 itibariyle 450 milyonu biraz aşmıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki Avrupa Birliği ülkelerinin nüfusu süratle yaşlanmakta ve bu trendin devam etmesi durumunda da uzun vadede ekonomik üretim, sağlık, emeklilik ve sosyal güvenlik politikaları gibi alanlarda ciddi sorunların ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. Doğurganlık oranının azalması ve yaşam süresinin uzaması gibi nedenlerden dolayı AB süratli bir nüfus yaşlanması sorunu ile karşı karşıya gelmiştir. Tahminler 2020 yılında AB nüfusunun yüzde 30'unun, 2050 yılında ise yaklaşık yüzde 40'ın 65 yaşın üzerinde olacağını gösteriyor. AB'de nüfus bir taraftan yaşlanıyor bir taraftan da bazı ülkeler de nüfus artışı yerine nüfus küçülmesi gözleniyor. Demografik yapısı itibariyle AB'ni sıkıntılı günler bekliyor. Nüfusun giderek yaşlanması üretkenlikte azalmaya, istihdam açığına, çalışan nüfusun daha uzun saatler çalışmasına ve bu kesimden tahsil edilen vergi gelirlerinin düşmesine, yaşlı ve emeklilere verilen sosyal güvenlik hizmetlerinin aksamasına neden olacaktır. Bu nedenle Türkiye'nin genç nüfusunu tehdit algısıyla değerlendirmek yerine gerçekçi öngörülere dayalı şekilde AB için bir şans ve umut olarak anlatmak yerinde olacaktır. Bu anlamda AB'nin geleceği Türkiye'nin dinamik ve genç demografik yapısıyla yakından ilintilidir.

Bir göç dalgasının yaşanmayacağı düşüncesi daha baskın olmasına karşın böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi varsayıldığında ne tür sonuçlar doğuracağı sorulduğunda Tablo

36'da görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 46,3'ü böyle bir sürecin bazı sorunlar yaratacağını ve mevcut sorunları artıracacağını belirtmiştir. Yeni göçlerin olacağı varsayıldığında bunun ayrıca toplumda bölünmelere yol açacağını (yüzde 11,1) düşünenler olduğu gibi yeni göçleri Türk nüfusunun artışı (yüzde 9,3) ve Avrupa-Hollanda Türklerinin potansiyel güçlerinin artışı olarak (yüzde 11,1) gören kuruluşların olduğu da gözlenmiştir. Sayıları az olmakla birlikte bazı kuruluşlar da (yüzde 3,7) yeni göçlerin zaten olumsuz olan Türk imajını artıracığını ifade etmiştir.

Tablo 36. Avrupa ve Hollanda'ya yeni bir göç dalgası ihtimali hakkındaki düşünceler

Avrupa ve Hollanda'ya yeni göç dalgası ihtimali hakkında ne düşünüyorsunuz?	(%)
Yeni göçler sorunları artırır	46,3
Yeni göçler sayımızı artırır	9,3
Yeni göçler toplumda bölünmelere yol açar	11,1
Yeni göçler gücümüzü artırır	11,1
Yeni göçler Türklerle ilgili olumsuz imajı artırır	3,7
Diğer	18,5
Toplam	100.0

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda geniş kapsamlı ve uzun vadeli etkiler yaratacağı tahmin edilmektedir. Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının çoğu tam üyeliğin olumlu sonuçlar doğuracağı görüşünü paylaşmaktadır. Tablo 37'de görüldüğü gibi sivil kuruluşların yüzde 38,9'u AB'ye üyeliğin Türkiye'deki siyasi reformları hızlandıracağını belirtmektedir. Zaten

üyelik süreci başladığından bu yana Türkiye özellikle demokratikleşme, sivil hakların genişletilmesi ve insan haklarının geliştirilmesi gibi alanlarda ciddi reformlar gerçekleştirmiştir. Tam üyelik bu gelişmelerin daha da kapsamlı ve derin olacağına işaret etmektedir. Araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 16,7'si üyeliğin ekonomik kalkınma açısından olumlu etkileri olacağını düşünmektedir. Buna ilaveten tam üyeliğin eğitime (yüzde 1,9) olumlu etkiler yapacağını düşünenler de vardır.

Tablo 37. Türkiye'nin AB'ye tam üye olması durumunda Türkiye açısından doğacak sonuçlara ilişkin görüşler

Türkiye'nin AB'ye tam üye olması Türkiye açısından nasıl sonuçlar doğurur?	(%)
AB'nin Türkiye'ye siyasi baskısı artar	16,7
Türkiye'de siyasal reformlara yararı olur	38,9
Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına yararı olur	16,7
Türkiye AB'nin pazarı haline gelir	5,6
Türkiye'de eğitimin gelişmesine katkıda bulunur	1,9
Türkiye'ye yararından çok zararı olur	1,9
Türkiye'de ahlaki bozulma artışı olur	1,9
Diğer	5,6
Hepsi	11,1
Toplam	100.0

Türkiye’de olduğu gibi Hollanda’da yaşayan Türkler arasında da AB’ye tam üyeliğin olumsuz sonuçlarının ve etkilerinin olacağını düşünenlerin de bulunduğu gözlenmektedir. Tablo 37’de görüldüğü gibi Türk sivil kuruluşlarının yüzde 16,7’si AB’nin Türkiye üzerindeki siyasi baskılarını artıracığına inanmakta, yüzde 5,6’sı Türkiye’nin AB için geniş bir pazar haline geleceğini ve yüzde 1,9 gibi küçük bir oranı ise ülkede ahlaki bozulma ve sosyal çözülme olacağını düşünmektedir.

Avrupa ülkelerinde dört milyonu aşan bir Türk topluluğu yaşamaktadır. Çoğu yaşadıkları ülkelerin vatandaşlığını almış ve artık bu ülkelerde yerleşik hayata geçmiştir. Avrupa’nın birçok kentinde iş yerleri kurmuş, istihdam sağlamış, sosyal ve kültürel kurumlar inşa etmiş, siyasal ve sivil hayata katılmışlardır. Avrupa Türklerinin genel görünümüne bakıldığında artık göçmen, eğitim düzeyi düşük ve yoksullukla boğuşan bir toplum değil, bir çok alanda temayüz etmiş bireyler yetiştiren toplumsal bir kapital ve sosyal bir sermaye oldukları göze çarpmaktadır. Avrupalılar uzun yıllar bu ülkelerde yaşayan Türkler kanalıyla Türkiye’yi tanımış ve değerlendirmiştir. Bu anlamda istemeseler de bir anlamda Türkiye ile Avrupa arasında bir tür bağlantı, aracı ve köprü olmuşlardır. Bu noktadan bakıldığında genelde Avrupa Türklerinin, özelde ise Hollandalı Türklerin AB üyelik sürecinde de köprü rolü oynayıp oynayamayacakları tartışmaya değer bir konudur.

Tablo 38. Avrupalı ve Hollandalı Türklerin, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğindeki rollerine ilişkin görüşler

Size göre Avrupalı ve Hollandalı Türkler Türkiye'nin AB Birliği üyeliğinde engel mi yoksa köprü müdür?	(%)
Engeldir	5,6
Köprüdür	72,2
Etkileri yoktur	22,2
Toplam	100.0

Tablo 38’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 72,2’si Avrupalı ve Hollandalı Türklerin, Türkiye’nin AB üyeliği sürecinde bir köprü olduğunu ve bu sürece olumlu katkılar yapabileceğini belirtmektedir. Bu görüşü savunanlar Avrupalı ve Hollandalı Türklerin artık belirli bir birikime ulaştıklarını ve yaşadıkları ülkelerde kamuoyu, medya ve karar verme mekanizmalarını etkileyebilecek bir potansiyele ulaştıklarını belirtmektedir. Avrupalı Türklerin üyelik sürecinde Türkiye’nin doğal elçileri olabileceğini ve yukarıda işaret edilen potansiyelin verimli ve aktif bir şekilde kullanılması ve mobilize edilmesi durumunda Türklerin AB ve Türkiye arasında köprü olabileceğini belirtmektedirler.

Yukarıdaki bulgularda da görüldüğü gibi Türkler bir köprü olarak görülmektedir. Örneğin Türkiye kökenli bir sosyolog Hollanda ve diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan Türklerin ve bunların kurduğu sivil toplum kuruluşlarının Türkiye ile Avrupa arasında bir köprü mü yoksa engel mi olduğu sorusuna aşağıdaki cevabı vermiştir:

“Buradaki insanlarımızın anavatana olan hasretleri var ama artık Türkiye’ye dönmelerinin gerçekçi ve rasyonel olmadığını da biliyorlar. Artık yerleşik hayat süren Türkler bir arada yaşadıkları ülkenin insanları ile iletişim halinde ve uyum içinde yaşamak istiyor. Ama bunu yaparken bile tabiri caizse iki sevdalı bir kesim olarak görüyoruz onları. Hem Hollanda’ya aşık, hem memleketine aşık bir kesimin yetiştiğini görüyoruz ve bu kesimde iki ülke arasında köprü olmaya hazır bir kesim. Bunun yanında da belki şu anda bunların sayısı çok fazla olmasa da genç, yetenekli, iyi eğitilmiş ve dinamik yeni kuşak uzun vadeli çalıştıkları ve sistematik çalıştıkları için sayısı bazı kurumlardan çok daha etkili oluyorlar. Çünkü bu gençler Hollanda’da bulunan kurumların tecrübelerinden ve enerjilerinden de istifade ediyorlar. Bunlar Türkiye ve Hollanda arasındaki en sağlıklı ve sağlam köprü durumunda. Türkiye’nin imajını da iyi yansıtıyorlar. Bir kere bu gençler kendi kültürlerini inkar etmiyorlar. İki kutuplu kimlik köprü kimlik inşa eden bu kuşak bir yandan ‘biz Türküz, bu bir gerçek ama aynı zamanda da Hollandalıyız’ fikrini benimseyerek, hem Türkiye’nin hem de Hollanda’nın menfaatine uygun çalışmalar sergileyen bir yapıyı benimsiyor. Bu anlamda da hakikaten bir köprü durumundalar.”

Uzun yıllardır Hollanda’da yaşayan bir sivil kuruluş yetkilisi ise Avrupa ve Hollanda’da yaşayan Türklerin bir çok açıdan Türkiye ve Avrupa arasındaki bağları

güçlendireceğini, Batı Avrupalı Türklerin deneyimlerinin Türkiye açısından yararlı olacağını vurgulayarak aşağıdaki gözlemlerde bulunmuştur:

İyi değerlendirilirse Avrupa ve Hollanda Türkleri iki taraf arasında bir çeşitli açılardan önemli bir köprü rolü oynayabilir. Burada önemli olan noktalardan birisi şu ki 5 milyona yakın insan Avrupa'da demokrasiyi yaşayarak öğrendi. Oysa şu anda Türkiye'de bir demokrasi gündemi mücadelesi var. Türkiye'de yasalara baktığımız da, batılı anlamda yasalar var çıkartılıyor ama sonuçta uygulamada büyük handikaplar olduğunu görüyoruz. Yani Türk insanı batılı anlamda demokrasi yaşamıyor. İşte bu noktada da Avrupalı Türk insanı batıda kazandığı demokrasi deneyimini Türkiye'de kullanması ve değerlendirmesi açısından, bu deneyimleri aktarması bakımından Türkiye için önemli fırsat, iki dünya arasında önemli bir köprüdür. Türkiye'de son günlerde basında beyin göçü tartışılıyor. Türkiye'de yetişmiş insanların dışarıya, gittiği, dışarıda iş bulduğunu tartışıyor. Eğer Türkiye iyi bir durum değerlendirmesi yaparsa Avrupa'da yetişmiş çok sayıda Türk kökenli uzman olduğunu görür. Özellikle burada işçi çocukları üniversiteleri bitirdiler ve çok iyi konuma geldiler. Türkiye için bir hazine var eğer Türkiye bunu iyi değerlendirebilirse. Bunlar Türkiye'ye kazandırılabilir ve birikimlerinden yararlanılabilir. Bu anlamda da bilgi köprüsü ve entelektüel bağ olurlar.

Araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 22,2'si ise Avrupalı ve Hollandalı Türklerin, Türkiye'nin AB üyeliğinde ne engel ne de köprü olabileceğini, herhangi bir etkilerinin olmayacağını ifade etmiştir. Bu veriler Avrupalı ve Hollandalı Türklerin azımsanmayacak bir kısmının, Türklerin ulaştıkları sosyal, ekonomik ve siyasal potansiyeli göremedikleri ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan araştırmaya katılan kuruluşların sadece yüzde 5,6'sı Avrupalı ve Hollandalı Türklerin köprü olmaktan çok engel olduklarını ve bu süreci olumsuz etkileyeceklerini belirtmiştir.

Araştırma sonuçları genel olarak Avrupalı ve Hollandalı Türklerin toplumsal bir kapital olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve mevcut birikim ve potansiyelleri ile Türkiye AB ilişkilerine katkıda bulunabilecekleri düşüncesinin daha geniş oranda paylaşıldığını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının da bu toplumsal kapitalin önemli bir boyutu olduğu söylenebilir. Ancak araştırmaya katılan kuruluşların sadece yarısından biraz fazlası bu yönde bir düşünceye sahiptir. Tablo 39'da görüldüğü gibi sivil kuruluşların yüzde 57,4'ü Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'nin AB üyeliği sürecine katkıda bulunacak potansiyele sahip olduğuna

inanmaktadır. Hollanda Türklerinin potansiyel gücünün AB ilişkilerine olumlu yansıtacağını düşünen üst düzey bir eğitim yetkilisi bu konudaki gözlemlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Türkiye’den gelip Hollanda’ya yerleşenlerin etki potansiyeli var aslında. Hollanda’da 350 bine yakın yaşayan Türkiye kökenli insan var ve bu insanların içerisinde belli toplumsal ağırlığı olan, sözü geçen, bazı çevrelerde politik anlamda toplumsal kurum ve kuruluşlarda ağırlığı olan çok sayıda arkadaşımız var. Ancak bu insanlar kendi rollerini, Türkiye-AB uyum sürecinde Hollanda’nın dönem başkanı olduğu bir aşamada, yanılmıyorsam tam kavrayamadılar veya son anda farkına vardılar. Kamuoyunun dikkate alınması, etkilenmesi, kamuoyunun Türkiye hakkında sahip olması gereken bilgiler Türkiye-AB ilişkisi açısından son derece önemli bir faktör. Politik karar alınacak. Bu politik karar elbetteki çok önemli fakat politikacılarda verdikleri kararlarla kendi kamuoyunun belli konuları göz önüne almak zorundalar. Bana sorarsanız Türkiye’den gelen kitle içerisinde kamuoyunu etkileyebilecek kadrolar burada vardır.”

Tablo 39. Türkiye’nin AB üyeliği sürecine kuruluşların, katkı potansiyeline ilişkin görüşler

Hollanda Türk Sivil Toplum Kuruluşları Türkiye'nin AB üyeliği sürecine katkıda bulunacak potansiyele sahip mi?	(%)
Evet	57,4
Hayır	31,5
Fikrim yok	11,1
Toplam	100.0

Araştırmaya katılan sivil kuruluşların yaklaşık üçte biri (yüzde 31,5) ise bu konuda olumsuz düşünmekte ve AB’ye üyelik sürecinde Türk sivil toplum kuruluşlarının katkıda bulunacak kadar potansiyel güçlerinin veya etki alanlarının olmadığını

belirtmektedir. Bu görüşte olanların bir kısmı söz konusu kuruluşların AB ve Hollanda kurumları tarafından ciddiye alınmadığını, bir kısmı faaliyet alanlarının uluslararası ilişkiler olmayıp daha yerel sorunlara odaklandığını, bir kısmı da sivil kuruluşların kamuoyu ve karar verme mekanizmalarını etkileyecek bilgi birikimi ve insan gücüne sahip olmadığını savunmaktadır. Örneğin yirmi yıldır Hollanda’da yaşayan bir Hollanda-Türk sivil toplum kuruluşunun başkanı burada yaşayan Türklerin bir köprüden çok niçin bir engel olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Ben buradaki Türklerin Türkiye-Avrupa arasında bir köprü değil tam tersine bir engel olduğunu düşünüyorum. Potansiyel gücün bahsedilse de buradaki Türkleri, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğine engel olarak görüyorum.. İnsanlar Türkiye’deki Türkleri değil buradaki Türkleri tanıyorlar. Oradan yola çıkarak karar veriyorlar. Bazen bu önyargılarla da karışıyor. Bana göre avantaj olmaktan çok dezavantaj. Çünkü Avrupa’daki Türklerin neredeyse tamamı Türkiye’nin kırsal kesimlerinden geldi. dolayısıyla şehir hayatına pek alışık değiller. Bunun sıkıntılarını her gün yaşıyoruz. Bir de bizim dışımızdan kaynaklanan bazı faktörler var. Türkiye’den gelenler Müslüman bireyler olarak öbür ülkelere gelenlere nazaran daha derli toplu. Fas’tan gelen müslümanlar işi biraz daha zorlaştırıyorlar. Davranış bozuklukları oluyor dolayısıyla bu çarpıklar önce dine sonra da Türkler dahil Müslümanlara yansıyor. Bu bakımdan da köprü olarak algılanmıyorlar.”

Öte yandan sivil kuruluşların bu sürece katkı yapabilecek potansiyel gücü olup olmadığı konusunda herhangi bir fikri olmadığını belirten kuruluşların oranı ise yüzde 11,1 olarak saptanmıştır.

Türkiye – AB ilişkilerine olumlu bakan ve Türkiye’nin tam üyeliğine doğrudan veya dolaylı şekilde katkıda bulunmayı etkinliklerinin bir unsuru olarak gören Hollanda Türk sivil kuruluşları bu amaçla bir dizi faaliyet yürütmektedir. Bu etkinlikler kültürel ve sanatsal değerlerin tanıtımından siyaset ve medya dünyasını etkilemeye kadar uzanan faaliyetleri kapsamaktadır. Tablo 40’te görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 27,8’si Türkiye'nin AB üyeliği sürecine katkıda bulunmak amacıyla Türk kültür ve sanatını Hollanda kamuoyuna tanıtmaya çalışırken, yüzde 16,7’si siyasal partileri ve medya kuruluşlarını Türkiye’nin üyeliği doğrultusunda mobilize etmeye çalışmaktadır. Aynı amaçla Hollanda sivil toplum örgütlerini Türkiye lehine etkilemek için çaba gösteren kuruluşların oranı ise yüzde 7,4’dür. Buna ilaveten Türk sivil kuruluşlarının yüzde 3,7’si benzer Türk kuruluşları ile ortak çalışmalar yürütürken yüzde 1,9’u Türkleri bu konuda

bilinçlendirmeye çalışmakta ve aynı oranda kuruluş ta iş çevrelerini ve eğitim kurumlarını Türkiye lehine mobilize etmeye çalışmaktadır. Bütün bunların hepsini etkinliklerine yansıtan kuruluşların oranı ise yüzde 14,7'dir.

Tablo 40. Kuruluşların Türkiye'nin AB üyeliği sürecine katkıda bulunmak için yaptıkları etkinlikler

Türkiye'nin AB üyeliği sürecine katkıda bulunabilecek ne gibi etkinlikler yapıyorsunuz?	(%)
Türk kültür ve sanatını tanıtan etkinlikler yapıyoruz	27,8
Hollandalı Sivil Toplum Örgütlerini etkilemeye çalışıyoruz	7,4
Siyasal partiler ve medya kuruluşları etkilemeye çalışıyoruz	16,7
İş adamlarını ve eğitim kurumlarını etkilemeye çalışıyoruz	1,9
Hollandalı Türkleri bu konuda bilinçlendirmeye çalışıyoruz	1,9
Türk sivil kuruluşlarla ortak çalışmalar yapıyoruz	3,7
Bu amaçla herhangi bir etkinlik yapmıyoruz	22,2
Diğer	3,7
Hepsi	14,7
Toplam	100.0

Bu bulgular araştırmaya katılan kuruluşların hemen hemen bütün çevrelere yönelik faaliyetlerinin olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır. Ancak ne tür etkinliklerin ve hangi kesimlere yönelik faaliyetlerin istenilen sonucu doğurduğunu

saptamak için yeni araştırmalara ihtiyaç olduğunu belirtmek gerekir. Diğer yanan araştırma sonuçlarına göre Türkiye'nin AB üyelik sürecine katkıda bulunmak için özel bir etkinlik yürütmeyen kuruluşların da olduğu ve bunların araştırma örnekleminde yüzde 22,2'lik bir oranda olduğu saptanmıştır. Yukarıda işaret edilen veriler araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'nin AB üyeliğine genel olarak olumlu baktıklarını ve bu süreci destekleyici etkinliklerde bulduklarını göstermektedir.

Bazı kuruluşların çeşitli etkinlikler yanında Türkiye'nin tam üyelik sürecine katkıda bulunmak için özel projeler geliştirdikleri ve bunları uygulamaya çalıştıkları görölmektedir. Her ne kadar bu amaçla özel bir projeleri olmadığını belirten kuruluşların araştırma örneklemindeki oranı yüzde 44,4 gibi yüksek bir oranda olsa da azımsanmayacak sayıda kuruluşun Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyici projelerinin olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 41'de görölüğu gibi araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 18,5'i Türkiye lehinde kamuoyu oluşmasına ve destekleyici kararlar alınmasına katkıda bulunmak amacıyla Hollanda siyasal parti temsilcileri ile görüşmeleri içeren çalışmalar yapmaktadır. Kuruluşların yüzde 9,3'ü ise Türkiye'nin birikiminin, değerlerinin ve gerçekleştirdiği reformların Hollanda kamuoyu daha iyi anlatılması için bir takım projeler yürütmektedir. Diğer yandan bu kuruluşların yüzde 5,6'sı Türkiye'nin üyeliğini çeşitli platformlarda desteklemeleri için Hollanda sivil toplum örgütleriyle ortak çalışmalar yürütmektedir.

Tablo 41. Kuruluşların, Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemek için geliştirdiği ve Tablo uygulamaya koyduğunuz projeler

Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemek için geliştirdiğiniz projeler nelerdir?	(%)
Türkiye'nin üyeliği hakkında bilgilendirme projelerimiz var	9,3
Hollanda sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalarımız var	5,6
Hollanda'daki siyasi parti temsilcileriyle görüşmelerimiz var	18,5
Üyeliğe destek amacıyla eğitim ve kültürel projelerimiz var	1,9
Türkiye'nin üyeliğini destekleyici yayın projelerimiz var	1,9
Bu konuda herhangi bir projemiz yok	44,4
Diğer	18,4
Toplam	100.0

Özellikle son dönemlerde gerek AB gerekse Türkiye-AB ilişkileri konularında çok sayıda konferans, sempozyum, bilgilendirme ve tartışma toplantıları yapılmaktadır. Bu etkinliklerin amacı hem AB hem de Türkiye-AB ilişkilerini kamuoyunda geniş çevrelerin tartışmasına açmak hem de ilgili kurumları geniş ve doğru şekilde bilgilendirmektir. Bu tür etkinliklere katılmak kurumların dışa dönük olması, kendilerini geliştirmeleri ve yeniliklere açık olmaları ile doğrudan ilintilidir.

Tablo 42'deki verilere göre araştırmaya katılan kuruluşların sadece yüzde 9,3'ü son dönemlerde "Türkiye-AB ilişkileri ve AB" konularında düzenlenen etkinliklere katılmamıştır. Ancak geri kalan kısmı çeşitli platformlarda temsil edilmiştir. Örneğin bu kuruluşların yüzde 59,3'ü 24 Mayıs 'Türkiye en EU', Landelijke Turkse etkinliğine, yüzde 9,3'ü Maastricht toplantılarına, yüzde 5,6'sı ise Rotterdam'daki '2004 het jaar Turkije'

etkinliğine katılmıştır. Son gelişmeler Türkiye'nin tam üyeliğinin uzun bir süre alacağına ve benzeri etkinliklerin de sayısının artacağına işaret etmektedir. Her etkinliğin Türkiye'nin daha iyi anlatılması ve temsil edilmesi için bir fırsat olduğu düşünülürse bahsedilen platformlarda aktif olarak yer almanın önemi daha iyi kavranacaktır.

Her ne kadar Türk sivil kuruluşları bir çok etkinlikte yer alarak Türkleri temsil etse de yukarıda bahsedildiği gibi araştırma sonuçları genel bir imaj sorununun var olduğunu ve bu konuda ciddi projelerin üretilerek hayata geçirilmesi gerektiğini göstermektedir. Tablo 43'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 53,7'si Türkiye'nin ve Türk halkının Hollanda'daki imajını olumsuz buluyor. Bu orana Türklerin imajının son derece olumsuz olduğunu düşünenler de (yüzde 5,6) eklendiğinde ortaya yüzde 59,3 gibi bir oranla daha karamsar bir manzara çıkmaktadır.

Olumsuz imajların böylesine yüksek bir oranda olmasının nedenleri arasında Türkiye'nin modern birikimini iyi anlatamaması ve kendi değerlerini iyi tanıtamaması ve dış dünya ile etkin iletişim kuramaması da yer almaktadır. Araştırmaya katılan bir uzmanın bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

“Dışarıdan izleyebildiğim kadarıyla Türkiye'nin, Türkiye'deki politikacıların, uzmanların, basının önemli eksikliklerinden bir tanesi günümüz koşullarında önemli olan iletişim veya kendini tanıtmaya gerekli yatırımı yapmamaları. Tanıtım uluslar arası ilişkilerde, ve kamuoyunu bilgilendirmede son derece önemlidir. Özellikle bir yıl içerisinde Türkiye diyalog açısından atması gereken adımları atamadı. Bu Türkiye'den kaynaklanan problem. İyi bir potansiyeli vardı, Türkiye'nin elinde reform paketleri gibi iyi bir ürün vardı yani Türkiye'nin insanlara anlatabileceği çok şey vardı. Türkiye bunu tam olarak ve etkin yerine getiremedi. Belki de çok üst düzeylerde bunu yapabildi politik anlamda. Bunu üst düzeyde belki yapabildi ama aslına bakılırsa toplumun orta kesimini temsil eden sosyal demokrat örgütlerin kamu kuruluşları üzerindeki etkinliği göz önüne alındığında, Batı Avrupa'daki bu kesime yönelik tanıtım yeterli olmamıştır. Bence Batı Avrupa'daki bu kesimle etkin iletişim kurulmasa Türkiye AB üyeliği ve tanıtım konusunda gerekli adımları etkin atamaz.”

Araştırmaya katılan bir sosyolog ise Türkiye'nin birikimlerini tanıtmak için bir marka olma projesi yürütmesi gerektiğini, bunun yapılması durumunda Avrupalı Türklerin Türkiye imajını geliştirme konusunda daha hızlı ve verimli çalışabileceklerini ifade

etmektedir. Bu araştırmacıya göre Türkiye gerçekleştirdiği reformları, ekonomik atılımları ve yaşadığı sosyal değişmeleri dış dünyaya yeterince başarılı yansıtamamaktadır. Türkiye'nin zenginliklerini iyi anlatması gerektiğini belirten araştırmacı bu konuda aşağıdaki gözlemlerde bulunmaktadır:

“Türkiye dünyaya en çok niversite ğrencisi gönderen ülkelerden n ülke pozisyonudur. Gelişime ve yeniliklere açık politika izliyor. Raporlara bakıldığında da görüyoruz ki Türkiye yüz yıl öncesinin Türkiye'si değil. Türkiye dünyaya akıl verecek birikimde bir ülke. Çünkü tarihi gelişimi içerisinde sorunlara çareler aramak için dünyanın dört bir yanına açılmış ve sentez kurabilmiş bir lke. Sentez kurma gayreti içinde olan bir lke. Türk niversitelerindeki kadın profesörlerin sayısı Avrupa'dan daha çok. Türkiye, bazılarının yansıtmaya çalıştığı gibi bağnaz politika güden bir ülke değil. Türk toplumu dünyaya açık bakabilen, geniş bir yelpazeyle bakabilen, rasyonel düşünceye sahip olan bir toplum. Ama doğru seçilmiş bunu image-maker (imaj yaratıcı) olmadan bunları tanıtımak mümkün değil. Bu süreçte Hollanda ve Avrupa'daki Türkler çok önemli rol stelenebilir. Buradaki halk organize bir Şekilde tanıtım yapmaya alışıyor. Ama tabii sizin burada bir konumunuz var, işçi olarak gelmişsiniz. Topum bakıyor, fakir bölgelerde oturuyorsunuz, ilk neslin Hollandacası kırık dökük. Bütün bunlar etki gücümüzü olumsuz etkiliyor. Ama diğer taraftan umut verici gelişmeler var. Örneğin, ığ gibi büyüyen bir gençlik var. Altı binden fazla Türk kökenli ğrenci yüksekokullarda veya üniversitelerde okuyor.”

Araştırmada görüşleri alınan aynı araştırmacı uzun yıllar yaptığı araştırmalara dayalı olarak Türkiye'nin mevcut birikimlerinin bütün Batı kamuoyuna daha etkin bir Şekilde tanıtılması için markalaşma konusunda adımlar atılması gerektiğini düşünmekte ve aşağıdaki önerilerde bulunmaktadır:

“Sonuç itibariyle Şunu çok iyi anlamamız gerekiyor: İmajımızın değişmesini istiyorsak, Türkiye'nin meselesinin bir imaj sorununu olduğunu görmemiz ve ülkenin birikimlerini ve kazanımlarını iyi anlatmamız gerekiyor. İmajımızı değiştirmek istiyorsak öncelikle Batının Türkiye'yi ve Türkleri nasıl algıladığını anlamak için ciddi ve kapsamlı bir araştırma yapmak gerekiyor. Batı kamuoyunu anlamadan anlaşılmayı beklemek en büyük yanılığımızdır ve biz de bu genelde bu hatayı yapıyoruz kanısındaayım. Batı asırlar evvel önce bizi anlamaya çalışmış. Ondan sonra da çıkarlarına göre politikalar belirlemiş. Türkiye birikimlerini anlatırken karşıdaki kim olduğunu, neler düşündüğünü analiz etmek durumundadır. Türkiye'nin Şiir gibi bir imaj yaratma, geliştirme

ve tanıtma projesine ihtiyacı var. Türkiye'nin şiir gibi bir tanıtım üretebilmesi için hitap ettiği toplumun ruhunu anlaması gerekir, nelerden korktuğunu ve kaygılandığını, nelerden olumlu etkilendiğini ve neleri beğendiğini anlaması gerekir. Batılıyı bir batılı koltuğuna oturup anlamalı Türkiye. İşte bu noktada da Avrupa'da yıllardır yaşayan ve Batılıları yakından tanıyan Türk yazarları, araştırmacıları, bilim adamları, entelektüelleri ve sivil toplum kuruluşlarından yararlanmak mümkün.”

Hollanda ve Avrupa'daki Türkler AB'de kamuoyu oluşturma ve tanıtım bağlamında önemli bir potansiyel kaynak ve güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmaya katılan bir uzmanın konuyla ilgili aşağıdaki görüşleri bu gözlemi doğrular niteliktedir:

“Nedeni ne olursa olsun Türkiye'ye karşı beslenen ve halen var olan bir takım önyargılar ve yüzeysel bilgiler var. Bence Türkiye'nin Batı Avrupa'da tanınması ve önyargıların giderilmesi konusunda Türkiye'den gelen toplumun önemli bir rolü vardır. Bu rolün önümüzdeki dönemde daha iyi bir şekilde kullanılması lazım. Bu rolü kullanırken var olan hassasiyetleri de göz önüne almak lazım. Onu da yaşadığımız ülkelerin kendi iç politikalarına göre ayarlamak lazım. İnsanların iç politikada kendi rollerini oynarken içinde yaşadıkları toplumun çıkarlarına ve o ülkenin politikalarına ters düşmemesi lazım. Bunun koşulları ve kuralları vardır ama önemli olan şunu kabul etmemiz lazım; Türkiye'den gelen potansiyel, Batı Avrupa'da Türkiye'nin tanıtım ve Türkiye'nin AB'ye entegre olması için belki de önemli araçlardan bir tanesidir”.

Tablo 43. Kuruluşların, Türkiye'nin ve Türk Halkının Hollanda'daki imajına ilişkin gözlemleri

Türkiye'nin ve Türk halkının Hollanda'daki imajını nasıl buluyorsunuz?	(%)
Son derece olumsuz bir imaja sahip	5,6
Olumsuz imaja sahip	53,7
Son derece olumlu imaja sahip	9,3
Olumlu imaja sahip	31,4
Toplam	100.0

Öte yandan araştırmaya katılan kuruluşların sadece yüzde 9,3'ü Türkiye'nin ve Türk halkının Hollanda'daki imajını son derece olumlu görürken yüzde 31,4'ü olumlu imaja sahip demekle yetiniyor. Uzun yıllar Hollanda'da yaşayan bir eğitimci Türkiye ve Türklerin imajının son yıllarda olumlu bir çizgide geliştiği ve yapılan reformların bunda önemli rol oynadığı gözleminde bulunmaktadır:

“İmajlar kişiden kişiye değişiyor. Ancak genel anlamda bakarsanız son 1,5-2 yıl içerisinde Türkiye'nin Avrupa'daki imajında olumlu anlamda önemli bir değişim oldu. Yani son 20 yıllık süreci göz önüne aldığımız zaman Türkiye'nin imajı gerek basında gerek kamuoyu çevrelerinde, gerekse politik ortamda tartışma konusu olduğu zaman son yıllara kadar hep olumsuzdu. Türkiye, insan hakları, Kürt sorunu, demokratikleşme, enflasyon ve ekonomi bakımından tartışma konusu olduğunda her zaman Allanlardaki sorunlar ön plana çıkardı. Fakat son 1,5 yıl içerisinde önemli bir değişim oldu, Türkiye gündeme gelirken demokratikleşme konusunda önemli adımlar atıldığının altı çizildi. Türkiye'nin çağdaşlaşma ve demokratikleşme konusunda attığı önemli adımlar dikkat çekti. Yani bu 20 yıllık süreç tersine dönmeye başladı. Son iki yıllık süreci birebir kıyaslarsanız Türkiye'nin imajı son 1.5 yıl içinde önemli ölçüde olumlu bir not aldı. Bu

bence önemli bir kazanım. Bu her ülkenin sahip olmadığı bir kazanımdır. Türkiye bu kazanımın Hollanda toplumu ve AB kamuoyuna tanıtılması için belli bir faaliyet ve çalışma planı üretmesi lazım. Bu konuda buradaki (Hollanda'daki) insanların ve kuruluşların kendilerine göre önemli bir rolü vardır.”

Hollanda'daki Türkler söz konusu olduğunda bir taraftan Türklerin kendi kültürlerine ve toplumlarına ilişkin yarattıkları imajdan diğer yandan da Hollandalıların inşa ettiği ve aktardığı imajdan söz edilebilir. Yani Türklere ilişkin imajların oluşmasında bir taraftan Türk toplumunun kendi davranışlarından kaynaklanan iç faktörlerden, bir taraftan da içinde yaşadıkları toplum kimlik inşası sürecinde oluşturduğu ve bir anlamda “ötekileştirme” olarak nitelendirilebilecek dış faktörlerden bahsedilebilir. Araştırmanın Türklerin Hollanda'daki imajına yönelik bulguları değerlendirilirken araştırmaya katılan bir sivil kuruluş yetkilisinin aşağıdaki gözlemleri de analiz edilecek kadar anlamlıdır:

“Türklerin Hollanda'daki bugünkü imajı konusuna açıdan bakmamız gerekiyor. Birincisi Türklerin kendi yarattığı imaj, ikincisi ise Hollandalıların Türkler hakkında yarattığı imaj. Türklerin kendi yarattığı imajın hem iyi ve hem de olumsuz yönleri var. Örneğin Türkiye laik ve demokratik bir ülke, batılı değerleri benimsemiş bir ülke. Buradaki Türklerin çoğu bu şekilde bir anlayışı savunuyorlar. Bu olumlu imajlar yaratıyor. Diğer yandan çok azım bir kesim olmakla birlikte dış dünyaya hatta Türk toplumuna bile kapalı bir görünüm sergiliyor. İşte bu şekilde kötü bir imaj oluşuyor Şimdi bu kötü imaj, tabii bunlar Toplumumuzda çok az bir kesim bu imajı yaratıyor ama bu durum Türk toplumuna mal ediliyor.”

Türklerin kendi davranışlarından kaynaklanan imajların yanında bir de Hollandalı yerli çoğunluk toplum tarafından Türkiye ve Türkler hakkında üretilen imajlar ve Türklere yüklenen bir kimlik var. Bu imajların ve kimliğin inşasında yatan tarihsel bir arka planının yanında Hollanda'da yaşayan Türklerin toplumsal konumu ve Türkiye-AB ilişkileri çerçevesindeki tartışmaların da etkisi olduğu söylenebilir. Araştırma sırasında kendisiyle görüşülen bir sivil kuruluş yetkilisi Hollandalılar arasında gözlemlediği Türkiye ve Türk imajı hakkında aşağıdaki tespitleri yapmaktadır:

“Hollandalıların Türkiye ve Türklerle ilgili geliştirdiği iki yönlü bir imaj var. Biri olumlu diğer ise olumsuz imaj. Türklerin olumlu yönlerini bilenler hayli fazla ama nedense bunlar kamuoyu önünde tartışılmıyor. Diğer azınlık guruplarla karşılaştırıldığında Türk

insanın gerçekten batılı değerlere daha fazla sahip olduğu ve batılı anlamda yaşam biçimine sahip olmaya çalıştıkları biliniyor. Ama tarihsel kökenli bazı olumsuz imajlar bunu gölgede bırakıyor. Türkiye’yi yayılmacı ve çağdışı, Türk toplumunu da kadınları döven, insanlara işkence yapan bir toplum olarak görenlerin olduğunu biliyoruz. Bu imajlar Haçlı seferlerinden beri var. Özellikle okullarda okutulan bazı tarih kitaplarında Türklere atıfta bulunan çok aşağılayıcı yorumlar, çok kötü iddialar. Örneğin tarih kitaplarında Türklerin 1.5 milyon Ermeni vatandaşını katlettiği konusunda bir iddia var. Yani bunlar bir ırkı yok etti diyorlar. Hiçbir tarihi kaynağa ve hiçbir arşiv bilgisine dayanmayan iddialar bunlar. Ama ortaya şöyle bir şey çıkıyor. Lisede tarih dersinde bunu okuyan çocukların kafasında. Türklerin bir ulusu yok ettiği imajı yerleşiyor. Bu derisi alanlar; Türkleri işkenceci ve bir ulusu yok etmiş olarak görüyorlar. Bu gençlerin bir kısmı olumsuz Türk imajıyla eğitim alıyor ve ileride diplomat, gazeteci ve siyasetçi oluyor. O zaman da olumsuz imajlarını sürdürüyorlar. Bir başka tarihsel kaynaklı önyargı yaratma ve negatif imaj inşa örneği de şudur. Hollanda genel kültür tarihine bakıldığında şöyle bir görüş var. Türkler Viyana’ya kadar gelmişler ve Avrupalılar hep korkular yaşamışlar. Hollandalıların bir kısmı geçmişte ağlayan çocuklarını korkutmak için Türkler geliyor diye korkutmuşlar. Hollandalı birçok meslektaşımız bize şunu diyor: “Annem bizi Türkler geliyor diye korkuturdu ama görüyoruz ki Türkler o kadar da kötü insanlar değilmişler”. Yani bu şekilde bir önyargı oluşmuş. Tabii bu önyargıların yok edilmesi ve silinmesi için Türk insanı da üzerine düşeni yeterince yapmamış.”

Araştırma verileri Türkiye ve Hollandalı Türklere ilişkin imajların inşası sürecinde bu ülkeye göç etmiş ve yerleşmiş Türklerinin sosyo-ekonomik yapılarının ve eğitim düzeylerinin önemli rol oynadığını göstermektedir. Hollandalılar kendi aralarında yaşayan ve gözlemlene imkanı buldukları Türkler üzerinden Türkiye’yi ve Türk kültürünü değerlendirmektedir. Araştırmaya katılan Türk kökenli bir Hollandalı milletvekili bu ülkede yaşayan Türklerin bir bütün olarak Türkleri temsil etmediğini, toplumun sadece belli bir kesiminin burada yaşadığını ve mevcut görüntüden hareketle Türkiye ve Türkler hakkında fikir yürütmenin ve imaj inşa etmenin doğru olmadığını belirtmekte ve görüşlerini aşağıdaki gibi dile getirmektedir:

“Hollanda’ya göç ederek bu ülkeye yerleşen ve burada yaşayan Türkler belirli bir kesimden oluşmaktadır. Genellikle Türkiye’nin kırsal kesiminden ve çiftçi ailelerden gelmişler. Yani birinci neslimizin geçmişi bu ve buraya çalışmak için geldiler. Birinci neslin düşüncesi, eğitim düzeyi ve yaşam tarzı Türk toplumunun sadece belirli kısmını

temsil ediyor. Türk toplumunun, işçisi var, çiftçisi var, öğrencisi var, üniversitelisi vardır, doktoru var, her meslek ve düzeyden bireyi var Türkiye’de. Ama Hollanda’da ağırlıklı olarak sadece bir işçi kesimi bulunmakta. Burada herhangi biri basamakları tırmanıp toplumda saygın bir yer edindiyse bu kişiyi zaten Hollandalı pek görmüyor. Sadece gördüğü o işçi kesimi. Çünkü onlar göze çarpıyor. Göze çarpıyor derken, dış görünüşleri ile yaşam biçimleri ve davranış kalıpları ile göze çarpıyorlar. Hollandacayı iyi bilmediklerinden göze çarpıyorlar veya zaman zaman yasa dışı olaylara karıştıkları için göze çarpıyorlar. Ama her göze çarpma sürecinde imajı olumlu yönde değil de olumsuz şekilde etkileyebilecek şekilde göze çarpıyor.”

Sosyolojik anlamda imajlar sürekli değişen, yeniden inşa edilen, içerik değiştiren ve dönüşüme uğrayan özellikler taşıyan. Ortamsal koşullar, gözlemlenen olaylar ve kamuoyuna yansıyan bilgiler imajları belirler, şekillendirir, kalıplaşmış imajları değiştirir ve yeni imajların oluşmasına katkıda bulunur. Her ne kadar Türkiye’nin, Hollanda ve Avrupa’daki Türklerin imajı görünürde olumsuz olsa da bu mevcut imajların değişmeyeceği anlamına gelmemektedir. Örneğin Türk kökenli bir Hollanda meclis üyesi politikacıya göre Türkiye’nin birikimlerinin daha iyi tanıtılması olumsuz imajları büyük oranda ortadan kaldıracak. Bunun için yapılması gereken bir dizi etkinlik arasında sürekliliği olan bir kurumsallaşma süreci önerilmektedir:

“Türkiye’nin Avrupa kamuoyunda çok daha iyi bilinmesi ve modern birikimlerini tanıtılabilmesi için somut olarak şunu önermek isterim. Diğer bütün ülkelerin büyük kentlerde kültür, dil ve edebiyat enstitüleri var. Almanları Goethe Enstitüsü, Fransızların Fransız Enstitüsü ve İngilizlerin İngiliz Kültürü (The British Council) gibi kurumları var. Türkiye’nin edebiyat, dil ve kültür birikimlerini yansıtacak benzer bir kurumu yok. Bu ülkede hem Türkler hem de Hollandalılar arasında Türk dili ve kültürüne meraklı insanlar var. Örneğin bizim edebiyat gruplarımız var. Edebiyat düşkünü arkadaşlarla bir araya gelip belirli kitapları okuyor ve birbirimizle tartışıyoruz. Özellikle Türkçe okuyoruz. Bu tür faaliyetleri bence Türk hükümeti bir enstitü aracılığıyla yapabilir. Dil ve edebiyat etkinlikleri yanında geniş kapsamlı Türk kültürü araştırmaları yaparak bunu Batı kamuoyuna duyuracak bir Türk kültür evi veya enstitüsünün kurulması mevcut önyargıları darmadağın edecektir. Bu Türkiye’nin sorumluluğundadır. Burada Türkiye’yi daha iyi tanıtılabilmek için enstitüsü oluşturmak, özellikle edebiyat alanında çalışmalar yapmak buradaki edebiyat meraklısı insanları derinden etkiler. Belirli insanların olumsuz imajlarını değiştirir.”

Türkiye ve Türklerle ilgili olumsuz imajların değiştirilmesi için öncelikle Türk kültür ve uygarlık birikiminin etkin bir şekilde tanıtılması gerektiği konusunda Hollandalı Türkler arasında bir görüş birliği olduğu görülmektedir. Bunun Türkiye-AB ilişkilerine olumlu yansıtacağı, Türkiye ile yapılan görüşmeleri yapıcı bir şekilde hızlandıracağı ve üyelik yolunda çıkarılan engelleri ortadan kaldıracağı düşünülmektedir. Yukarıda önerilen Türk enstitüsü gibi kurumların yanında sanat ve moda gibi araçların da kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Uzun yıllardır Hollanda’da yaşayan bir Türk yönetmen ve film yapımcısı kitle iletişim araçları ve medyadan araç olarak yararlanılması gerektiğini belirlemede moda ürünleri ile yapıcı ve dönüştürücü bir iletişimin nasıl kurulabileceğini şu şekilde açıklamaktadır:

“Kendi çalışmalarımın örnek vererek Türk moda ürünleri ile projemizin topumda nasıl yankı yaptığını paylaşmak istiyorum. İstanbul başta olma üzere Türkiye’de moda, tasarım ve tekstil ürünleri sektörü gerçekten çok gelişmiştir. Londra ve Paris başta olmak üzere yurtdışında da parmakla gösterilen Türk kökenli tasarımcılarımız var. Bu tasarımcılar doğu motiflerden esinlenmiş ve örnekler almıştır. Bizim Türk moda tasarımcılarının bu konuda önemli bir yeri vardır. Biz o konuda Hollanda’da bir televizyon kanalında yayınlanması için bir belgesel hazırlamak istedik. Amaç Türk tekstil ürünlerini ve moda kültürünü tanıtmaktı. Ancak söz konusu TV kanalıyla görüştüğümde bize ilk olarak ‘Türk moda ürünleri ve tasarımcıları derken uyduruk şeylerin ve uyduruk kumaşların olduğu anlamına gelen şeyler söylendi. Türk moda ürünlerinin ve tasarımcıların sanıldığından daha iyi noktada olduğuna ikna ettim TV’yi ve belgeseli yaptık. Belgesel yayınlandığında çok beğenildi ve sonra genel istek üzerine tekrar gösterildi. Yayından bir süre sonra biri bakan olmak üzere üç Hollandalı politikacı bizi aradı ve belgeselde görüşülen Türk modacı Faruk Saraç’ın ürünlerini giymek istediklerini söylediler. Şimdi onlar Türkiye’den giyiniyor. Moda ve tekstil ürünlerinin etkisi bununla da sınırlı kalmadı. Konuya ilgi duyanlar bizim aracılığımız ile Cemil İpekçi ile iletişim kurdular. Daha sonra Hollanda’daki bütün moda akademileri bir çalışma toplantısında bir araya geldi. Türkiye’den bir tekstil ve tasarım hocası getirttik. Hoca onlarla bir çalışma yaptı. Şu anda o çocukların Osmanlı motiflerinden esinlenerek yarattıkları bir koleksiyon burada bir müzede sergileniyor. Bu durum bize Türk sanatı, modası ve tekstil ürünleri kanalıyla Hollandalılarla etkin bir iletişim kurulabileceğini göstermektedir. Bizim ülkemizde müthiş bir birikim var hem sanat sektöründe, hem entelektüel ve aydın çevrede, hem de siyasi çevrelerde müthiş bir potansiyel var ve ama etkin şekilde kullanılmıyor.”

Yukarıda da belirtildiği gibi araştırmaya katılan kuruluşların çoğu Türk sivil toplum örgütlerinin potansiyel gücü olduğuna inanmaktadır. Bu potansiyel gücün ve son yıllardaki kurumsal sivil birikimin çeşitli vesilelerle topluma yansıdığını görmek mümkündür.

Türk sivil kuruluşları nitelik ve nicelik bakımından artık görmezden gelinmeyecek bir birikime ulaşmıştır. Bu birikimin Türkiye-AB ilişkilerine yansması konusunda ise farklı görüşler ileri sürülmektedir.

Tablo 44. Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının birikimlerinin Türkiye'deki benzer kuruluşlara ve Türkiye-AB ilişkilerine yansması

Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının birikimleri, Türkiye-AB ilişkilerine nasıl yansiyabilir?	(%)
Olumlu yansır ve AB ilişkilerini geliştirir	74,1
Herhangi bir yansması olmaz, AB ilişkilerini etkilemez	20,4
Olumsuz yansır	1,9
Diğer	3,6
Toplam	100.0

Tablo 44'teki verilere göre araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 74,1'i Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının birikimlerinin, Türkiye-AB ilişkilerine olumlu yansiyacağını ve iki taraf arasındaki ilişkileri geliştireceğini düşünmektedir. Bu veriler Türk sivil toplum kuruluşlarının kurumsal kimliklerine ve birikimlerine güvendiklerine ve sivil ve resmi çevrelerde belirli bir saygınlık ve etkinlik düzeyine ulaştıklarına inandıklarını göstermektedir. Ancak araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 20,4'lük bir dilimi ise Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının birikimlerinin Türkiye-AB ilişkilerine

bir yansıması olmayacağını ve ilişkileri etkilemeyeceğini düşünmektedir. Bunun yanında sadece yüzde 1,9'luk bir dilim birikimlerin olumsuz yansıyacağını belirtmiştir.

Türkiye – AB ilişkileri tartışılırken Türkiye'nin nüfus sayısı ve üyelik durumunda Avrupa'ya bir göç hareketinin yaşanacağı kaygıları sık sık dile getirilmekte ancak tam üyeliğin sağlanması durumunda Avrupa'da yaşayan 4 milyon Türkiye kökenli insanın ne tür bir tutum sergileyeceği, yani Türkiye'ye geri dönüş eğilimi gösterip göstermeyeceği üzerinde yeterince durulmamaktadır.

Tablo 45. Kuruluşların, Türkiye'nin AB'ye tam üye olması ve Avrupa'nın refah düzeyine ulaşması halinde Hollanda Türklerinin Türkiye'ye dönüşüne bakışları

Türkiye, AB'ye tam üye olursa Hollanda Türklerinin Türkiye'ye dönüşüne nasıl bakarsınız?	(%)
Türkiye'ye dönüşünü destekleriz	64,8
Türkiye'ye dönüşünü desteklemeyiz	5,6
Türklerin Hollanda'da kalması için çalışırız	5,6
Bu konuda herhangi bir politikamız olmaz	16,7
Diğer	7,3
Toplam	100.0

Tablo 45'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan sivil kuruluşların yüzde 64,8'i geri dönüş eğiliminin ortaya çıkması halinde bu süreci destekleyeceklerini belirtmektedir. Bu görüşü savunanlar genellikle tam üyeliğin sağlanması durumunda Türkiye'de istihdam alanlarının açılacağını, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik sisteminin gelişeceğini bu nedenle de geri dönüşün sorunlar yaratmayacağını düşünmektedir. Öte yandan Türklerin, buldukları ülkenin vatandaşı olduğunu, kazanılmış haklarının bulunduğunu ve her türlü

siyasi, sosyal ve ekonomik haktan yararlanabileceğini düşünen bazı kuruluşlar (yüzde 5,6) Türkiye'ye dönüşü desteklememekte, yine aynı oranda bir başka grup ise Türklerin Hollanda'da kalması için ısrarlı olacaklarını ifade etmektedir. Bu konuda herhangi bir politikası olmayan kuruluşların oranı ise yüzde 16,7 olarak görünmektedir.

Araştırmaya katılan kuruluşları, ister geri dönüş eğilimini desteklesin isterse desteklemesin, tam üyelik sürecinden sonra Türkiye'de refah düzeyinin belirli bir düzeye gelmesi, ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması durumunda zaten doğal olarak Avrupa Türkleri arasında Türkiye'ye geri dönüş yapmak isteyenlerin olacağını düşünmektedir. Hatta geri dönüş eğiliminin belireceğini belirten kuruluşların oranı da bir hayli yüksek görünmektedir. Tablo 46'da görüldüğü gibi araştırmaya katılan sivil kuruluşların yüzde 44,4'ü 'Sizce Türkiye AB'ye tam üye olsa ve AB refah düzeyine ulaşmış olsa Türkler, Türkiye'ye döner mi?' sorusuna ,evet büyük bir kısmı döner' cevabını verirken, yüzde 42,6'sı bir kısmı döner cevabını vermiştir. Boyutları farklı olsa da dönüş eğilimi olacağını belirten bu iki grubun oranı toplandığında yüzde 87'ye ulaşmaktadır.

Tablo 46. Kuruluşların tam üyelik olsa refah düzeyinin yükselmesi durumunda Hollanda'da yaşayan Türklerin göç eğilimine ilişkin bakışları

Sizce Türkiye AB'ye tam üye olsa ve AB refah düzeyine ulaşmış olsa Türkler, Türkiye'ye döner mi?	(%)
Büyük bir kısmı döner	44,4
Bir kısmı döner	42,6
Çok azı döner	9,3
Diğer	3,7
Toplam	100.0

Tam üyelik ve refah düzeyinin artışı durumunda Türkiye'ye geri dönüş yaşanmayacağını veya tersine göçün sadece çok düşük oranda gerçekleşeceğini ifade eden kuruluşların oranı ise yüzde 9,3'tür. Bu veriler Türkiye-AB ilişkileri tartışmalarında şimdiye kadar sadece Türkiye'den Avrupa'ya muhtemel göçlerin masaya yatırıldığını ancak artık bu tartışmalara yeni bir boyutun yani Portekiz, İtalya ve İspanya örneğinde olduğu gibi Avrupa'dan da Türkiye'ye geri dönüşlerin olabileceği ve hatta Türkiye üyeliğe ne kadar hızlı sürede kabul edilirse ve bu sürecin de o kadar çabuk başlayabileceği konusu eklenmelidir. Geri dönüş hareketlerinin yaşandığını ve üyeliğin bu anlamda yeni bir göç dalgası yaratmayacağını anlatılması halinde Avrupa Birliği'nin nüfus ve göçle ilgili kaygıları kısmen de olsa hafifletebilir görünmektedir.

Avrupa Birliği'nin kimliği özellikle Türkiye'nin tam üyeliği konusu söz konusu olduğunda hem Türkiye hem de AB kamuoyunda, medya ve siyaset çevrelerinde daha sık tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle Fransa'nın sık sık gündeme getirdiği ve diğer AB ülkelerinde de bazı çevrelerce desteklenen görüşler AB kimliğini kültürel bir boyuta indirgemeye başlamıştır. AB kimliği farklı biçimlerde tanımlanmaktadır ancak araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının çoğu AB'ni kültürel değerlere bağlı olarak tanımlamamaktadır. Tablo 47'de görüldüğü gibi Türk sivil kuruluşların yüzde 79,6 gibi yüksek bir oranı AB'ni siyasi ve ekonomik bir birlik olarak tanımakta, bu birliğe dini veya kültürel bir kimlik biçmemektedir.

Tablo 47. Kuruluşların Avrupa Birliğini tanımlama biçimleri

Avrupa Birliği'ni nasıl tanımlarsınız?	(%)
Siyasi ve ekonomik bir birlik	79,6
Kültürel ve dini (Hıristiyan) bir birlik	11,1
Askeri ve güvenlik amaçlı bir birlik	5,6
Ekonomik ve askeri bir sömürge gücü	1,9
Diğer	1,8
Toplam	100.0

AB'nin kültürel kimliğine yapılan vurgu Türkler arasında da yankı bulmaktadır. Örneğin Türkiye'nin üyeliğine dini ve kültürel nedenlerden dolayı karşı çıkılması kabul edilmemektedir. Konuyla ilgili tartışmalar, raporlar ve konferanslar yakından takip edilmektedir. Örneğin 23 yıldır bu ülkede yaşayan Hollandalı bir Türk bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Genelde Sosyal Demokratlar girsin Türkiye’ AB’ye girsin derken, Hıristiyan demokratlar girmesin diyor. Çünkü Türkiye Hıristiyan ülkesi olmadığı için girmesin diyorlar. Biz de bunun tamamen karşısındayız çünkü AB bir dinsel kurum değildir. Bu birlik hem ekonomik hem de hümanist bir kurumdur. Demokratiktir. Türkiye eğer Gümrük Birliği’ne girmişse, 50 senedir NATO’da ise ve demokratik bir ülke olduğunu kesinlikle ispat etmişse girmemesinde hiçbir sebep yok.”

AB’yi tek boyutlu bir kimlikle algılamak ve tanımlamak bir hayli zor görünmektedir. AB kimliği konusunda henüz bir konsensüs oluşmamıştır. Araştırmaya

katılan bir uzmanın aşağıdaki görüşleri de bu gözlemi doğrulamakta ve AB kimliğine çok yönlü bir bakış açısıyla yaklaşılmasını gerekli kılmaktadır:

“AB’nin kimliğini tanımlamak zor. AB kendi bünyesinde farklı kimlikleri barındıran ama aynı zamanda belli ortaklıklar, belli çıkarlar doğrultusunda bir araya gelmiş ekonomik ve politik bir birlik. Tek bir kimliği yok o açıdan. Kültürel kimliği açısından gündeme getirilmesinin anlaşılması zor. Şimdiye kadar AB’ye üye olan ülkelerden hiçbirinde kültürel kimlik dile getirilmedi. İnsan hakları kriterleri gündeme geldi çünkü bu tüm aday ve üye ülkeler için geçerli. Ama bir ülkenin kültürel kimliği AB üyeliği konusunda ilk defa Türkiye söz konusu olunca gündeme getirildi. Biraz garip bir olay. Ama biraz da garipsememek lazım. Tarih her zaman bu tür yanlışlıklarla dolu.”

AB’ni kültürel referanslarla tanımlayan ve popüler konuşmalarda sık sık kullanıldığı gibi AB’nin Hıristiyan bir birlik olduğunu düşünenlerin oranı ise yüzde 11,1 olarak görülmektedir. Bunun dışında araştırmaya katılan kuruluşların bir kısmı (yüzde 5,6) AB’ni askeri ve güvenlik amaçlı bir birlik olarak, yüzde 1,9’u ise yeni bir sömürge gücü olarak tanımlamaktadır. AB kimliğinin tam olarak ne olduğu, kültürel unsurları ne kadar içerdiği, dini boyutlarının ne olduğu ve bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin bu birlikte yerinin olup olmadığı AB ülkelerinde hala canlı bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Ancak AB ülkelerinde bazı çevreler bu birliğin kültürel kökenlerini ve unsurlarını başlıca tanımlayıcı kimlik olarak kabul etse bile Hollanda Türk sivil kuruluşlarının çoğu bunun aksini düşünmekte ve AB’ni siyasi ve ekonomik bir birlik olarak görmektedir. Örneğin bir sivil toplum kuruluşu yetkilisi AB’nin kimliği konusunda aşağıdaki görüşleri savunmuştur:

AB bize göre demokratik değerler topluluğudur. Tabii her toplumda olduğu gibi bu toplumda da kendi ideolojik düşüncesini, kendi değer yargılarını oraya taşımak isteyen politik gruplar var. Ama biz Sosyal Demokratlar olarak AB’yi demokratik değerler topluluğu olarak tanımlıyoruz. Bizim gibi düşünmeyen insanlara da bunu bu şekilde anlatmaya çalışıyoruz. Burada Avrupa’da Hıristiyan Demokratlar AB’yi zaman zaman dini anlamda tanımlıyorlar ama Avrupa’da Avrupalı sosyalistler, sosyal demokratlar, demokratik bu birliği değerler topluluğu olarak tanımlıyor, bir Hollanda-Türk sivil toplum kuruluşu olarak biz de öyle tanımlıyoruz.

Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkanlar sadece ülke nüfusunun ve işsizlik oranının yüksekliğini değil zaman zaman da Türk halkının büyük bir çoğunluğunun müslüman oluşunu ve bunun AB'nin kültürel normları ile çeliştiğini iddia etmektedir. Bazı AB ülkelerinde yapılan kamuoyu araştırmalarında da Türkiye nüfusunun ağırlıklı olarak müslüman oluşunun üyelik açısından engel olabileceğini gösteren bulgulara rastlanmaktadır. Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşları da genelde bu eğilimi gördüklerini ifade etmektedir.

Tablo 48. Kuruluşların, AB ülkelerinin Türkiye nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olmasını üyelik açısından engel olarak görüp görmedikleri

Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye'nin çoğunluğunun Müslüman olmasını üyelik açısından engel olarak görebilir mi?	(%)
Evet	81,5
Hayır	11,1
Fikrim yok	7,4
Toplam	100.0

Tablo 48'deki verilere göre Türk sivil kuruluşlarının yüzde 81,5'i AB ülkelerinin dini farklılıklardan dolayı Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmayacaklarını ve müslümanlığı üyelik açısından uzun vadede bir engel olarak gördüklerini belirtmektedir. Söz konusu kuruluşların yüzde 11,1'i ise din farkının AB ülkeleri açısından bir sorun teşkil etmeyeceğini ifade etmektedir.

Bazı AB üyesi ülke liderlerinin (ve hatta Kardinal Ratzinger gibi bazı Vatikan yetkililerin) ısrarla AB'ni kültürel kavramlarla tanımlaması ve Türk halkının müslüman kimliğini bir sorun olarak ortaya sürmeleri Türklerin AB algısını etkilemektedir. Hollanda Türk sivil toplum kuruluşları da kısmen bu söylemlerden etkilenmektedir. Tablo 49'daki veriler bu gözlemi kısmen de olsa desteklemektedir. Her ne kadar araştırmaya katılan

kuruluşların yarıya yakını (yüzde 48,1) AB’ni bir Hıristiyan kulübü olarak tanımlayanlara katılmasa da yüzde 37’lik bir kısmı bu tanıma katıldıklarını ifade etmektedir. Geri kalan yüzde 14,8’lik bir oran şimdilik bu konuda bir fikirleri olmadığını söylemekle beraber, AB kimliği kültürel kodlar ve farklılıklara göre tartışılmaya ve sunulmaya devam ederse bu kesim de yavaş yavaş AB’nin bir Hıristiyan kulübü olduğu görüşüne katılabilir.

Araştırmaya katılan uzmanlar da halkın çoğunluğunun müslüman oluşundan dolayı bazı çevrelerin Türkiye’nin üyeliğine karşı çıktığını gözlemlemektedir. Bu konuyla ilgili görüşlerini paylaşan bir uzman Türkiye’nin dini yapısının zaman zaman vurgulandığını, çağdaş birikimlerinin yeterince tanıtılmadığını belirtmekte ve aşağıdaki konulara dikkat çekmektedir:

“Türk halkının kültürel ve dini kimliği çok bariz şekilde tartışmalarda kendisini de gösteriyor. Türkiye’nin kültürel kimliği zaman zaman gündeme getiriliyor, çok kaba bir tabirle bir taraftan Avrupa Hıristiyan kulübüdür deniyor, diğer taraftan da 70 milyon nüfuslu ve halkı müslüman olan bir ülkeden bahsediliyor. Türkiye bir İslam ülkesi değil, laik bir ülke aslında ama nüfusunun çoğunluğu da müslüman olan ülke. Bu ne derecede problem AB için? Diğer İslam ülkeleriyle karşılaştırıldığında Türkiye daha modern ve çağdaş bir ülke ancak bu yönü tanıtılmamı. Buraya gelen ilk insanlarımızın çoğu daha çok sanayinin ve ekonominin belli bir kesiminde aktif olan insanlardı. Toplumun, bürokratik, entelektüel, bilim ve diğer çevreleriyle fazla bir iletişimleri olmadı. Ancak son dönemlerde gelenler ve yeni kuşaklarla bu değişmeye başladı. AB’ye Türkiye’nin demokratik bir ülke olduğu, çok iyi üniversitelerinin olduğu, çok iyi bilim adamları yetiştirdiği, yazarlarından bazılarının kitaplarının İngilizce’ye çevrildiği konusunda bilgiler geniş kitlelere ulaşmıyor. Sadece belli bir kesim biliyor bunları.”

Tablo 49. Kuruluşların, Avrupa Birliği’ni “Hıristiyan Kulübü” olarak tanımlayanlara bakışı

Avrupa Birliği'ni "Hıristiyan Kulübü" olarak tanımlayanlara katılıyor musunuz?	(%)
Evet	37,0
Hayır	48,1
Fikrim yok	14,8
Toplam	100.0

Avrupa ülkelerinde zaman zaman AB kimliğinin ne olduğu, hangi unsurların ve faktörlerin bu birliğin kimlik yapısında etkin tartışma konusu olmaktadır. Bu konuda bir konsensüse henüz ulaşamamakla birlikte ve bu konuda çıkan tartışmalarda zaman zaman kültürel ve dini öğeler ve argümanlar ön plana çıkmaktadır. Özellikle Türkiye’nin üyeliğine kuşku ile bakan çevreler Avrupa uygarlık mirasının Hıristiyan kökenlerine vurgu yapmakta ve Türk toplumunun büyük çoğunluğu farklı bir dine mensup olduğu için Türkiye’nin AB üyeliğine alınmaması gerektiğini savunmaktadır. Ancak Hollanda’daki Türkler arasında yaygın AB kimliği anlayışı dini unsurlardan çok demokrasi, ekonomik işbirliği, bölgesel ortaklık olarak algılanıyor. Avrupa’nın bir Hıristiyan kulüp olmadığı düşüncesi yaygın. Örneğin uzun yıllardır Hollanda’da çalışan Türk bir öğretmen AB kimliği ile şu tespitleri yapmaktadır:

“AB’nin kimliği konusunda pek çok şey söylenebilir, en belirgin olarak Avrupa kendisini koruma iç güdüsüyle oluşan bir birlik. Şüphesiz ki burada kültürel değerler de söz konusu ve Hıristiyan kimlik değerleri de var merkezinde olmasa bile. Doğrusu AB’nin kırk yılı aşkın geçmişine bakarak bu bir Hıristiyan kulübüdür demek popüler bir yaklaşım olur. Ancak bu birliğin temelinde de Avrupa’nın tarihi kökleri, kültürel temelleri ve Hıristiyanlık kimliği de rol oynar ama Hıristiyan kulübüdür demek biraz insafsızca bir yargılama olur.”

Araştırma sonuçları yüzyıllar boyunca çeşitli faktörler, gelenekler ve düşünce biçimlerinin etkisiyle Türkiye’de oluşan çağdaş, modern, ılımlı ve yapıcı din anlayışının da iyi anlatılmadığını, Batı kamuoyunda çağdaş ve demokratik bir Türkiye imajının belirgin bir şekilde yerleşmediğini, diğer İslam ülkeleri ile karıştırıldığını göstermektedir. Türkiye’nin modern ve aydınlık birikiminin yeterince tanınmaması ise AB’ye üyelik yolunda bir engel olarak görülmektedir. Bu konuda Hollanda’daki yaygın anlayışı, nerede bazı eksikliklerin olduğunu ve nelerin yapılması gerektiğini değerlendiren bir gözlemcinin şu sözleri anlamlıdır:

“Özellikle kültürel ve dini kimlik olayının AB’nin genişletilmesi konusunda yanlış bir kriter olduğunu, bunun ölçü olmayacağını ve günümüz koşullarına uymadığını söyleyen çok sayıda Avrupalı bilim adamı, uzman, politikacı, yazar ve insan var. Özellikle bu kesimi de içine alacak biçimde Türkiye’de çağdaş birikimlerin tanıtılması konusunda daha iyi ve daha sağlıklı adımlar atabilir. Avrupa’da İslam konusunda geniş bir önyargı söz konusu. Batı Avrupa’da İslam denilince hemen akla Suudi Arabistan, Cezayir ve Mısır gibi ülkeler geliyor. Türkiye de bu eksen de görülüyor. Oysa Türkiye’nin kendine özgü bir kimliği var. Türkiye’de çok yerleşmiş bir laiklik ve demokrasi var. Orta Doğu Ülkeleri içerisinde demokratikleşme konusunda tüm gücünü harcayan ve belli dönemlerde başarılı olan, belli dönemlerde de sıkıntıya giren ülke varsa bu da Türkiye’dir. Aslında demokratikleşme konusunda çevresine örnek olabilecek ve laiklik konusunda çoğu Avrupa ülkesinin kabul edebileceği siyasi yapı, düşünce veya anlayış Türkiye’de var. Ancak Türkiye tanıtılması gerekeni yeterince tanıtmıyor. Biraz Batı Avrupalıyı nasıl etkileyeceğimiz konusunda daha fazla kafa yormamız gerekiyor. Türkiye’de özellikle üniversitelerin bu konuda ne ürettiklerini sorgulamak lazım. Onlar bu konuda ne ürettiler, ne kadar kafa yordular? Bunun sorulması ve tartışılması gerekir.”

Türkiye, AB’ye tam üyelik sürecinde birçok reformlar gerçekleştirdi ve yapılan sosyal, siyasi ve hukuki reformlar üyelik müzakerelerinin başlaması gerektiği görüşünün yaygınlaşmasına katkıda bulundu. İlerleme raporlarında bazı eksiklere dikkat çekilirken bu reformların önemli aşamalar olduğu kaydedildi. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen tam üyelik için hala en az 8 -10 yıllık bir süreye ihtiyaç olduğu dile getirilmektedir. Müzakerelerin başlaması durumunda da Türkiye’nin reformları genişletmesi ve AB ülkelerinin tam üyelik sürecini olumsuz etkileyecek bazı kaygılarını gidermesi gerekmektedir. Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşları da sık sık dile

getirilen bazı engellerin bulunduğunu ifade etmektedir. Engel olarak algılanan konular arasında en sık dile getirilenler demokratik açılımlar, nüfus ve kültür farklılıkları gibi konular olmaktadır.

Tablo 50. Kuruluşlara göre Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği yolundaki en büyük engel

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda en büyük engel hangisidir?	(%)
Hukuki ve demokratik reformlarda eksiklik	31,5
Ekonomik açıdan geri kalmıştık	3,7
Nüfusun çok ve işsizliğin yaygın oluşu	18,5
Türk halkının kültürel değerleri ve müslüman oluşu	20,4
Avrupa'da Türkiye ile ilgili yaygın önyargıların oluşu	13,0
Diğer	3,7
Hepsi	9,2
Toplam	100.0

Tablo 50'de görüldüğü gibi Türk sivil kuruluşların yüzde 31,5'ine göre hukuki ve demokratik reformlardaki eksiklikler Türkiye'nin tam üyeliğinin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Bunu yüzde 20,4 ile kültürel değerlerdeki farklılıklar takip etmektedir ki bu konu yukarıda da belirtildiği sürekli olarak kamuoyunun gündeminde tutulmaktadır. Son dönemlerdeki tartışmalar Türk halkının müslüman oluşunun üyelik açısından engel olup olmadığının uzun süre daha gündemde kalacağını göstermektedir.

Hollanda Türk sivil kuruluşlarının yüzde 18,5'i nüfus ve işsizlik oranlarının yüksek oluşunu üyelik açısından en büyük engel olarak görmektedir. Öte yandan bu kuruluşların yüzde 13'ü Avrupa'da Türkiye ile ilgili yaygın önyargıları en büyük engel olarak görmekte ve bu önyargılar giderilmediği sürece üyelik görüşmelerinin verimli geçmeyeceğini savunmaktadır.

Öte yandan ekonominin gelişmemiş olması ve yoksulluk da kuruluşların yüzde 3,7'si tarafından engel olarak gösterilmekte ve yüzde 9,2'si bütün bu sayılan faktörlerin tümünün büyük engeller oluşturduğunu ifade etmektedir. Her kesim farklı nedenlerden dolayı bazı kaygılar taşımakla birlikte bunları genel anlamda araştırmaya katılan bir uzmanın gözlemiyle şu şekilde açıklamak mümkündür:

“Avrupalıların kafasında Türkiye coğrafya olarak bulunduğu bölge itibariyle sürekli savaşların sürdüğü veya savaşların vukuu bulunduğu bölgede. İşte Irak savaşından tutun da İran-İrak savaşı, Kafkaslardaki çelişkiler, Ortadoğu, İsrail-Filistin savaşı ister istemez buradaki kamuoyunda kaygı yaratıyor. Batı Avrupalı insanların gözünde Ortadoğu, sürekli savaşı beraberinde getiren göçlerin yaşandığı ve insan hakları ihlallerinin sürdüğü bir bölge olarak görülüyor. Türkiye de Ortadoğu'ya yani bu olayların olduğu bölgeye biraz yakın. Bu konuda bir sürü yanlış anlaşılma var. O açıdan insanların Türkiye AB'ye üye olması konusunda da kafaları henüz açıklık kazanmamış ve zihinlerinde çok sayıda soru var. Örneğin; birkaç tanesini söyleyeyim ben bunlardan. Bir kere Türkiye bir tarım ülkesi olarak görülüyor. Gelir düzeyinin çok dengesiz dağıldığını, halkın büyük bir kısmının yoksul olduğu, Türkiye'nin nüfusunun büyüklüğü söyleniyor tartışmalarda ilk olarak. İşte 70 milyonluk bir ülkeden bahsediliyor ve insanların daha iyi bir yere gelmek için kesinlikle Türkiye AB'ye üye olduğu zaman hemen Avrupa'nın kapısını çalacaklar diye korkuluyor. Bu Avrupa işgücünü, işgücü piyasasını çok olumsuz ve sağlıksız bir şekilde etkileyecek kuşkusu var. Bu korkular hem işveren çevrelerinin, hem sendikaların, hem de açıkça politikacıların Türkiye'nin üyeliğine kuşkuyla bakmasına neden oluyor. Diğer bir kuşku Türkiye'nin demokratikleşme konusundaki gelişmelere ilişkin. Özellikle kamu kurum ve kuruluşlarının demokratikleşmeyi pratikte uygulama konusunda siyasi iradeyi dinlemedikleri konusunda bazı kuşkular var. Türkiye'ni olumlu notlarından bir tanesi yurtdışından izlediğimiz kadarıyla meclisten geçen yasalar. Ancak hemen arkasından söyleniyor ki; kamu kuruluşların meclisin aldığı kararlar uygulamıyor.”

Araştırma verilerinin gösterdiği gibi Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği sürecinde karşısına bir çok engel çıkacaktır. Bu nedenle AB ülkelerinde medya, sivil toplum kuruluşları, entelektüeller, siyasi partiler ve kamuoyuna yönelik faaliyetlerin artması gerekmektedir çünkü kaygılar ve korkular kendiliğinden ortadan kalkmayacaktır. Kuşkusuz bu yönde bazı çalışmalar yapılmaktadır ancak artık daha uzun vadeli ve daha etkili projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Tablo 51. Kuruluşlara göre, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecindeki engelleri aşmak için Hollanda Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının yapması gerekenler

Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecindeki engelleri aşmak için Hollanda Türk Sivil Toplum Kuruluşları neler yapmalıdır?	(%)
Sivil toplum örgütleri ile daha yakından çalışmalıdır	13,0
Politikacı ve siyasi partilerle daha yakın iletişim olmalı	11,1
Gazeteci ve medya kuruluşlarıyla yakından çalışılmalı	13,7
Bunların tümü yapılmalıdır	16,6
Diğer	17,4
Toplam	100,0

Türkiye'nin karşılaştığı engellerin aşılmasında resmi kurumlara olduğu kadar sivil kurumlara da çok önemli görevler düşmektedir. Bu anlamda araştırmaya katılan Türk sivil kuruluşlarının yüzde 92,6'sı değişik projeler geliştirilmesi ve özel çalışmalar yapılması gerektiğini düşünmektedir. Tablo 51'de görüldüğü gibi, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecindeki engellerin aşılması için Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 13'ü

özellikle bu ülkedeki sivil toplum örgütleri ile daha yakın çalışmalar yapılmasını, yüzde 11,1'i siyasi partiler ve politikacılarla yani karar verme mekanizmalarında olanlarla, yüzde 3,7'si ise kamuoyunu etkileme gücüne sahip olan medya kuruluşları ve gazetecilerle iletişim kurulmasını ve yüzde 64,8'i ise bunların tümünün yapılmasını önermektedir.

Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil kuruluşları kendi öncelikleri ve inisiyatifleri ile Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini destekleyen çalışmalar yapmaktadır. Ancak bu çalışmaların daha planlı, kapsamlı ve uzun vadeli olması gerektiğini düşündükleri için üyelik sürecine katkıda bulunacak projelerde işbirliği yapmaya çoğunlukla olumlu yaklaşacaklarını belirtmektedir. Türkiye'nin AB yolunda önüne çıkan engellerin aşılmasında kuşkusuz büyükelçilikler devletin politikasını yansıtan çok sayıda faaliyet yapıyor ancak bu resmi girişimlere sivil etkinliklerin de katkıda bulunması gerekmektedir çünkü sivil etkinlikler resmi etkinliklere oranla daha geniş kitlelere ulaşabilir. Tablo 52'de görüldüğü gibi veriler araştırma örneklemindeki Türk kuruluşların yüzde 33,3'ü Hollanda'daki Türk diplomatik temsilciliğinin, Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda kendilerinden katkılarını talep etmediklerini ifade etmektedir. Söz konusu kuruluşların yüzde 25,9'u arada sırada katkılarının istendiğini, yüzde 7'si ise AB üyeliği konusunda katkıda bulunmaları için diplomatik temsilcilikten sürekli talep geldiğini belirtmektedir.

Tablo 52. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda Hollanda'daki Türk diplomatik temsilcileri kuruluşlardan katkı talep edip etmedikleri

Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda Hollanda'daki Türk diplomatik temsilcileri katkılarınızı talep ediyor mu?	(%)
Sürekli talep ediyor	7,4
Arada sırada talep ediyor	25,9
Çok az talep ediyor	25,9
Hiç talep etmiyor	33,3
Cevap yok	7,4
Toplam	100.0

Bu veriler AB'ye üyelik çalışmalarında Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının potansiyel birikimlerinden etkin bir şekilde yararlanılmadığını göstermektedir. Avrupa Birliği sivil toplum kuruluşlarının görüşlerine ve faaliyetlerine önem vermekte ve bu kurumlar karar mekanizmalarınca ciddiye alınmaktadır. Bu nedenle Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının birikimleri, deneyimleri ve toplumsal ağları AB üyelik sürecine katkı sağlayacak şekilde mobilize edilebilir. Ancak bu bağlamda hassas olunması gereken konu sivil toplum kuruluşları ile resmi kurumlar arasındaki ilişkilerinin sınırının iyi belirlenmesidir. Belki de bu hassasiyetten dolayı diplomatik temsilcilikler sivil toplum kuruluşları ile mesafeli bir iletişim kurmayı tercih etmektedir.

Araştırmaya katılan uzmanlara göre de Türkiye, Hollanda ve Avrupa'daki potansiyel birikimden gereğince yararlanmamaktadır. Lobi oluşturma gücünden yararlanılmadığını düşünen bir gözlemcinin konuyla ilgili düşünceleri şöyledir:

Bence Türkiye potansiyel birikimden yararlanamıyorlar. Bunun arkasında Türkiye'nin Avrupa'daki insanlarımıza bakış açısı yatıyor. Onlar işçiler ve gurbetçiler olarak görülüyor. Biz burada artık gurbetçi değiliz, artık işçi değiliz. Bizim burada son derece gelişmiş, entelektüel, büyük bir kesimi okumuş insanlarımız var. Türkiye bunun ya farkında değil ya da başını kuma gömüyor ve yahut da nasıl bu grupla iletişim kuracağını bilemiyor. Bunu bilemediği sürece de kesinlikle bu gruptan yararlanamaz ve zaten şu anda de yararlanamıyor çünkü hala gurbetçi imajıyla yaklaşıyor. Her sene Türkiye'ye giden orada biraz döviz harcayan bir grup olarak görüyor. Ama gerçek öyle değil. Burada belirli yerlere gelmiş ve buralı olmuş ama Türk kökenini de unutmamış insanlar var. Bunlarla iletişim eğer sıcak tutulursa bu grup özellikle de ikinci kuşak çok faydalı olur diye düşünüyorum. Burada Türkçe'nin haricinde en azından Hollanda'ca ve İngilizce bilen, üniversiteyi bitirenler arasında ise daha çok lisan bilen insanlarımız var. AB ile iletişim kurmak için bunlardan yararlanmak gerekir”

Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 60'a yakını Türk diplomatik temsilciliklerinden nadiren, zaman zaman veya sürekli olmak üzere AB üyelik sürecine katkı talebi almaktadır. Ancak bu konuda diplomatik temsilciliklerin düzenli ve uzun vadeli projelerine katkıda bulunmaları istenmesi durumunda bu kuruluşların büyük bir çoğunluğu böyle bir çağrıyı olumlu karşılayacaklarını belirtmektedir. Tablo 53'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 87'si ,Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda Hollanda'daki Türk diplomatik temsilcileri katkılarınızı talep etse kabul eder misiniz?’ sorusuna ,evet’ cevabını vermiştir. Resmi kurumlarla çalışmak istemediklerinden veya bazı siyasi konulara farklı yaklaşımlarından dolayı söz konusu kuruluşların yüzde 13'ü böyle bir çağrıya hayır diyeceklerini belirtmektedir.

Tablo 53. Kuruluşların, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda Hollanda'daki Türk diplomatik temsilcilerinin katkı talebine bakışı

Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda Hollanda'daki Türk diplomatik temsilcileri katkılarınızı talep etse kabul eder misiniz?	(%)
Evet	87,0
Hayır	13,0
Toplam	100.0

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin kesin olarak kaç yıl alacağı bilinmemekle beraber bu sürecin iki – üç yıl gibi kısa bir sürede tamamlanmayacağı tahmin edilmektedir. Tam üyelik sürecinin yaklaşık on yıl alacağı ve Türkiye'nin üyeliğinin 2010 sonrasına sarkacağı iddia edilmektedir. Hollanda Türk sivil toplum kuruluşları da benzer şekilde düşünmektedir.

Tablo 54. Kuruluşların, Avrupa Birliği'nin, Türkiye'yi tam üye olarak kabul etmesine ilişkin görüşleri

Avrupa Birliği, Türkiye'yi tam üye olarak kabul edecek mi?	(%)
Evet, ama uzun vadede olacak	70,4
Hayır hiç etmeyecek, sadece oyalıyorlar	11,1
Evet, kısa sürede kabul edecek	5,6
Diğer	13,0
Toplam	100.0

Tablo 54’te görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 70’i AB’nin Türkiye’yi tam üye olarak kabul edeceğini ancak bunun uzun bir dönem alacağını belirtmektedir. Öte yandan yüzde 5,6’sı Türkiye’nin tam üyeliğinin kısa sürece gerçekleşeceğini iddia etmekte, yüzde 11,1’i ise AB’nin Türkiye’yi sadece oyaladığını ve asla üye olarak kabul etmeyeceğini savunmaktadır. Bu verilere genel olarak bakıldığında AB üyeliği konusunda Türk sivil kuruluşların umutlu oldukları ve yapılan tartışmalar veya sürecin uzama ihtimalinden dolayı umutlarını yitirmedikleri gözlenmektedir.

AB ülkelerinin bazıları istenilen reformların gerçekleşmesi ve uygulanması durumunda Türkiye’nin tam üyeliğine sıcak bakmakta ve desteklemektedir. İngiltere ve Almanya’nın bu grupta yer aldığını söylemek mümkün. Fransa gibi bazı ülkeler ise bir çok bahaneyle Türkiye’nin üyeliğine karşı çıkıyor. Bu konuda Hollanda’da da farklı görüşlerin olduğu gözleniyor.

Tablo 55. Kuruluşlara göre, Hollanda halkının Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliğini destekleyip desteklemedikleri

Hollanda halkı Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini destekliyor mu?	(%)
Kesinlikle destekliyor	11,1
Kesinlikle desteklemiyor	16,7
Sadece kısmen destekliyor	66,7
Diğer	5,6
Toplam	100.0

Tablo 55’te görüldüğü gibi Hollanda’nın politikasını ve halkın nabzını yakından takip eden Türk sivil kuruluşlarının sadece yüzde 11’i Hollanda halkının Türkiye’nin AB üyeliğini kesinlikle desteklediğini, yüzde 66,7’si ise kısmen desteklediğini, yüzde 16,7’si de kesinlikle desteklemediklerini belirtmektedir. Bu veriler Hollanda kamuoyunda bazı

kuşklar olduğunu ve bu kuşkların kaldırılması, Hollanda halkının Türkiye'ye desteğinin sağlanması için çalışmalar yapılması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Araştırma sonuçları Hollanda hükümeti ve siyasal partileri nezdinde de zaten yapılmakta olan çalışmaların yoğunlaştırılması gerektiğini göstermektedir. Hem resmi hem de sivil sektörle çalışan ve siyasi çevrelerle zaman zaman iletişim kuran Türk sivil kuruluşlarına göre Hollanda halkı gibi hükümet ve siyasal partiler de Türkiye'nin üyeliğine net ve açık destek yerine kısmi destek veriyor. Tablo 56'da görüldüğü gibi söz konusu kuruluşların yüzde 75,9'una göre Hollanda hükümeti ve siyasal partileri Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini kısmen, yüzde 5,6'sı kesinlikle destekliyor. Diğer taraftan yüzde 11,1'i kesinlikle bu sürecin desteklenmediğini düşünüyor. Araştırma bulgularından söz konusu kısmi desteği ulusal düzeye çıkarmak için çok yönlü ve sürekli projelerin hazırlanıp uygulamaya konulması gerektiği sonucu çıkmaktadır.

Tablo 56. Kuruluşlara göre, Hollanda hükümeti ve siyasal partilerinin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğini destekleyip desteklemedikleri

Hollanda hükümeti ve siyasal partileri Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini destekliyor mu?	(%)
Kesinlikle destekliyor	5,6
Kesinlikle desteklemiyor	11,1
Sadece kısmen destekliyor	75,9
Diğer	7,4
Toplam	100.0

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde en etkili olan faktörler arasında kuşkusuz siyasal partileri ve politikacıları saymak mümkündür. Politikacılar hem kamuoyunu doğrudan etkileyecek söylemler geliştirmekte hem de karar verme mekanizmasını yönlendirmektedir. Bu nedenle siyasi partilerin desteğinin alınması üyelik açısından son

derece önemli görülmektedir. Hollanda'daki siyasal partilerin bu konuda farklı düşündüklerini kamuoyuna yaptıkları açıklamalardan takip etmek mümkündür. Tablo 57'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 51,9'una göre PvdA Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyen partilerin başında geliyor. Bunu daha az oranlarda diğer partiler izliyor ancak bu kuruluşların yüzde 24,1'i Hollanda'daki hiç bir partinin Türkiye'ye destek vermediği görüşünde birleşmektedir.

Tablo 57. Kuruluşlara göre Hollanda siyasi partilerinden Türkiye'nin AB üyeliğine bakışı

Sizce Hollanda siyasi partilerinden hangisi Türkiye'nin AB üyeliğini daha fazla destekliyor?	(%)
CDA	7,4
PvdA	51,9
VVD	0,0
Groen Links	14,8
SP	1,9
D66	0,0
Hiçbiri	24,1
Toplam	100.0

Avrupalı Türkler siyasal katılımın etkisini kavramaya başladıkları için son yıllarda bu sürece daha fazla katılma eğilimi göstermektedir. Yerel ve ulusal düzeyde seçimlere katılarak başarı gösteren Türklerin yaşadığı Hollanda'da Türkiye kökenli bazı politikacıların temayüz ettiği görülüyor. Ancak ister yerel ister ulusal düzeyde siyaset

yapsın bu politikacıların Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine şimdikinden daha fazla katkıda bulunabileceği görüşünün yaygın olduğu görülmektedir. Tablo 58'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan Türk kuruluşların sadece yüzde 7,5'i yerel ve ulusal düzeyde Hollanda siyasi partilerinde etkin olan Türk kökenli politikacıların AB'ye üyelik sürecindeki çalışmalarını yeterli buluyor, yüzde 14,8'i bu kişilerin çalışma yaptıklarını ancak yeterli olmadığını, yüzde 46,3'ü ise sözü edilen politikacıların daha iyi çalışmalar yapabilecek birikime ve potansiyele sahip olduklarını belirtmektedir. Diğer yandan Türk sivil kuruluşlarının yüzde 14,8'i Türk kökenli politikacıların bu alanda bir etki gücünün olmadığını, yüzde 11'i Türkiye ve Türk toplumundan kopuk olduklarını, yüzde 5,6'sı ise AB üyeliği konusuyla hiç ilgilenmediklerini düşünmektedir.

Tablo 58. Kuruluşlara göre yerel ve ulusal düzeyde Hollanda siyasi partilerinde etkin olan Türk kökenli politikacıların, Türkiye'nin AB'ye girmesi sürecindeki çalışmaları

Belediye ve eyalet düzeyinde Hollanda siyasi partilerinde etkin olan Türk kökenli politikacıların AB'ye girme sürecindeki çalışmalarını nasıl buluyorsunuz?	%)
Yeterli ve yararlı şekilde çalışıyorlar	7,5
Yeterli şekilde çalışmıyorlar	4,8
Daha başarılı çalışmalar yapabilirler	6,3
Türk kökenlilerin siyasi etki yapacak gücü yok	4,8
Bu konuyla ilgilenmiyorlar	5,6
Türkiye, AB ilişkileri ve Türk toplumundan uzaklar	1,0
Toplam	100.0

Hollanda Türk sivil toplum örgütleri siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik hayata daha etkin katılmaları ve bu süreçlere edilgen olarak değil aktif olarak katkıda bulunmaları için Hollanda'ya yerleşik Türklerin zaman kaybetmeden bu ülke vatandaşlığına geçmelerini desteklemekte ve sivil haklardan geniş ölçüde yararlanmaları gerektiğini düşünmektedir. Tablo 59'da görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 94,4 gibi büyük bir oranı Hollanda vatandaşlığına geçmeyi desteklemekte, sadece yüzde 5,6'sı buna karşı çıkmaktadır.

Tablo 59. Kuruluşların, Türklerin Hollanda vatandaşlığına geçmesine ilişkin görüşleri

Türklerin Hollanda vatandaşlığına geçmesini destekliyor musunuz?	(%)
Evet	94,4
Hayır	5,6
Toplam	100.0

Siyasal temsil gücünün kullanılması genel olarak Avrupa'daki, özel olarak ta Hollanda'daki Türklerin sorun ve taleplerinin daha geniş çevrelerce tartışılmasını sağlayacağı gibi Türkiye'nin AB ilişkilerine de olumlu katkıda bulunacaktır. Başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerine yayılmış bulunan Türkler özellikle sayısal olarak yoğun ikamet ettikleri bölgelerde seçim sonuçlarını etkileyecek bir potansiyele sahiptir. Son yıllarda daha çok kişisel çaba ve girişimlerle sınırlı sayıda da olsa Türklerin yerel ve ulusal siyasi hayata katıldığı gözlenmektedir. Siyasi temsilin sağladığı gücün farkında olan Hollanda Türk sivil kuruluşları da Türklerin siyasi hayata daha aktif olarak katılması gerektiğini düşünmektedir.

Tablo 60. Kuruluşların, Türklerin Hollanda'daki siyasi hayata katılımına ilişkin görüşleri

Türklerin Hollanda'daki siyasi hayata katılımını destekliyor musunuz?	(%)
Evet	90,7
Hayır	9,3
Toplam	100.0

Tablo 60'ta görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 90,7 gibi büyük bir oranı Türklerin siyasi partilere üye olmalarını, yerel, genel ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aday olarak ortaya çıkmalarını, seçmen sandığına gitmelerini, kendi bölgelerinin milletvekilleri ile sık sık görüşmelerini ve böylece siyasi ağırlıklarını göstermelerini desteklerken sadece yüzde 9,3'lük bir kısmı siyasi hayata katılımı desteklemektedir.

Diğer gruplarla karşılaştırıldığında Türklerdeki sivil bilinç düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu konuda araştırmaya katılanlardan bir uzmanın görüşleri şu şekildedir:

“Eğer diğer azınlıklarla karşılaştırırsak siyasi bilinci en büyük grup Türklerdir. Mesela siyasi haklarını biliyoruz. Hollandalıların eski sömürgelerinden daha önce gelen insanları da biliyoruz. Onlar Hollanda tarihinin geliştirdiği azınlıklar fakat siyasal anlamda en bilinçli olanlar Türkler. Türklerin eskiden beri yaşadığı ve Türkiye'den getirdikleri bir gelenek bu. Aynı zamanda da bir kültür. Ayrıca basın konusunda başarılı Türkler. Türkçe ve Hollanda en fazla gazetesi ve dergisi olan ve basına en fazla yansıyan Türkler ki bununla gurur duyuyoruz tabii ki.”

Hollanda'da siyasi hayata katılımın desteklenmesine karşın şu ana kadar siyasi katılım ve temsilin Türklerin sayısına oranla düşük olduğu görüşü ileri sürülmektedir. Tablo 61'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 88,9 gibi yüksek bir

oranı Türklerin Hollanda'daki siyasi hayata katılımını yeterli bulmazken sadece yüzde 11,1'i yeterli bulmaktadır. Bu sonuçlar Türklerin birer seçmen olarak potansiyel siyasi güçlerini etkin bir şekilde kullanamadıklarını göstermektedir.

Tablo 61. Kuruluşlara göre Türklerin Hollanda'daki siyasi hayata katılım düzeyi

Türklerin Hollanda'daki siyasi hayata katılımını yeterli buluyor musunuz?	(%)
Evet	11,1
Hayır	88,9
Toplam	100.0

Uzun yıllar çeşitli sivil toplum örgütlerinde çalışan ve milletvekili seçilerek Hollanda Parlamentosu'na giren Türk kökenli bir politikacının aşağıdaki gözlemleri de Türklerin yeterince siyasal yaşama katılmadıkları genel gözlemini doğrular niteliktedir:

Siyasal hayata katılım söz konusu olduğunda şöyle bir manzara çıkıyor karşımıza. Siyasete katılım şu anda çok az. Hollanda Türk toplumunun sadece yüzde 30'u hatta daha azı gidip oy kullanıyor. Sadece yüzde 27'lik bir oranı gidip oy kullanırsa bu ülkede hangi siyasetçiyi ikna edebilirsiniz, hangi siyasetçiye sesinizi duyurabilirsiniz, hangi siyasetçi bu katılım gücünü ciddiye alır? Sadece potansiyel olarak görünen gücü ciddiye almak zorunda da değil çünkü insanlar gidip oy kullanmıyor. Orada, yani siyaset sahnesinde seslerini duyurma istekleri yok. Aslında bazı Avrupa ülkelerinde Türk asıllı siyasetçiler yok, belki o yüzden belki katılım olmuyor diye düşünebiliriz.

Ama Hollanda'da belediyelerde yüzün üzerinde encümen üyesi var. Ülke çapında dört tane milletvekili var. Avrupa parlamentosunda adaylarımız var ve biri seçildi. Yani aslında bireysel düzeyde siyasi hayata katılım isteği var, birey olarak siyasete ilgi duyanların sayısı o sayı az değil. Çok insan var. Siyasette tek tük değiliz ama başarılı olan

siyasetçilerin her biri kendi başarısıyla yaptı bunu. Buldukları parti içerisindeki başarılı oldular. Kısacası çok başarılı örnekleri olmasına karşın Hollanda Türk toplumunun sadece yüzde 30'a yakını oy kullanıyor. Benim anlatmak istediğim mesele şu; buradaki anlayışın değişmesi lazım. Mesela siyaset alanında her bir partide bizim insanlarımız olsun, bizi temsil etsin ve bizim sesimizi duyursun diye bir anlayış henüz yaygın değil. Bunun değişmesi lazım katılımın artması için.

Yukarıda araştırmaya katılan sivil kuruluşlarının farklı finansal kaynakları olduğunu ve etkinliklerini sürdürmek için genelde kendi üyelerinin bağışlarından yararlandıklarını, kısmen de bazı sivil ve kamu sektör kaynaklarından yararlandıklarını belirtilmişti. Avrupa Birliği'nin sivil toplum örgütlerinin projelerini desteklemek için büyük bir bütçe ayırdığı ve her yıl yüzlerde kuruluşun bu fonlardan yararlandığı bilinmektedir. Yasal ve idari prosedürleri yerine getirmesi ve usulüne uygun başvuruda bulunması durumunda Hollanda Türk sivil toplum kuruluşları da AB fonlarından yararlanabilecektir. Ancak araştırma sonuçları bu fonlara ilişkin bilgilerin yetersiz olduğunu ve genel bir hak olmasına karşın etkin bir şekilde kullanılmadığını göstermektedir.

Tablo 62. Kuruluşların Hollanda ve AB bünyesinde sivil toplum kuruluşlarına verilen yardım fonlarına ilişkin bilgisi

Hollanda ve AB bünyesinde sivil toplum kuruluşlarına verilen yardım fonlarından haberiniz var mı?	(%)
Var	59,3
Yok	40,7
Toplam	100.0

Tablo 62'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının yüzde 40,7'si Hollanda ve AB bünyesinde sivil toplum kuruluşlarına verilen yardım fonlarından haberiniz var mı? sorusuna "hayır" cevabı vererek AB'nden alınabilecek

yardımlardan haberleri olmadığını, yüzde 59,3'ü ise AB fonlarının olduğunu bildiklerini belirtmiştir. Araştırmaya katılan kuruluşların yarısından fazlası AB fonlarını bilmekte ancak Tablo 63'te görüldüğü gibi bu fonlardan sürekli yararlananların oranı sadece yüzde 1,9 düzeyinde kalmaktadır. Diğer yandan söz konusu kuruluşların yüzde 25,9'u da arada sırada AB fonlarını kullandıklarını belirtmektedir. Sivil kuruluşlara verilen kaynaklardan yararlanmamının temelinde konuyla ilişkin bilgisizlik ve başvuru süreçlerine yabancılık gibi nedenlerin olduğu görülmektedir. Bu da Türk sivil kuruluşlarının ciddi bir potansiyelleri olmalarına rağmen hala amatörce yönetilmelerinden kaynaklanmaktadır. Çok sayıda derneği temsil bir federasyon yetkisi amatör yönetim tarzının etkin çalışmaya engel olduğunu ve artık profesyonel yönetime geçilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Güçlü bir potansiyel olmasına karşın neden etkin çalışmadığımızı açıklamak istiyorum. Bizde profesyonelce işler yapabilecek güze sahip bir örgüt var aslında ama amatör bir şekilde çalışıyor. Bu sadece bizim federasyon için geçerli değil. Hollanda'daki büyük Türk sivil örgütlerin çoğunluğu böyle. Güçlü derneklerimiz var amatör olarak temsil ediliyor. İşler tamamen gönüllülük temelinde yapılıyor. Sadece gönüllülük temelinde yapılan işlerde fazla bir verim olmuyor. Hollanda medya ve diğer kuruluşlar bizi Türk insanlarını ve hatta Müslümanları temsil eden kurum olarak görüyor. Herhangi bir problem olduğu zaman danışmak ve görüş almak için bizi arıyorlar. Hatta Hollanda da yabancılarla ilgili problem olduğu zaman buradaki yerel yönetim veya vatandaş tartışma konusuyla ilgili sizin düşünceniz nedir diye bize soruyor. Yani artık dışarıdaki insanlar bizim kuruluşları, profesyonel temsil yeteneği ve gücü olan kurumlar olarak görüyorlar. Ama buradaki kurumların yönetim sekline baktığımızda sadece akşamları gönüllülerin çalıştığı bir yönetim biçimi görürsünüz. Bu ne kadar verimli ve etkili bir yönetim biçimi olur, bunun değerlendirmesini size bırakmayı. Artık örgüt yönetimini gönül bazında devam ettirmek mümkün değil. Çünkü gerçekten de olayları günü gününe takip etmek için bizim kendi işimizden zaman ayırmamız mümkün değil. Bunun bir tam zamanlı çalışan birinin, profesyonel bir görevlinin istihdam edilmesi gerekiyor. Bu kurumların maddi birikimleri, mal varlıkları ve üye olarak insan kaynakları müthiş boyutta. Yüz milyonlarca Euro'luk mal varlığı var. Ama bunun yönetimini çok amatörce yayıyoruz. Şu anda Hollanda'daki Türk sivil örgütlerin en büyük problemlerinden biri profesyonelleşmektir.”

Örnekleme gurubundaki kuruluşların yüzde 64,8'i ise bu fonlardan yararlanmadıklarını ve kendi kaynaklarını kullandıklarını ifade etmektedir. Bunlara

ilaveten söz konusu kuruluşların yüzde 7,4'ü AB fonlarına başvurduklarını ancak alamadıklarını belirtmektedir.

Tablo 63. Kuruluşların, Hollanda ve AB bünyesinde sivil toplum kuruluşlarına verilen yardım fonlarını kullanıp kullanmadıkları

Hollanda ve AB bünyesinde sivil toplum kuruluşlarına verilen yardım fonlarını kullanıyor musunuz?	(%)
Sürekli kullanıyoruz	1,9
Arada sırada kullanıyoruz	25,9
Kullanmıyoruz	64,8
Başvuruyoruz ama fon alamıyoruz	7,4
Toplam	100.0

Bu veriler araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının kısmen AB kaynaklarını ve fonlarını bildiklerini ancak sadece çok azının düzenli olarak bu fonlardan yararlandıklarını göstermektedir. Bu fonların etkin bir şekilde kullanılmamasının nedenleri arasında AB fonlarıyla ilgili mekanizma ve düzenlemelerin iyi bilinmemesi, başarılı başvuru yapabilecek danışman ve uzmanların olmayışı ve bu anlamda söz konusu kuruluşların AB proje fonlarını takip edebilecek birikime sahip profesyonel yöneticilerden yoksun oluşu gibi hususlar sayılabilir. Bu sonuçlar Hollanda Türklerinin iş, siyaset, sanat ve eğitim gibi alanlardaki birikim ve potansiyellerinin daha iyi değerlendirilmesi için Türk sivil kuruluşlarının artık uzman ve profesyonel yönetime geçmesi gerektiğini göstermektedir. Yönetimlerin profesyonelleşmesi durumunda planlı ve programlı çalışmaların yapılması, uzun vadeli projelerin hazırlanması ve uygulanması, insan kaynaklarına yatırım yapılması ve bütün bunlar için gereken kaynakların sivil, özel, kamu ve AB fonlarından sağlanması mümkün olacaktır. Ayrıca hem yönetimde hem de faaliyetlerin düzenli olarak sürdürülmesinde devamlılık sağlanacaktır. Bu yolla

kurumlaşma sürecinde ciddi adımlar atılmış olacak ve bir yönetim geleneğinin temelleri atılacaktır.

Hem Avrupa'da hem de Hollanda'da genel olarak sivil toplum kuruluşu olarak tanımladığımız çok sayıda kurum bulunmakla birlikte bunlardan bir kısmı ya kısa ömürlü olmakta ya da sadece çok dar bir çevreye hitap ettiği için bilinmemekte ve kalıcı projelere imza atamamaktadır. Geleceğe yönelik vizyonu olan ve uzun vadeli planlar çerçevesinde projeler üreten ve genelde geniş çevrelere hitap eden sivil kuruluşlar köklü bir şekilde kurumlaşmaktadır. Bu araştırmada veri toplamak için kullanılan anket formu toplumda bilinen, saygınlığı olan ve etkinlikleri ses getiren sivil kuruluşlara gönderilmiştir.

Araştırmaya katılan Türk kuruluşlarının yüzde 80'ne yakını ileriye dönük hedefleri olduğunu ve önümüzdeki ilk beş yıllık dönemde kendi öncelikleri çerçevesinde projeler gerçekleştirmek istediklerini belirtmektedir.

Tablo 64. Kuruluşların önümüzdeki beş yıllık dönemdeki başlıca hedefleri ve projeleri

Bir sivil toplum kuruluşu olarak önümüzdeki 5 yıllık dönemdeki başlıca hedefleriniz neler?	(%)
Eğitim	35,2
Sosyal haklar	5,6
Güvenlik	1,9
Kültürel faaliyetler	13,0
Dini Faaliyetler	3,7
Hepsi	20,4
Cevap yok	20,2
Toplam	100.0

Tablo 64'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 35,2'si en öncelikli sorun olarak gördükleri eğitim alanında çalışmalar yapacaklarını ve okul çağındaki çocukların başarılarının sağlanması için çalışacaklarını belirtirken, yüzde 13'ü kültürel faaliyetlere yatırım yapacaklarını, yüzde 5,6'sı sosyal hakların elde edilmesi ve kullanılmasına yönelik etkinlik yürüteceklerini, yüzde 3,7'si din eğitimi ve öğretimiyle ilgili, yüzde 1,9'u da daha güvenli bir yaşam kurma amacıyla çalışmalar yapacaklarını ifade etmektedir. Araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 20,4'ü bütün bu sayılan alanlarda etkinlikler düzenlemeye devam edeceklerini belirtirken yüzde 20,2'si önümüzdeki beş yıllık planla ilişkin bu soruya cevap vermemiştir.

SONUÇ

Sonuç bölümünde bir yandan araştırmanın önemli bulgularına işaret edilecek diğer yandan da Türkiye'nin modern birikimlerinin özel olarak Hollanda'da, genel olarak Avrupa'da daha etkin olarak tanıtılması ve böylece Türkiye lehine bir kamuoyu yaratılması için nelerin yapılması gerektiği ve bu anlamda Türk sivil kuruluşlarının üstlenebileceği roller üzerinde durulacaktır. Bu araştırma, sosyal bilimler alanında gittikçe önem kazanan toplumsal sermaye ve sosyal ağ kuramlarının yaklaşımları çerçevesinde Hollanda'da yaşayan Türklerin nüfus, ekonomik güç, siyasi katılım ve sivil kuruluşlar gibi kazanımlarından hareketle ne kadar etkili bir toplumsal sermaye oluşturduklarını ele almış ve ülke çapında geniş bir sosyal ağ kurduklarını ortaya koymuştur.

Avrupa'da yaşayan Türkler arasında sivil bilinçlenme 1985 sonrasında belirgin bir şekilde ivme kazanmıştır. Türklerin kurduğu sivil kuruluşların üye sayılarına, etkinlik alanlarına, diğer kuruluşlarla ilişkilerine bakıldığında Türklerin sivil bilinci ve sivil toplum değerlerini benimsediklerini yani Hollanda toplumu ile bu anlamda bütünleştiklerini söylemek mümkündür. Bir bütünleşme ve uyum göstergesi olarak Türklerin siyasi ilgilerinin odak noktası da buna işaret etmektedir. Araştırma sonuçları Türklerin siyasi ilgilerinin Hollanda olduğunu, siyasi katılım ve temsil konularında istekli olduklarını yani Hollanda toplumu ile uyumlu bir yaşam sürmek istediklerini ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarına göre Türk kuruluşlarının etkinliklerinin merkezinde Hollanda yer almaktadır. Sivil kuruluşların büyük bir çoğunluğu yerel ve ulusal düzeyde olmak üzere Hollanda'da faaliyet göstermektedir. Bu eğilimi de Hollanda toplumu ile bütünleşme çabası olarak değerlendirmek mümkündür. Araştırma sonuçları ayrıca Hollandalı Türklerin kültürel gettolarda yaşamak istemediklerini, Hollanda toplumundan soyutlanmış, kültürel ayrımcılık duvarları ile kenara itilmiş bir hayat yerine kendi kimliklerini kaybetmeden ve çatışmadan uzak bir şekilde toplumla bütünleşmiş bir hayat sürmekten yana olduklarını göstermektedir. Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil kuruluşlarının hedef kitesine bakıldığında da yukarıdaki gözlemi destekleyen, yani Türklerin sadece kendi dünyalarında değil Hollanda toplumu ile paylaştıkları bir dünyada yaşamak istediklerini ve toplumdan soyutlanma gibi düşünceleri olmadığını görmek mümkündür. Hollandalı Türkler toplumun diğer kesimleriyle sürekli iletişim kurmaya çalışmakta ve bu nedenle de etkinliklerini herkese açık olarak düzenlemektedirler. Hollanda kuruluşları ile ortaklık yapma eğilimi aslında Türklerin Hollanda toplumu ile bütünleşme ve entegre olma eğilimi taşıdıkları şeklinde okunmalıdır.

Araştırma verilerine göre son yıllarda Türk sivil kuruluşlarının geçmişe yönelik sığ tartışmalardan sıyrıldıkları, kökeni oldukça gerilere giden siyasi ve ideolojik sürtüşmeleri geride bıraktıkları ve benzer kuruluşlarla ortak sorunların çözümü için zaman zaman bir araya geldikleri görülmektedir. Bu gelişmeler bir sosyal sermaye olarak Türk sivil kuruluşların işbirliği eğilimi içinde olduklarını ve kısır çekişmeleri geride bıraktıklarını göstermektedir.

Araştırmaya katılan Hollanda Türk Sivil toplum kuruluşlarının yüzde 88.9'u Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemekte ve bunun Türkiye açısından yararlı olacağını düşünmektedir. Türk sivil toplum kuruluşları, Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusunun aslında AB için ne bir tehdit ne de bir korku kaynağı olarak görülmemesi gerektiği inancındadır. Çünkü bu kuruluşlara göre Avrupalıların sandığı gibi kısa vadede bir göç dalgasının yaşanması mümkün görünmüyor. Avrupa Birliği tam üyelik müzakerelerine başlama kararı verse bile tam üyelik sürecinin 2010-2015'li yıllara kadar sarkacağı öngörülmektedir. Bu süre içerisinde Türkiye zaten göreceli olarak ekonomik gelişmesini hızlandıracak ve yeni istihdam imkanları yaratarak işsizlik oranını ciddi oranda azaltacaktır.

Türkiye-AB ilişkilerine olumlu bakan ve Türkiye'nin tam üyeliğine doğrudan veya dolaylı şekilde katkıda bulunmayı etkinliklerinin bir unsuru olarak gören Hollanda Türk Sivil kuruluşları bu amaçla bir dizi faaliyet yürütmektedir. Bu etkinlikler kültürel ve sanatsal değerlerin tanıtımından siyaset ve medya dünyasını etkilemeye kadar uzanan faaliyetleri kapsamaktadır. Türk kuruluşların çoğu kendilerini aynı zamanda Hollanda kuruluşu olarak tanımlamakta ve yerel ve ulusal düzeyde medya, sivil toplum kuruluşları ve siyasi partilerle yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır. Araştırma verileri Türk sivil kuruluşlarının nitelik ve nicelik bakımından artık görmezden gelinmeyecek bir birikime ulaştığını göstermektedir.

Araştırma verilerine göre Türklerin pozitif bir imaja sahip olduklarını söylemek mümkün görünmemektedir. Türk kuruluşlarının çoğuna göre Türklerin Hollanda'da olumsuz bir imajı var. Türkiye ve Hollandalı Türklere ilişkin imajların inşası sürecinde bu ülkeye göç etmiş ve yerleşmiş Türklerin sosyo-ekonomik yapılarının ve eğitim düzeylerinin önemli rol oynadığı görülmektedir. Hollandalılar kendi aralarında yaşayan ve gözlemleme imkanı buldukları Türkler üzerinden Türkiye'yi ve Türk kültürünü değerlendirmektedir. Araştırma verileri, Türkiye'nin gerçekleştirdiği reformları, ekonomik atılımları ve yaşadığı sosyal

değişimleri dış dünyaya yeterince başarılı yansıtamadığını göstermektedir. Türkiye'nin zenginliklerini iyi anlatabilmesi, birikimlerini tanıtabilmesi için bir marka olma projesi yürütmesi gerektiğini, bunun yapılması durumunda Avrupalı Türklerin Türkiye imajını geliştirme konusunda daha hızlı ve verimli çalışabilecekleri ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Avrupa kamuoyunda çok daha iyi bilinmesi ve modern birikimlerini tanıtabilmesi için Almanların Goethe Enstitüsü, Fransızların Fransız Enstitüsü ve İngilizlerin İngiliz Kültürü (The British Council) gibi Avrupa'nın büyük kentlerinde Türk Kültür Merkezleri açmasının yararlı olacağı sonucu ortaya çıkmıştır. Olumsuz imajların değişmesi için öncelikle Batının Türkiye'yi ve Türkleri nasıl algıladığını anlamak gerektiği bunun için de ciddi ve kapsamlı bir araştırmanın zorunlu olduğu gözlenmiştir.

Avrupa Birliği'nin kimliği özellikle Türkiye'nin tam üyeliği konusu söz konusu olduğunda hem Türkiye hem de AB kamuoyunda, medya ve siyaset çevrelerinde daha sık tartışılmaya başlanmıştır.

Özellikle Fransa'nın sık sık gündeme getirdiği ve diğer AB ülkelerinde de bazı çevrelerce desteklenen görüşler AB kimliğini kültürel bir boyuta indirgemeye başlamıştır. Araştırmaya katılan Türk sivil toplum kuruluşlarının çoğu AB'yi kültürel değerlere bağlı olarak tanımlamaktadır. AB'nin kültürel kimliğine yapılan vurgu Türkler arasında da yankı bulmaktadır. Ancak Türkiye'nin üyeliğini dini ve kültürel nedenlerden dolayı karşı çıkılması kabul edilmemektedir. Özellikle Türkiye'nin üyeliğine kuşku ile bakan çevreler Avrupa uygarlık mirasının Hristiyan kökenlerine vurgu yapmakta ve Türk toplumunun büyük çoğunluğu farklı bir dine mensup olduğu için Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkmaktadırlar. Ancak Hollanda'daki Türkler arasında yaygın AB kimliği anlayışı dini unsurlardan çok demokrasi, ekonomik işbirliği ve bölgesel ortaklığa vurgu yapmakta ve Avrupa'nın bir Hristiyan kulüp olmadığı düşünülmektedir.

Araştırma verileri Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği sürecinde karşısına çok engel çıkacağını, bu nedenle AB ülkelerinde medya, sivil toplum kuruluşları, entelektüeller, siyasi partiler ve kamuoyuna yönelik faaliyetlerin artması gerektiğini göstermektedir. Araştırmaya katılan Hollanda Türk sivil kuruluşları kendi amaçlarına ve önceliklerine uygun şekilde Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini destekleyen çalışmalar yapmaktadır. Ancak araştırma verileri AB'ye üyelik çalışmalarında Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının potansiyel birikimlerinden etkin bir şekilde yararlanılmadığını göstermektedir. Avrupa Birliği sivil toplum kuruluşlarının görüşlerine ve faaliyetlerine önem vermekte ve karar mekanizmalarınca ciddiye alınmaktadır.

Bu nedenle Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının birikim, deneyim ve toplumsal ağlarının AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak şekilde mobilize edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Araştırma verileri Türkiye'nin AB üyeliğini konusunda Hollanda kamuoyunda bazı kuşklar olduğunu ve bu kuşkların kaldırılması, Hollanda halkının Türkiye'ye desteğinin sağlanması için yoğun ve uzun vadeli çalışmalar yapılması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Araştırma sonuçları Hollanda hükümeti ve siyasal partileri nezdinde de zaten yapılmakta olan çalışmaların yoğunlaştırılması gerektiğini göstermektedir.

Araştırma, özellikle siyasal olarak yoğun ikamet ettikleri bölgelerde Türklerin seçim sonuçlarını etkileyecek bir potansiyele sahip olduğunu ve siyasi temsilin sağladığı gücün farkında olan Hollanda Türk sivil kuruluşlarının siyasal hayata daha aktif olarak katılmayı teşvik ettiğini göstermektedir. Araştırmaya katılan kuruluşların yüzde 90.7 gibi büyük bir oranı Türklerin siyasal partilere üye olmalarını, yerel genel ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aday olarak ortaya çıkmalarını, seçmen sandığına gitmelerini, kendi bölgelerinin milletvekilleri ile sık sık görüşmelerini ve böylece siyasal ağırlıklarını göstermelerini desteklemektedir.

Avrupa Birliği'nin sivil toplum örgütlerinin projelerini desteklemek için büyük bir bütçe ayırdığı ve her yıl yüzlerce kuruluşun bu fonlardan yararlandığı bilinmektedir. Yasal ve idari prosedürleri yerine getirmesi ve usulüne uygun başvuruda bulunması durumunda Hollanda Türk sivil toplum kuruluşları da AB fonlarından yararlanabilecektir. Ancak araştırma sonuçları bu fonlara ilişkin bilgilerin yetersiz olduğunu ve genel bir hak olmasına karşın etkin bir şekilde kullanılmadığını göstermektedir. Sivil kuruluşlara verilen kaynaklardan yararlanmanın temelinde konuyla ilişkin bilgisizlik ve başvuru süreçlerine yabancılik gibi nedenlerin olduğu görülmektedir. Bu da Türk sivil kuruluşlarının ciddi potansiyelleri olmasına karşın hala amatörce yönetildiklerini ve artık profesyonel yönetime geçilmesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır.

Araştırma sonuçları Avrupalı ve Hollandalı Türklerin toplumsal bir kapital olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve mevcut birikim ve potansiyelleri ile Türkiye AB ilişkilerine katkıda bulunabileceklerini göstermektedir.

EK: ANKET FORMU

HOLLANDA
TÜRK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ
ARAŞTIRMASI
ANKET SORULARI

1. Kuruluşunuz/örgütünüzün tam adı nedir?

.....

2. Kuruluşunuz ne zaman faaliyete başladı? Lütfen yılını belirtiniz.

.....

3. Kuruluşunuzu nasıl tanımlarsınız.

- a. Dernek
- b. Vakıf
- c. Sendika
- d. Eğitim Kuruluşu
- e. Siyasi kuruluş
- f. Dini kuruluş
- g. Başka (lütfen belirtiniz)...

4. Kuruluşunuz hangi düzeyde etkinliklerini gerçekleştirmektedir?

- a. Yerel düzeyde, sadece kendi bölgemizde
- b. Ulusal, tüm Hollanda düzeyinde
- c. Uluslar arası düzeyde

5. Kuruluşunuz bir üst kuruluş müdür?

- a. Evet (Lütfen üye sayısını belirtiniz:)
- b. Hayır

6. Kuruluşunuz her hangi bir üst kuruluşa veya federasyona bağlı mıdır?

- a. Evet (Lütfen üst kuruluşun adını belirtir misiniz?)
- b. Hayır

7. Örgütünüz hangi amaçla kuruldu? Uygun olan seçenek veya seçenekleri işaretleyiniz.

- a. Türk kültür değerlerini tanıtmak, yaşatmak ve bu konuda yayın yapmak
- b. Siyasal hakları elde etmek, siyasete katılımı teşvik etmek
- c. Dini ihtiyaçları karşılamak, cami ve kuran kursu açmak
- d. Her yaştaki Türkiye kökenlilerin eğitim düzeyini yükseltmek
- d. Ekonomik örgütlenme, dayanışma ve kalkınmayı sağlamak
- e. Hollanda toplumu ile entegrasyon ve ayrımcılık ile mücadele etmek
- f. Kadın haklarını korumak ve savunmak
- g. Spor ve sağlıklı yaşam
- h. Başka (lütfen belirtiniz)...

8. Kuruluşunuzun öncelikli hedef kitlesi aşağıdaki guruplardan hangisidir?

- a. Türkiye kökenli Hollandalılar
- b. Hollandalılar
- c. Türkler ve Hollandalılar
- d. Başka (lütfen belirtiniz)...

9. Yaş gurubu itibariyle kuruluşunuzun öncelikli hedef kitlesi aşağıdaki guruplardan hangisidir?

- a. Okul öncesi ve okul çağındaki çocuklar
- b. Gençler
- c. Yetişkinler
- d. Yaşlılar
- e. Karışık ve tüm yaş gurupları

10. Cinsiyet gurubu itibariyle kuruluşunuzun öncelikli hedef kitlesi aşağıdaki guruplardan hangisidir?

- a. Kadınlar
- b. Erkekler
- c. Hem kadınlar hem de erkekler

11. Kuruluşunuzda üyelik sistemi var mı?

- a. Üyelik sistemi var.
- b. Üyelik sistemi yok.

12. Var ise kayıtlı üye sayınız nedir?

- a. 250'den az
- b. 250-500 arası
- c. 500'den fazla
- d. Üyelik sistemimiz yok

13. Kuruluşunuzun toplumsal amaçlı temel faaliyetleri hangi alanda yoğunlaşıyor?

- a. Türk toplumunu hakları konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme
- b. Türk sanatı, kültürü ve müziği gibi etkinlikler yürütme
- c. Dil ve kültür gibi alanlarda eğitim ve kurs düzenleme
- d. Siyasal kampanyalara destek verme
- e. Dini toplantılar düzenlemek, kurs ve cami açmak
- f. Hollanda toplumuyla entegrasyon çalışmaları yürütmek
- g. Sportif etkinlikler düzenlemek
- h. Başka (lütfen belirtiniz)...

14. Son bir yıl içinde kaç adet etniklik (toplantı/yayın/sergi/konferans/kurs) gerçekleştirdiniz?

- a. 1-5
- b. 5-10
- c. 10-15
- d. 15'ten fazla

15. Etkinliklerinize ortalama ne kadar insan katılıyor?

- a. 1-20 kişi arası
- b. 20-40 kişi arası
- c. 40-60 kişi arası
- d. 60-80 kişi arası
- e. 80-100 kişi arası
- f. 100 kişiden fazla

16. Size göre etkinliklerinize katılanların sayısı yeterli mi?

- a. Evet
- b. Hayır

17. Üyeleriniz ve etkinliklerinize katılanların istekleri hangi alanlarda yoğunlaşıyor?

- a. Sosyal, kültürel ve sanatsal etkinlikler
- b. Ekonomik, Sosyal ve siyasal hakların anlatılması ve korunması
- c. Siyasi içerikli etkinlikler
- d. Çocukların eğitimi ile ilgili faaliyetler
- e. Dini içerikli faaliyetler
- f. Sportif faaliyetler
- g. Kadınlara ve yetişkinlere yönelik faaliyetler
- h. Başka (lütfen belirtiniz)...

18. Etkinliklerinizi yürütmek için gereken mali kaynakları nereden sağlıyorsunuz?

- a. Üyelerin veya etkinliklere katılanların kişisel bağışlarından
- b. Yerel yönetimin (belediyenin) sağladığı fonlardan
- c. Çeşitli bakanlıklar veya bağlı kamu kuruluşlarının fonlarından
- d. Uluslar arası kuruluşlar ve yardım örgütlerinin fonlarından
- e. Başka (lütfen belirtiniz)

19. Etkinliklerinize ağırlıklı olarak kimler katılıyor

- a. Sadece Türkiye'den gelenler
- b. Sadece Hollandalılar
- c. Türkiyeliler ve Hollandalılar
- d. Türkler, Hollandalılar ve diğer azınlık gurupları

20. Kuruluşunuza ait her hangi bir yayın organı var mı?

- a. Haber Bülteni
- b. Dergi
- c. İnternet / Web sitesi
- d. Kitap
- e. Cd, dvd ve vcd
- f. Radyo / televizyon

21. Kuruluşunuz Hollandalı kuruluşlarla ortak çalışmalar yapıyor mu?

- a. evet
Nedenlerini açıklayınız...
- b. Hayır
Nedenlerini açıklayınız

22. Kurumsal kimliğinizi tanımlarken aşağıdaki kategorilerden hangisini kullanmayı tercih edersiniz?

- a. Türk (Sivil Toplum) Kuruluşu
b. Hollanda (Sivil Toplum) Kuruluşu
c. Hollanda-Türk (Sivil Toplum) Kuruluşu
d. Müslüman (Sivil Toplum) Kuruluşu
e. Avrupalı (Sivil Toplum) Kuruluşu
f. Müslüman-Türk (Sivil Toplum) Kuruluşu
g. Hollandalı Müslüman-Türk (Sivil Toplum) Kuruluşu
h. Başka (lütfen belirtiniz)...

23. Bir Sivil Toplum Kuruluşu olarak Hollanda'daki benzer (Türk) kurumlarla olan ilişkilerinizi nasıl tanımlarsınız?

- a. Benzer Türk kuruluşlarla yakın ve verimli ilişkilerimiz var
b. Benzer Türk kuruluşlarla sınırlı ilişkimiz var
c. Benzer Türk kuruluşlarla ilişkimiz yok
d. Benzer Türk kuruluşlarla görüş farklılıklarımız olduğu için ilişkimiz yok.
e. Başka (lütfen belirtiniz)...

24. Bir Sivil Toplum Kuruluşu olarak Hollandalı yerel ve ulusal Sivil Toplum Kuruluşları, Medya ve Siyasal Partilerle ilişkileriniz nasıl tanımlarsınız?

- a. Bu kuruluşlarla yakın ve verimli ilişkilerimiz var
b. Bu kuruluşlarla ilişkimiz yok
c. Bu kuruluşlarla sınırlı ilişkimiz var
d. Bu kuruluşlarla amaç ve görüş farklılıklarımız olduğu için ilişkimiz yok.
e. Başka (lütfen belirtiniz)...

25. Size göre ortak sorunlar karşısında Türk Sivil Toplum Kuruluşları birlikte ve etkin bir şekilde hareket etmeli mi?

- a. Evet
Nedenlerini açıklayınız....
- b. Hayır
Nedenlerini açıklayınız....

26. Size göre ortak sorunlar karşısında Türk Sivil Toplum Kuruluşları şu anda birlikte ve etkin bir şekilde hareket edebiliyor mu?

- a. Evet b. Hayır

27. Bir Sivil Toplum Kuruluşu olarak Türklerin Hollanda toplumuna entegre olmasına, Hollanda toplumu ile bütünleşmesine nasıl bakıyorsunuz?

- a. Türklerin Hollanda toplumuna entegre olmasını destekliyoruz.
Nedenlerini açıklayınız....
- b. Türklerin Hollanda toplumuna entegre olmasını desteklemiyoruz.
Nedenlerini açıklayınız....

28. Türkiye kökenli ailelerin çocuklarının Hollandaca yanında Türk dili ve kültürünü öğrenmesine nasıl bakıyorsunuz?

- a. Destekliyoruz
Nedenlerini açıklayınız....
- b. Desteklemiyoruz
Nedenlerini açıklayınız....
- c. İlg alanımıza girmiyor

29. Türkiye kökenli ailelerin çocuklarının müslüman din kültürü almasına nasıl bakıyorsunuz?

- a. Destekliyoruz
Nedenlerini açıklayınız....
- b. Desteklemiyoruz
Nedenlerini açıklayınız....
- c. İlg alanımıza girmiyor

30. Size göre Hollanda'daki Türklerin en önemli sorunu nedir?

- a. İşsizlik
- b. Eğitimde başarısızlık, çocuk ve gençlerin eğitimi
- c. Siyasi temsilde zayıflık
- d. Kültürel kimlik çatışması ve kuşaklar arası anlaşmazlık
- e. Irkçılık ve ayrımcılık
- f. Kadın sorunları
- g. Dini değerlerden soğuma ve uzaklaşma
- h. Başka (lütfen belirtiniz)

31. Hollanda Türk Sivil Toplum örgütleri bu sorunların çözümüne katkıda bulunabilir mi?

- a. Evet, çözüme katkıda bulunabilir, zaten katkıda bulunuyor.
- b. Katkıda bulunabilir ama bunun için yeterli çalışmaları yok
- c. Hayır katkıda bulunamaz, yeterli güçleri ve istekleri yok.
- d. Katkıda bulunamaz çünkü bu kurumları Hollanda ciddiye almıyor.

e. Başka (lütfen belirtiniz)...

32. Bir Sivil Toplum Kuruluşu olarak Hollanda'nın Türklere yönelik (yabancı/ göçmenlik/ vatandaşlık) politikasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a. Hükümetin Türklere yönelik politikalarını olumlu buluyor ve destekliyorum
- b. Hükümetin Türklere yönelik politikalarını olumsuz buluyor ve desteklemiyorum
- c. Hükümetin Türklere yönelik politikalarını yetersiz buluyorum
- d. Hükümetin Türklere yönelik politikalarını ayrımcı ve yanlı buluyorum
- e. Başka (lütfen belirtiniz)

33. Hollanda'daki Türklerin buradaki imajını nasıl buluyorsunuz?

- a. Son derece olumsuz bir imaja sahipler
- b. Olumsuz imaja sahipler
- c. Son derece olumlu bir imaja sahipler
- d. Olumlu imaja sahip

34. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini destekliyor musunuz?

- a. Evet çünkü üyelik Türkiye'nin yararına
Nedenlerini açıklayınız...
- b. Hayır, çünkü üyelik Türkiye'nin zararına
Nedenlerini açıklayınız...
- c. Bir şey değişmez, üye olsa da olur olmasa da
Nedenlerini açıklayınız...
- d. Karasız

35. Türkiye'nin AB'ne tam üye olması durumunda Avrupa ve Hollanda'ya çok sayıda yeni Türk göçü olur mu?

- a. Evet
- b. Hayır
- c. Fikrim yok

36. Avrupa ve Hollanda'ya yeni bir göç dalgası ihtimali hakkında ne düşünüyorsunuz?

- a. Yeni göçler sorunlarımızı artırır, entegrasyonu zorlaştırır
- b. Yeni göçler sayımızı artırır, toplumumuzu kuvvetlendirir
- c. Yeni göçler toplumda yeni sürtüşmelere ve bölünmelere yol açar
- d. Yeni göçler insan gücümüzü ve ekonomik potansiyelimizi artırır
- e. Yeni göçler Türklerle ilgili olumsuz imajları daha da artırır
- f. Başka (lütfen belirtiniz)...

37. Türkiye'nin AB'ne tam üye olması Türkiye açısından nasıl sonuçlar doğurur (birden fazla işaretleyebilirsiniz).

- a. AB'nin Türkiye'ye siyasi baskısı artar

- b. Türkiye'de siyasal reformlara ve demokratikleşmeye yararı olur
- c. Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına yararı olur
- d. Türkiye AB'nin pazarı haline gelir
- e. Türkiye'nin imajını olumlu yönde etkiler
- f. Türkiye'de eğitimin gelişmesine katkıda bulunur
- g. Türkiye'ye yararından çok zararı olur
- h. Türkiye'de ahlaki bozulma artışı olur
- ı. Başka (lütfen belirtiniz)

38. Size göre Avrupalı ve Hollandalı Türkler, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinde engel mi yoksa köprü müdür?

- a. Engeldir
- b. Köprüdür
- c. Bir etkileri yoktur

39. Hollanda Türk Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye'nin AB üyeliği sürecine katkıda bulunabilecek potansiyele sahip mi?

- a. Evet
- b. Hayır
- c. Fikrim yok

40. Türkiye'nin AB üyeliği sürecine katkıda bulunabilecek ne gibi etkinlikler yapıyorsunuz?

- a. Türk kültür ve sanatını tanıtan etkinlikler yapıyoruz
- b. Hollandalı sivil toplum örgütlerini etkilemeye çalışıyoruz
- c. Hollanda'da siyasal partiler ve medya kuruluşlarını etkilemeye çalışıyoruz
- d. Hollanda'da iş adamları ve eğitim kurumları gibi kuruluşları etkilemeye çalışıyoruz
- e. Hollandalı Türkleri bu konuda bilinçlendirmeye ve üyeliği desteklemeye çalışıyoruz
- f. Hollanda'daki Türk sivil kuruluşlarla ortak çalışmalar yapıyoruz
- g. Bu amaçla herhangi bir etkinlik yapmıyoruz
- h. Başka (lütfen belirtiniz)

41. Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemek için geliştirdiğiniz ve uygulamaya koyduğunuz projeler nelerdir?

- a. Türkleri ve Hollandalıları Türkiye'nin üyeliği hakkında bilgilendirme projelerimiz var
- b. Hollanda sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalarımız var
- c. Hollanda'daki siyasal parti temsilcileriyle görüşmelerimiz var
- d. Üyeliğe destek amacıyla eğitim ve kültürel projelerimiz var
- e. Türkiye'nin üyeliğini destekleyici yayın projelerimiz var
- f. Bu konuda herhangi bir projemiz yok
- g. Bu konudaki projelerin bir yararı olduğunu düşünmüyoruz
- h. Başka (lütfen belirtiniz)

42. Kuruluşunuz, son dönemlerde Hollanda'da "Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ve Avrupa Birliği" konularında düzenlenen aşağıdaki toplantıların hangilerine katıldınız?

- 4-5 Nisan Maastricht toplantıları / MSM
- 14 Mayıs 'Europeşe Grenzen aan vrede' Amsterdam / Felix Meritis
- 17 Mayıs '2004 het jaar Türkiye' Rotterdam / Crossnotions, Frontiers & Erasmus Üniversiteit
- 17 Mayıs 'Avrupa Meseleleri' Amsterdam de Rode Hoed
- 24 Mayıs 'Türkiye en EU', Landelijke Turkse Studentenvereniging i.s.m. de U.v.A.
- Hiçbirine katılmadım
- Başka (Lütfen belirtiniz)...

43. Türkiye'nin ve Türk Halkının Hollanda'daki imajını nasıl buluyorsunuz?

- Son derece olumsuz bir imaja sahip
- Olumsuz imaja sahip
- Son derece olumlu bir imaja sahip
- Olumlu imaja sahip

44. Hollanda Türk sivil toplum kuruluşlarının birikimleri, Türkiye'deki benzer kuruluşlara ve Türkiye-AB ilişkilerine nasıl yansıyor?

- Olumlu yansır ve Türkiye-AB ilişkilerini geliştirir
- Herhangi bir yansıması olmaz Türkiye-AB ilişkilerini etkilemez
- Olumsuz yansır ve Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz etkiler
- Başka (Lütfen belirtiniz)...

45. Türkiye, AB'ye tam üye olsa ve Avrupa'nın refah düzeyine ulaşmış olsa Hollanda Türklerinin Türkiye'ye dönüşüne nasıl bakarsınız?

- Türkiye'ye dönüşü destekler ve teşvik ederiz
Nedenlerini açıklayınız...
- Türkiye'ye dönüşü desteklemeyiz ve teşvik etmeyiz
Nedenlerini açıklayınız...
- Türklerin Hollanda'da kalması için çalışırız
Nedenlerini açıklayınız...
- Bu konuda herhangi bir politikamız olmaz
- Başka (Lütfen belirtiniz)...

46. Sizce Türkiye AB'ye tam üye olsa ve Avrupa'nın refah düzeyine ulaşmış olsa burada yaşayan Türkler, Türkiye'ye geri döner mi?

- Büyük bir kısmı döner
- Bir kısmı döner
- Çok azı döner
- Hiç kimse dönmek istemez
- Başka (Lütfen belirtiniz)

47. Avrupa Birliğini nasıl tanımlarsınız?

- a. Siyasi ve ekonomik bir birlik
- b. Kültürel ve dini (Hıristiyan) bir birlik
- c. Askeri ve güvenlik amaçlı bir birlik
- d. Ekonomik ve askeri bir sömürge gücü
- e. Başka (lütfen belirtiniz)...

48. Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olmasını üyelik açısından engel olarak görüyor mu?

- a. Evet
- b. Hayır
- c. Fikrimiz yok

49. Avrupa Birliği'ni "Hıristiyan Kulübü" olarak tanımlayanlara katılıyor musunuz?

- a. Evet
- b. Hayır
- c. Fikrimiz yok

50. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda en büyük engel hangisidir?

- a. Hukuki ve demokratik reformlarda eksiklik
- b. Ekonomik açıdan geri kalmışlık
- c. Nüfusun çok ve işsizliğin yaygın oluşu
- d. Türk halkının kültürel değerleri ve çoğunun Müslüman oluşu
- e. Avrupa'da Türkiye ile yaygın önyargıların oluşu
- f. Başka (lütfen belirtiniz)..

51. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecindeki engelleri aşmak için Hollanda Türk Sivil Toplum Kuruluşları neler yapmalıdır?

- a. Hollanda'daki sivil toplum örgütleri ile daha yakından çalışmalıdır
- b. Hollanda'daki politikacılar ve siyasi partilerle daha yakın iletişim kurulmalıdır
- c. Hollanda'daki gazeteciler ve medya kuruluşları ile daha yakından çalışılmalıdır
- d. Hollanda'daki bilim adamı, düşünür ve eğitim kurumları ile ortak çalışmalar yürütmelidir
- e. Bunların tümü yapılmalıdır
- f. Başka (lütfen belirtiniz)..

52. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda Hollanda'daki Türk diplomatik temsilcileri katkılarınızı talep ediyor mu?

- a. Sürekli talep ediyor
- b. Arada sırada talep ediyor
- c. Çok az talep ediyor
- d. Hiç talep etmiyor

53. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda Hollanda'daki Türk diplomatik temsilcileri katkılarınızı talep etse kabul edip, katkıda bulunmaya çalışır mısınız?

a. Evet

Nedenini açıklayınız..

b. Hayır

Nedenini açıklayınız..

54. Avrupa Birliği, Türkiye'yi tam üye olarak kabul edecek mi?

a. Evet, ama uzun vadede edecek

b. Hayır hiç etmeyecek, sadece oyalıyorlar

c. Evet, kısa sürede kabul edecek

d. Başka (lütfen belirtiniz)..

55. Hollanda halkı Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyeliğini destekliyor mu?

a. Kesinlikle destekliyor

b. Kesinlikle desteklemiyor

c. Sadece kısmen destekliyor

d. Başka (lütfen belirtiniz)

56. Hollanda hükümeti ve siyasal partileri Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğini destekliyor mu?

a. Kesinlikle destekliyor

b. Kesinlikle desteklemiyor

c. Sadece kısmen destekliyor

d. Başka (lütfen belirtiniz)

57. Size göre aşağıdaki Hollanda siyasi partilerinden hangisi Türkiye'nin AB üyeliğini daha fazla destekliyor ve bu konuda etkin çalışmalar yapıyor?

a. CDA

b. PvdA

c. VVD

d. Groen Links

e. SP

ğ. D66

f. Hiçbiri desteklemiyor

58. Belediye, eyalet ve milletvekili düzeyinde Hollanda siyasi partilerinde etkin olan Türk kökenli politikacıların, Türkiye'nin AB'ne girmesi sürecindeki çalışmalarını nasıl buluyorsunuz?

a. Yeterli ve yararlı şekilde çalışıyorlar

b. Yeterli şekilde çalışmıyorlar

c. Daha yararlı ve başarılı çalışmalar yapabilirler

- d. Türk kökenlilerin siyasi etki yapacak gücü yok, bu konuda etkileri olmaz
- e. Bu konuyla ilgilenmiyorlar
- f. Türkiye – AB ilişkileri ve Türk toplumundan uzaklaşmış görünüyorlar

59. Türklerin Hollanda vatandaşlığına geçmesini destekliyor musunuz?

- a. Evet
Nedenlerini açıklayınız...
- b. Hayır
Nedenlerini açıklayınız...

60. Türklerin Hollanda'daki siyasi hayata katılımını destekliyor musunuz?

- a. Evet
Nedenlerini açıklayınız...
- b. Hayır
Nedenlerini açıklayınız...

61. Türklerin Hollanda'daki siyasi hayata katılımını yeterli buluyor musunuz?

- a. Evet
- b. Hayır

62. Hollanda ve AB bünyesinde sivil toplum kuruluşlarına verilen yardım fonlarından haberiniz var mı?

- a. Var
- b. Yok

63. Hollanda ve AB bünyesinde sivil toplum kuruluşlarına verilen yardım fonlarını kullanıyor musunuz?

- a. Sürekli kullanıyoruz
- b. Arada sırada kullanıyoruz
- c. Kullanmıyoruz
- d. Başvuruyoruz ama yardım fonu alamıyoruz

64. Bir sivil toplum kuruluşu olarak önümüzdeki 5 yıllık dönemdeki başlıca hedefleriniz ev projeleriniz nelerdir? Lütfen açıklayınız:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

65. Bu araştırma sonuçlarının tartışılacağı sempozyuma davet edilmek ve yayınlanacak kitabı edinmek ister misiniz?

- a. Evet
- b. Hayır

Anket ve araştırma konusu ile ilgili düşünce, eleştiri ve önerilerinizi lütfen ek sayfa kullanarak yazınız.

KAYNAKÇA

"Avrupa İçin Yeni Bir Antlaşma, Yurttaş Kılavuzu", <http://www.deltur.cec.eu.int>, (Erişim Tarihi: 14/09/2000).

Abadan-Unat, N. (1985), 'Identity Crisis of Turkish Migrants, First and Second Generation'in Ilhan Basgoz ve Norman Furniss (eds.), *Turkish Workers in Europe*, Indiana University Press, Bloomington, 3-22.

Abadan-Unat, N. (ed.) (1976), *Turkish Workers in Europe 1960-1975, A Socio-Economic Appraisal*, E.J. Brill, Leiden.

Anwar, M. (1976), *Between Two Cultures*, Community Relations Commission, London.

Anwar, M. (1985), *Pakistanis in Britain, A Sociological Study*, New Century, London.

Arat, Tuğrul. **Avrupa Toplulukları Hukuku**, Ankara, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, 1995.

Balkır, Canan ve Allan M. Williams. **Turkey and Europe**, London, Pinter Publishers, 1993.

Baron, S., Field, J. & Tom Schuller (eds.) (2001) *Social Capital: Critical Perspectives*, Oxford: Oxford University Press.

Beeley, B. (1983), *Migration, The Turkish Case*, Third World Studies, Case Study 8, The Open University Press, Milton Keynes.

Bilici, Nurettin **Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, Ankara , Akçağ Yayınları, 1997.

Brok, E. "Intergovernmental Conference 1996: Not A 'Maastricht II'", **C.M.L. Rev.**, 34 (1997).

Brubaker, R. (1992), *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Castles, S., Booth, H., & Wallace, T. (1987), *Here For Good, Western Europe's New Ethnic Minorities*, Pluto Press, London.

Clegg, Nick. **Doing Less To Do More: A New Focus For The EU**, Centre For European Reform, London, 2000.

Commission V. Ireland, 249/81 sayılı karar, E.C.R. 1984, s. 4005.

Çağlar, A., (1998), "Hyphenated identities and the Limits of 'Culture' " in Tariq Madood and Pnina Werbner (Eds.), *The Politics of Multiculturalism in New Europe*, Zed Books, London: 169-185.

Damaret, Poul. "The Treaty Framework" David O'Keeffe & Patrick M. Twomey, London, **Legal Issues of Maastricht Treaty**, içinde, Wiley Chancery, 1994.

Dedeoğlu, Beril. "Dünden Yarına Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri", **Siyasa**, 1, 1 (Bahar 2005).

Devlet Planlama Teşkilatı, **VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Avrupa Birliğinde Gelişmeler (1996-2000)**, Ankara, 2000.

DPT, **Avrupa Birliği Mükteseatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (2001-2003)**, Ankara, 2001.

DPT, **VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türkiye Avrupa Birliği Özel Komisyon Raporu**, Ankara, DPT Yayınları, 2000.

Dunne, M ve Tiziano Bonazzi (eds.) (1995) *Citizenship and Rights in Multicultural Societies*, Keele: Keele University.

Eralp, Atilla. "Helsinki Zirvesi Neler Getirdi?", **Yeni Türkiye**, 35 (2000).

European Documentation, **How European See Themselves**, Lüksemburg, Office for Official Publication of the European Communities, 2001.

Fassmann H. ve Münz, R. (eds.) (1997) *European Migration in the Late Twentieth Century: Historical Patterns, Actual Trends and Social Implications*, Aldershot: Edward Elgar.

Fassmann, H. ve Munz, R. (1994) 'Patterns and Trends of International Migration in Western Europe' H. Fassmann ve R. Münz (eds.) *European Migration in the Late Twentieth Century: Historical Patterns, Actual Trends and Social Implications*, Aldershot: Edward Elgar: 3-34.

Ferrari, S. ve A. Bradney (eds.) (2000), *Islam and European Legal Systems*, Aldershot: Ashgate.

Field, J. (2003) *Social Capital*, London: Routledge.

Francis, F. (1995) *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*, New York: Free Press.

Hargreaves, A. G. ve J. Leaman, (1995), 'Racism in Contemporary Europe: An Overview' in A. G. Hargreaves and J. Leaman (eds.) *Racism, Ethnicity and Politics in Contemporary Europe*, Aldershot: Edward Elgar: 3-30.

İKV, **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, Yayın No:170, İstanbul, 2002.

Jansen, C. J. (1970) 'Migration; a sociological problem' in C. J. Jansen (ed.) *Readings in the Sociology of Migration*, London: Pergamon Press.

Joppke, C. (1999), *Immigration and the Nation State*, Oxford University Press, Oxford.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1987), 'Alienation of the Outsider: The Plight of Migrants', *International Migration*, Vol., XXV, No.2: 195-209.

Karaca, Kayhan. www.ntvmsnbc.com, (Erişim tarihi, 07. 09. 2001).

Karlık, S. Rıdvan ve Özgür Tonus. "Helsinki Zirvesi Sonrasında Türkiye'nin AB'ne Tam Üyeliği". Prof. Dr. Güneri Ergülen'in Hatırasına Armağan, **Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi**, 169, 1(2000).

Karlık, S. Rıdvan ve Özgür Tonus. **AB Kapısında Türkiye**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002.

Karluğ, S.Rıdvan. **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta BasımYayın, 1998.

Kepel, G. (1997), *Allah in the West*, Oxford: Polity Press; Jan Rath ve diğerleri (eds.) (2001), *Western Europe and Its Islam*, Leiden: EJ Brill.

Kritz M. M., Lim. L. L. ve Zlotnik, H. (eds.) (1992) *International Migration System, A Global Approach*, Oxford: Clarendon Press.

Kritz, M. K. ; C. B. Keely ve S. M. Tomasi (eds.) (1995) *Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements*, New York: Staten Island.

Küçükcan T. (1999), *Politics of Ethnicity, Identity and Religion: Turkish-Muslims in Britain*, Ashgate, Avebury.

Küçükcan, T.; Güngör, V.; Kocabıyık, H. (2006) *Avrupa'daki Türklerin Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri*, Türkevi Araçtırmalar Merkezi, Amsterdam.

Lesser, E. (ed.) (2000) *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* Oxford: Butterworth-Heinemann.

Lewis, B ve D. Schnapper (eds.) (1994), *Muslims in Europe*, London: Pinter.

Lin, N. & Granovetter, G (eds.) (2002) *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*, Cambridge: Cambridge University Press.

Lipsius, Justus. "1996 Intergovernmental Conference", **E.L. Rev**, 20, 3 (1995), s. 235.

Manisalı, Erol. **Türkiye Avrupa İlişkileri**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1998.

Martin, P. L. (1991), *The Unfinished Story: Turkish Labour Migration to Western Europe*, World Employment Programme, International Labour Office, Geneva.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (1993) 'Theories of International Migration: A Review and Appraisal' *Population and Development Review*, Vol. 19, No. 3: 431-466.

Nielsen, , J. (1992), *Muslims in Western Europe*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Nonneman, G.; T. Niblock ve B. Sjazkowski (eds.) (1996), *Muslim Communities in the New Europe*, Reading: Ithaca Press.

Nowotny, H. J. H. (1981) 'A sociological approach toward a general theory of migration' in M. M. Kritz, C. B. Keely ve S. M. Tomasi (eds.) *Global Trends in Migration*, New York: Staten Island: 63-83.

Oekley, Robin. "EU Leaders Clash At Nice Summit", www.cnn.com, (Erişim Tarihi: 09.12.2000).

Paine, S. (1974), *Exporting Workers: The Turkish Case*, Cambridge University Press, Cambridge.

Phinney, J. S. (1993a) "Multiple Group Identities", in Jane Kroger (ed.) *Discussions on Ego Identity*, Lawrence Erlbaum Associates, Hillside, New Jersey: 47-74.

Portes, A. (ed.) (1995) *The Economic Sociology of Immigration: Essays on Networks, Ethnicity and Entrepreneurship*, New York: Russell Sage Foundation.

Rotberg, R. I. (2000) "Social Capital and political Culture in Africa, America, Australasia and Europe", *Patterns of Social Capital: Stability and Change in Historical Perspective* içinde (ed. Robert I. Rotberg), Cambridge: Cambridge University Pres: 1-18.

Samuel P. Huntington, (1993), 'Clash of Civilisations', *Foreign Affairs*, (Summer: 24-49)

Shadid, W. A. R. ve P. S. van Koningsveld (eds) (1995), *Religious Freedom and the Position of Islam in Western Europe, Opportunities and Obstacles in the Acquisition of Equal Rights*, Kampen: Kok Pharos.

Shadid, W. A. R. ve P. S. van Koningsveld (eds.) (1996), *Muslims in the Margin, Political Responses to the Presence of Islam in Western Europe*, Kampen: Kok Pharos.

Solomos, J. ve J. Wrench, J. (1993) 'Race and racism in Contemporary Europe' in John Wrench ve John Solomos (eds.) *Racism and Migration in Western Europe*, Oxford: Berg: 3-16.

Spinner, J. (1996) *The Boundaries of Citizenship : race, ethnicity, and nationality in the liberal state*, Baltimore: The Johns Hopkins University.

Şen, Faruk ve Çiğdem Akkaya. **Avrupa Birliği Yolundaki Türkiye**, İstanbul, Sodev, 2000.

TCMB, **Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye**, Ankara, 1999.

Tomas Gerholm ve Yngve George Lithman, (eds.) (1988) *The new Islamic presence in Western Europe*, London: Mansell Publishing.

Tonus, Özgür. "Helsinki Zirvesi Sonrasında Türkiye'nin AB'ne Tam Üyeliği", **Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi**, 169, 16 (2000).

Van Der Lans, J & Rooijackers, M. (1996), 'Ethnic Identity and Cultural Orientation of Second Generation Turkish Muslim Migrants' in W. A. R. Shadid & P. S. van oningsveld (eds.), *Political Participation and Identities of Muslims in non-Muslim States*, Kok Pharos, Kampen: 174-189.

Vertovec S. ve C. Peach (eds.) (1997), *Islam in Europe, The Politics of Religion and Community*, London: Macmillan Pres.

Weil, P. (1991) 'Immigration and the Rise of Racism in France: The Contradictions in

